GÖDI ALMANACH 2009

Göd történetének XIV. kötete

GÖDI ALMANACH 2009

GÖD TÖRTÉNETÉNEK XIV. KÖTETE

Gödi Almanach
Fejezetek Göd történetéből

Szerkesztők:
Bátorfi József, Gyüre János, Pártos Judit, Láng József
Nagyréti Tamás, Vizvári Vilmos, Volentics Gyula

Borítóterv és illusztráció:
Nagyréti Tamás

Nyomdai előkészítés:
Kapuszta Attila

Kiadja:
© Göd Város Önkormányzata

ISSN 1218-1846

Nyomtatás:
Kucsák Könyvkötészet és Nyomda, Vác

Tartalomjegyzék

Markó József
Köszöntő 5

Bátorfi József
Bevezetés, de lehet hogy befejezés 7

Bátorfi József
Homo architectus gödiensis 13

Dr. Bognár László
A szabírok a tudás népe 19

Bátonyi Pál
Avarok, vengerek, frankok, nándorok, magyarok Göd területén a IX. században Göd nemzetség a Kárpát-medencében 32

Czadró József
Szent helyek kőből és fából 43

Volentics Gyula
Az 1848/49-es szabadságharc Gödhöz legközelebb álló monumentuma – a Muszka-kereszt – Nemeskéri-Kiss Géza által továbbhagyományozott története 51

Hesp József
A kincsem telep története 57

M. Száhlender Magdolna
Hamis hírek apámról Száhlender Béláról 75

Horváth Lajos
Kilencven éve alakult meg Göd községe 82

Nagyréti Tamás
Elfelejtett arcok! 85

Nagyréti Tamás
85 éves a Felsőgödi Munkásdalkör 99
Volentics Gyula
A Schöffer család és kastélya Ilka-pusztán (2. rész) 147
Vass Dániel
A Gödi-sziget fejlődése a folyószabályozás következtében 167
Pálosi Ervin
Utolsó levél öcsémhez 179
Pongrác Lajos
Ami a hivatalos utijelentésekből kimaradt 193
Pápai László
Az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. (Tungsram) külföldi gyártelepítései 241
Vizváry Vilmos
A gödi reformátusok elmúlt száz éve 243
Frey Lászlóné
Vöröskereszt Gödön 309
Karvász Kálmánné, Bőléné Tóth Ágnes
Felsőgödi iskolahistória 310
Padányi Viktória
Az alsógödi iskola múltja, jelene, jövője 337

Tisztelt Olvasó!

Ma már hagyománya van a Gödi Almanachnak. Már várjuk az újabb és újabb kötetek elkészültét, megjelenését. Az írók személyes ismerőseinkké váltak az eddigi 13 kötet során, s most itt a tizennegyedik, a 2009-es kiadás. Újabb felfedezőútra visz minket, bemutatva eleink mindennapjait, időtálló cselekedeteit.

Most van éppen 10 éve annak, hogy az almanach ötödik kötetében először olvashattunk a nagy eseményről, arról, hogy szűkebb pátriánk városi rangot kapott. Azóta az emberléptékű településből közelebb és közelebb jutottunk a városi létformához, mely kétes értékű előnyei mellett sajnos számos hátránnyal is járt. Leginkább hagyományaink elmaradását, csorbulását sajnálhatjuk, olyanokat, mint amilyen például a Jézus Szíve templom búcsújának elmaradása, amelyet szeretnénk ismét a régi nagyságában ünnepeink közé emelni.

Az Almanachban megjelent írások mind azt bizonyítják, hogy bármily nehéz is volt a gödi emberek élete, szorgalommal, összefogással, hittel és bölcsességgel mindig túlélték a vészterhes politikai és gazdasági válságokat. Nem kívülről és másoktól várták a cselekvő megoldásokat, hanem maguk építették a templomukat, az árvíz ellen a gátat, és készítették a házaik előtt a virágágyást. Az írásokban tapasztalhatjuk, hogy a nehézségek sikeres legyőzése még erősebbé tette a gödi közösségeket. A pszichológia ezt a kialakuló új erőt modern szaknyelvén „pozitív krízisnek" nevezi.

„Csak a helyi társadalom alakít emberi mértékű, és emberi mélységű közösségeket" írja Katona Tamás történész a Gödi almanach 1994-es köszöntőjében. „Akkor lesz elégedett az ország, emelkedő a nemzet, ha a helyi közösségek is elégedettek, és emelkedők."

Merítsünk erőt az írásokból, használjuk a régi gödiek bölcsességét, tapasztalatát és hitét.

A mai korunk igen nehéz, gyorsan változó, de egyben érdekes kor is. Nincs még történelmi távlata a közelmúlt társadalmi változásainak, a gazdasági válság hatásainak. Szinte bizonyos, hogy 20-30 év múlva az akkori Gödi Almanach szerkesztői, és írói mint a jelentős változások korára fognak visszaemlékezni napjainkra.

Talán kiemelik majd, hogy városunk polgárai hagyományaink tiszteletére a 2009-es év nyarán ismét felállították az Országzászlót a Petőfi téren, ott, ahol őseink rótták le kegyeletüket.

Kérem, fogadják az Almanach tizennegyedik kötetét olyan szeretettel, amilyennel készült!

Göd, 2009. május 25.

Markó József
polgármester

BÁTORFI JÓZSEF

Bevezetés, de lehet hogy befejezés

Mottó: „Ami szép volt, veszni hagyták, ha érték volt, olcsón adták. "

Elmúlt húsz esztendő. Reményekkel eltelve láttunk munkához. Bíztunk abban, hogy most már senki sem szólhat ránk, senki sem utasíthat, hogy ne így, hanem úgy.

Tiszta múltú emberek álltak össze, hogy programot készítsenek, mert új világ jön.

A velem korúak már átéltek legalább két hasonló korszakot, amikor a hatalom visszahúzódott és országszerte köztiszteletet kiérdemelt helybeliek kaptak megbízatást az állami feladatok ellátására a helybeliektől. Jól megállták a helyüket! Először a világháború után, talán másfél évig, majd 1956. végén, 1957. legelején nagyon rövid ideig. Mindkét esetben díjazás nélkül, önzetlenül. Alsógödön még áldozata is volt. Nagy Miklósnak itt állítunk emléket. Ő a lakosság számára szállított élelmiszert. Országúti baleset következtében vesztette el ifjú életét.

Azután mindkét esetben jöttek mások, idegenek és mindent jobban tudtak, mint azok akik helyben születtek és becsületben élték le életüket. Húsz évvel ezelőtt még egyszer megpróbáltuk felkelteni az érdeklődést Göd nevezetességei iránt. Az volt a cél, hogy védjük meg óvjuk meg és fejlesszük azokat, amiket lehet, amíg lehet. Terjeszkedés lett belőle és mindaz, ami országszerte ezzel járt.

Az Nagy Miklós által használt beszerző kocsi roncsa a községháza udvarán 1956. novemberében

A 2004. évi, sorjában a tizedik kötetünkben, a kilencedik oldalon felsoroltuk azokat az objektumokat, épületeket, amelyek közül nem egy évszázadokon át jellemezték településünket és amelyeket a II. világháborút követően 1989-ig számoltak fel, majd a tizedik oldalon azokat, amelyek azóta váltak az enyészet martalékává.

Utolsóként tűnt el a „Regálé", vagy ahogyan a Pusztában nevezték a „Regály" vendéglő és mára megpecsételődni látszik az országút mellett már a török időkben is működött fogadó, – amelyet mi Kincsemnek hívunk – sorsa is.

Nem véletlen műve, hogy ezt a mottót választottuk a bevezető szavak elé. A négy sor része egy nem magyar költőnek a magyarokról írt versének. Nem a mai magyarokról írta, hanem azokról akik IV. Béla király idejében éltek. A teljes szöveg megtalálható Nemeskürthy István: „Múltunk a jelenben" c. könyvének 25. és 26. oldalán. Nincs mit hozzá fűzni. Akkor még talpra tudtunk állni, a vesztett háborúk után is és 1956. után is.

A „Regály" 2008. őszén

Az egyetlen eredeti vasúti őrház 160 év távolából 2008. óta

A Kincsem 2009. tavaszán

Most pedig lássuk, milyen témák foglalkoztatták szerzőinket az immár tizennegyedik kötet megalkotása során. A dolgozatok sorrendjét most is aszerint határoztuk meg, hogy városunk történetének mely szakával foglalkoznak. Csak egyetlen esetben tettünk kivételt abban bízva, hogy olvasóink egyetértenek velünk.

Bátorfi József „Homo architectus gödiensis" című írása ,

Dr. Bognár László a múltunkról gondolkodásra késztető írása elfogulatlan nyugati szakemberek véleményét tartalmazza,

Bátonyi Pál a tőle már megszokott gondossággal ír Göd táján a kilencedik században élt népekről,

Czadró József ősi szent helyekről nyújt ismereteket,

Volentics Gyula arról tájékoztat, hogy még áll a „Muszka kereszt",

Hesp József teljes képet ad arról a pezsgő életről amelyet felmenője, Robert Hesp teremtett Gödön az 1870-es évek közepétől,

Záhlender Magdolna édesapjának igaz életét mutatja be,

Nagyréti Tamás méltán csodálta a felsőgödi Cseresnyés Rózsa művészetét,

Horváth Lajos Veresegyházán élő tudós szerzőnk levéltári adatok alapján jelenti ki, hogy Göd község kilencven éve alakult meg,

Volentics Gyula egyszer már elbűvölte olvasóit, akik velem együtt sok részletet nem ismertek az Ilka majori kastélyról és néhai lakóiról – most folytatja a színes írást,

Vass Dániel alapos tudású fiatal szakember. Most láttatja a gödi Duna-part változásait a felesleges gát megépítése után,

Pálosi Ervin unokabátyám hozzám intézett utolsó levele 2008 őszén került elő egy már régen nem használt szótár lapjai közül. Kelt 1956. október 19-én.

Pongrácz Lajos az Egyesült Izzó Rt. megbízásából járta a világot és helyet keresett a magyar gyáróriás termékeinek. Most derült ki, hogy még a rendszerváltoztatás után is építettek gyárat Dél Koreában. Kérésemre csak az üzletkötéssel járó veszkődésekről ír élvezetes stílusban,

Pápai László emlékezetére hagyatkozva, mint a gyárépítések résztvevője hozzávetőlegesen felsorolja az Izzó külföldi gyárait,

Nagyréti Tamás ragaszkodott a kötet borítójához; 85 éves a Felsőgödi Munkás Dalkör,

Vizváry Vilmos mindent tud a reformáció gödi vonatkozásaiból, de azzal is egyetért velem, hogy reformáció nélkül már aligha élne a magyar nyelv,

Frey Lászlóné ízelítőt ad a Vöröskereszt helyi szervezetének áldásos tevékenységéről,

Karvász Kálmánné a felsőgödi,

Padányi Viktória az alsógödi iskolák emlékeit gyűjtötte össze a jövő nemzedékek részére.

A magam részéről nem kértem és nem is kaptam felhatalmazást arra, hogy az írásokon változtassak. A teljes elismerés a szerzőket illeti.

Ahogyan lenni szokott, ebben az évben is, már „lapzárta" után került elő érdekes adalék az Almanchoz.

Volentics Gyula jóvoltából, 1872. decemberének 8. napján a „Borsszem Jankó" lap „Róka nóta" c. versét ismerhetjük meg. Az illusztráció készítője a rajzot az egykori „Pulykaház" mögül készítette. Látszik az „Erzsébet liget" nyugati széle – ahonnan a kutyafalka mögött a lovasok vágtattak a „coverben" (rejtekhelyen) lapuló róka felé. Háttérben a MÁV pálya melletti jegenyefák, még távolabb a Pilis hegység jellegzetes vonulata, a Vöröskő csúccsal. Az Erzsébet ligettől induló, vagy ott záródó falkavadászatokról – sokszor a király és Erzsébet királyné részvételével Gyüre János írt részletesen a G. A. 1996. évi számában a 80, 81 oldalakon.

Hálás vagyok Pártos Juditnak a sok segítségért, Volentics Gyulának a pontos adatokért.

Ezt a tizennégy kötetet száztizenkét szerző írta a dolgozatok száma eddig háromszázhuszonöt.

Az idei kötethez is szükségünk volt jó szándékú külső segítségre. Hohner Miklós most is szívességből készítette a fotónagyításokat, Nagyréti Tamás pedig a meseszép grafikákat. Köszönjük!

Ám a legfontosabb segítséget Göd város Önkormányzatától kaptuk.

Mindannyiunk nevében köszönjük! A kedves olvasónak pedig azt kívánjuk, hogy lelje örömét a tizennegyedik kötetben is.

December 8. 1872. Borszem Jankó. 7

Róka nóta.

Gödi pusztán vadásznak rám czérvel
Elfogják a szegény rókát czérvel
Ott a clubban ha száz van is, nem bántják.
A coverban, ha egy van is, elfogják.

A Borszem Jankó lap „Róka nóta" c. verse

A falkavadászat vége. A lovasokat várja a gödi vasútállomás királyi váróterme.

BÁTORFI JÓZSEF

Homo architectus gödiensis

Valamikor, bő húsz évvel ezelőtt, a sajtó, a televízió, nem is szólván a rádióról, nap mint nap katasztrófákról számolt be. Hol TSZ üzemrész, hol érett gabonatábla, esetleg ipari létesítmény égett porrá. Már termelni kezdett a rengeteg dollárból felépített újpesti Mikroelektronikai Vállalat, ahogyan a sajtó becézte: a jövendő magyar „szilícium völgy" – amikor egy szép, derűs reggelen munkába menet a vonat ablakából azt látom, hogy a Fóti út közelében száz méter széles, égig érő fekete füstoszlop száll fel a magasba. Vége lett a szilícium völgyünknek is.

Templomszentelés a II. világháború utáni bővítés befejezésekor

Gödön másként alakultak a dolgok. Itt csak a szabadságharc századik évfordulójára emelt Kossuth szobrot döntötték le ismeretlenek, Petőfi Sándor mellszobrát csonkították meg, majd elérkezett 1993. április 30.

A kibővített templom északi hajója Szent Antal szobrával

Valaki azon az éjjelen felgyújtotta az alsógödi római katolikus templomot. Sikeres akció volt. A tettes, hogy biztos legyen a dolgában még a kórust is végig locsolta benzinnel. Reggelre csak az üszkös falak maradtak. A tűz nem terjedt tovább, mert a zajra felriadt a közelben lakó Pusztai Mihály és odasietve elzárta a gázvezetéket.

Nagy László esperes plébános belerokkant a csapásba, hiszen az ő kezdeményezésére és az ő vezetésével bővítettük az Isten házát a világháborút követően, amikor az itt letelepedett, ősi lakóhelyükről elűzött felvidéki magyar családok megjelenésével már szűknek bizonyult az 1908-ban épített kis templom.

A templom újjáépítésének vágya fűtötte a hívőket 1993-ban. Két fiatal plébános is próbálkozott az előkészítéssel, mígnem 1995. tavaszán Keszthelyi Ferenc megyéspüspök megkérte Ország Tibor nógrádi esperes plébánost: legyen az elpusztított templom helyén építendő új templom építésének püspöki biztosa.

Ország Tibor nem mondott nemet, 1995. április 6-án megkapta a kinevezést és a megbízatást e nagyon szép és nemes feladatra. Fáradságot nem ismerve, nagy lelkesedéssel látott hozzá a szervezéshez Nógrád községből. Rövid időn belül sikerült kiválasztania a nagymarosi telephelyű HÓD Kft-t, amely az építkezés fővállalkozója lett. Még az év május 30-án a püspök úr jelenlétében, ünnepélyes keretek között megtörtént az alapkőletétel.

Teréz nővér a kóruson.
Kántor volt és énekkar valamint passió vezető

Megkezdődött a templom építése a hívek bevonásával. Volt olyan munkafázis, amikor egyidőben negyven ember is dolgozott társadalmi munkában. Hamarosan kiderült, hogy a nagy munkát távolról irányítani nem lehet. Tudta ezt a püspök úr is és ezért 1995. július 1-vel Tibor atyát kinevezte Alsó és Felsőgöd, valamint Sződliget plébánosává. Fájó szívvel, de a nógrádi hívek szeretetétől övezve érkezett közénk, Gödre. Új állomáshelyén kiderült, hogy nemcsak a templomépítés, hanem Sződligeten plébánia építés levezetése is feladata lett. Az új plébános sok örömet és bánatot, sok sikert és kudarcot élt át a két építkezés során, de ő kitért a vonatkozó kérdéseim elől, nem panaszkodott. Szervezett és tett.

Ahogyan minden építkezésnél, itt is a pénz összegyűjtése volt a legnehezebb feladat.

Ország Tibor atya, segítőivel együtt, sok jó ötlettel igyekezett előteremteni a milliókat. Néhány példa az ötletek sorából: jótékonysági hangversenyek különböző helyszíneken, árverések a művészek által felajánlott műalkotásokból, nyári adománygyűjtés Budapesten a Ferenciek terén, színházi előadások, támogatást kérő levél az ország valamennyi plébániájához, rádiós interjúk, szentmise, egyházmegyénkben külön gyűjtés a püspök úr rendeletére, külföldről kapott segélyek stb.

Göd város önkormányzata két részletben ötmillió forintot utalt át, egyes képviselők egyéni befizetésein túlmenően. Így alakult, hogy a plébános úr a beérkező számlákat mindig ki tudta fizetni.

Nagy László esperes és fivére Nagy Árpád a még ép templomban

Mégis – Isteni csoda – hogy 1996. augusztus 20-án, Szent István király ünnepén megtörtént az új templom felszentelése. Nagy, boldog ünnepség volt, sok külföldi vendéggel.

Az alsógödi hívek örömére, három év után ismét a templomban zeng a könyörgő ének: „Isten, hazánkért térdelünk elődbe ...”

Az alsógödi hívek – örömük kifejezésére – egy aranykelyhet és paténát ajándékoztak fáradhatatlan plébánosuknak, aki a következő napon már az új feladatok megoldásán dolgozik, hiszen még sok minden hiányzik a templomból ám a pénz már elfogyott!

Ekkor jött az új, nagy ötlet: építsünk egy urnafalat a templomon kívül, annak közvetlen közelében az ősi temetkezési mód mintájára, amely méltó temetkezési helye lehet a híveknek ugyanakkor az urnafülkék eladásából be lehet fejezni a templomot.

A gondolatot tett követte s miután megszerezte az engedélyeket, a segítőkész hívekkel összefogva, saját erőből, kétkezi munkával elkezdték építeni az urnafalat.

Ország Tibor úgy irányít, mintha ez lenne a mestersége és ő maga is dolgozik, jó kőműves mester módjára.

Ahogy az urnafülkék elkelnek – egyre szépül a templom. Már vannak új padok, a padokban fűtés, a kóruson elektromos orgona, az oltár felett pedig néhai Könyves Kálmán gimnáziumi magyar és latin tanárom Dr. Fecske András művész unokája Orsolya festi a szekkót, a faliképet.

Fogalmazódik a következő feladat: A templom mellé harangtorony is dukál. A harangok már megvoltak és a torony is növekedni kezdett.

Két évvel a templomszentelés után, 1998. augusztus 20-án ismét ünnepre gyülekeztünk. A püspök úr megáldotta az elkészült faliképet, az urnafalat és a tornyot.

Szent Antal szobra 1994. márciusában, a templom bontásakor

A kőből épített templom megvalósult, de a hívők lelki templomának, együvétartozásának is hajlékra van szüksége az Isten házán kívül! Mindannyian tudjuk, mert láttuk, milyen sikereket ért el ezen a területen Ország Tibor plébános atya, akinek építkezési kedve nem csitult, sőt még fokozódott is, miután Szegedi Sándor polgármestertől átvette a „Gödért" emlékérmet.

A templom mellett, déli oldalon volt a plébániának egy gyümölcsöse, amelynek karbantartása egyre nehezebbé vált. Az atya elhatározta, hogy el kell adni a régi, Pesti út 61 szám alatti plébánia épületét és helyette új plébániát valamint közösségi házat kell építeni a gyümölcsös helyére. Együtt lesz minden: templom, torony, plébánia. Sikerült is jó áron értékesíteni a régi épületet és hozzá lehetett látni az új felépítéséhez. A hívek most is a plébánosuk mellé álltak. Sok társadalmi munkával és anyagi áldozattal felépítették Göd talán legszebb közösségi épületét. 2002 augusztus 20-án már a megszokott módon , ismét Keszthelyi Ferenc püspök úrral együtt ünnepelte a templom búcsúját az alsógödi egyházközség. Ekkor történt az új plébánia és közösségi ház megáldása is. A következő években

készült el a plébánia kerítése valamint a díszburkolat a templom és az urnafal előtt.

Ekkor már megkezdte plébánosunk másik nagy tervének megvalósítását: a felsőgödi templom belső felújítását és a Mária kápolna felépítését.

Amikor templomépítő őseink Bozóki Gyula vezetésével megálmodták a felsőgödi Jézus Szíve templomot, három hajósra álmodták. Azonban a pénz elfogyott és az északi hajó nem épült meg. Ország Tibor a hívekkel együtt a régi álmot is valóra váltotta. Egyidejűleg kifestették a templomot, új járólapokat raktak le és új padokkal rendezték be az Isten házát. Mindenki úgy gondolta, most már elérkezett a pihenés ideje, de Tibor atya másként vélekedett: a szülők kezdeményezésére belefogott a nagy álom, a gödi keresztény iskola létrehozásába.

2004. szeptemberében a szülők segítségével, szervező munkájával elindult a „Búzaszem Iskola" a katolikus közösségi ház épületében. 2008. szeptember l-én amikor a püspök úr már Ócsára helyezte Ország Tibor plébános atyát, tizenhárom évi gödi szolgálata után, már az ötödik első osztály indult el, igaz még mindig „albérletben". Ám az engedélyek megvannak és Göd városa által használatra átadott egykori gyönyörűséges „Szakács kert"-ben, a Duna partján elkezdődhet az iskola építése. Az alapkő elhelyezésénél még jelen volt a gödi ecclesia architectus esperese, de az építés már nem vele fog megtörténni. Tibor atya! Köszönjük az eljövendő nemzedékek nevében is amit értünk és utódaink érdekében, az emberséges közösség létrehozásával tett. Mindig önzetlenül, ahogyan egy igazi gödi díszpolgárhoz illik.

Ország Tibor gödi búcsúmiséjén

DR. BOGNÁR LÁSZLÓ

A szabírok a tudás népe

A szabírok ősisége és magas kultúrája

A szabír nép ősiségét és elismert nagy tudását bizonyítandó a következőkben idézzünk néhány elismert kútfőt a régi, valamint a legújabb időkből. A szabírok ősiségét erősítik meg az indiai, egyiptomi és a sumír őshagyomány legrégibb, szentnek tartott könyvei és feljegyzései is.

A Mahabharata ősi eposz leírja, hogy a pandavák és a kuruk ötezer évvel ezelőtti nagy csatájában a félelmetes szabírok, mint a kuruk szövetségesei vettek részt.[1] Meglepetésünkre az egyiptomi Halottak Könyve Oziriszt szabír ősöktől származtatja, mégpedig a Zab folyó melletti Erpat-ból.[2] A szabírok tudásáról a British Múzeumban őrzött 14, 013. sz. sumír agyagtábla a következő feliratot őrzi: „A sumirok tanítómesterei a szabírok voltak".

A szabírok és rokon népeik

A régi forrásokat elemezve a szabírok rokonairól a következő állapítható meg:

Ravennas Anonymus Cosmographiájában olvashatjuk, hogy a szabírok régebbi hazája Közép-Ázsiában volt.[3]

A szabírok a hun népek közé tartoznak.[4] A szabírokat Jordanes is hunoknak mondja: „Már innen jöttek elő a hunok, akiket ugyanis alciagiroknak, mások pedig szavíroknak neveztetnek, akiknek települései egymástól el vannak különítve". Ugyanezt állítja Jordanes is: a hunok két részre szakadtak, mégpedig a „kutziagir" vagy

„ultziagir", valamint a „szabír" népre. [5] Prokópius állítása ezekkel egybehangzó: „a hunok, akiket sabaroknak is neveznek".[6]

Ezt a nézetet erősíti Joánnész Malalasz is, amikor azt állítja, hogy a szabírok és a hunok 515 körül a Kászpi-kapu fölött laktak. [7] Külön kiemeli a szabírok legendás királynőjének, Boának haditetteit is, akinek százezer fős hadserege szállt szembe a bizánciakkal.

Kiss Bálint bővebb magyarázata szerint: „A Madjarok a Madajoktól vagy médusoktól származnak, úgy a Zabarok, Géberek is a Médusok közül való mágusoktól vették eredetöket, valamint a Madjarok Madaj-Aroknak nevezték magokat, valamint a Madjarok Persia szomszédságából, Ázsiából vándoroltak e mostani hazánkba, úgy a Zabarok, Géberek, Persiából kiűzetvén Nagy Bucháriának Persia felől való részében telepedtek meg. Ezekhez vonultak a Lebédiásból kizavart Magyarok is, mint régi attyokfijaihoz. A Maddaj, Szécel név a chaldaeai nyelven tanult tudomány-szerzőt, és azt másokkal közlőt jelent, hasonlóul a Szaphar, Szabar, és Zséber is eszes, tanulni szerető, írni, számolni, helyesen beszélni tudókat jelent". [8]

A szabír népet Bíró József is hunoknak tartja, és őket a hun szövetségek vezető törzsének nevezi. [9]

N. S. Kramer professzor „Sumerians" című könyvében a szabírokat mint a sumír dinasztiák előtti őslakókat mutatja be. Állítja, hogy „az al Ubaid-i nép – melyet subaroknak nevez – adta az őssumír területeknek a legfontosabb erőket.[10]

A brit Leonard Woolley, minden idők leghíresebb régésze, aki Űr városát és az Al-Ubaid lelőhelyét tárta fel, így ír: „Asszír hagyományok szerint e föld őslakói a szabírok voltak, akiknek országa Asszíriától északi és keleti irányban terült el". Majd így ír az al-ubaidi népről: „El kell ismerni, hogy a mai világ sokat köszönhet e majdnem elfeledett és a történelem homályából csak nemrégen felbukkant népnek. Rendkívül nehéz az akkori és a mai kor összefüggéseit felvázolni. Mégis, a történelem fejlődésére gyakorolt hatásuk vitathatatlan, és ez még jobban megnöveli jelentőségüket. Kultúrájuk még a későbbi, barbarizmusba süllyedt világon is átragyogott, s a világ hajtóerejévé vált.[11]

Jelena Halikova orosz régész 1975-ben kifejtette, hogy a volgai Bolgárország Szuvartu nevű városának neve a magyarok őseivel függ össze, mivel a magyarok ősi neve szavar volt, mely eredetileg a szabír-szavír népnévre vezethető vissza.[12]

Erdélyi István régészprofesszor a szabírok eredetét Nyugat-Szibériáig követi nyomon. (Patkonov óta elfogadott hipotézis, hogy Szibéria neve is a szabíroktól származik). Igazolja, hogy a Kaukázus előterében a szabírok vezető szerepet játszottak a hatodik század végéig, és Bizánc szövetségeseiként az irániak ellen harcoltak. Törzsszövetségüket valószínűleg a türkök verték le, azonban egyes néprészeik ott maradtak a Kaukázus északkeleti előterében.[13]

Djakanov a szabírok népét a fehér hunok egyik „törökös ágaként" említi, amely a magyarok elődeivel együtt továbbította az ősi sumerral átitatott hurrita nyelvet és rovásírást.[14]

Haussig pedig – Ammianus Marcellinusra hivatkozva – azt állítja, hogy a szabírok már a hun vándorlás előtt Dagesztánban laktak. Ebből arra következtet, hogy a szabírok nem lehettek altájiak.[15]

Altheim nézete az, hogy a szabírok nem törökök, de nem is irániak.[16] Ez a kérdés Götz László szerint is azért fontos, mert több mint valószínű összefügg a magyar nyelv eredetének a kérdésével. Emlékeztet arra, hogy az arab szerzők a kazárok – akik Maszudi szerint szabírok voltak – nyelvét egészen különálló nyelvként írják le, amely nem hasonlít sem a többi török, sem az iráni nyelvekre. [17]

Miért nevezik a magyarokat következetesen töröknek (turci) a bizánci források?

Egy bizánci krónika Magyarországot (Unkria) „nyugati Turkiá"-nak mondja.[18] Nikolaosz Mysztikosz pátriárka egy 924-ből való levelében[19] „-nyugati türk" néven jelöli a magyarokat. A „nyugati" jelzőt nyilván megkülönböztetésül alkalmazta, ami arra enged következtetni, hogy egy „keleti türk" népről is tudott. Németh Gyula szerint a bizánci-görög szemléletnek sokkal inkább megfelelő volt a magyar-kazár viszonyt nyugati türk és keleti türk viszonyként felfogni, és a két népet egymástól – földrajzi elhelyezkedésüknek megfelelően – az égtájak szerint megkülönböztetni.[20] Gosztonyi Kálmán, a Sorbonne jó magyar sumírprofesszora értelmezésében a türk sumír szóból ered, és azt jelenti, hogy fianép, elszármazott nép.

Bakay Kornél szerint ma már ismert tény, hogy későbbi kazár állam és birodalom magja és alap- népessége a kaukázusi szabír nép volt.[21]

Az idézett források, a szabír-hun azonosságot egyértelműsítik.

A szabírok nyelve az ősnyelv?

Az egyetlen nimródi ősnyelvről megőrzött hagyományról egységes emlékezete van az archaikus magyar néphagyománynak. Egyformán tud és beszél róla a Szeged környéki, a csallóközi, és a csángó népi emlékezet is. Az ősi mítosz szerint Nimród nyelve az egyetlen nyelv volt, amit nem csak az emberek, hanem minden lény értett itt a földön és az égen egyaránt.

Nimród birodalmában a Palóc regevilág emlékezete szerint a szabír tárkányrovás volt használatban.[22] A Közel-Kelet ősnyelve, amely Nimród előtt – az Ószövetség szerint is – az egész föld nyelve volt (Mózes I. 11. 1), az a szabírok, a szkíták, az etruszkok és az úzok által is beszélt ősnyelv lett volna?

Tekintsük át az ősnyelvről szóló kutatásokat.

A Vámbéry Ármin által felfedezett Tarihi Üngürüsz állítja, hogy amikor Hunor népe Pannónia tartományába érkezett, „látták, hogy csodálatosan bőséges folyamai vannak számban, sok gyümölcse és bő termése van annak az országnak, és az ő nyelvükön (azaz Hunor népének a nyelvén) beszélnek" (az ottani népek).[23] Tehát a Kárpát-medencében már magyarul beszélő helyben lakók fogadták Árpádékat.

Orosz nyelvészek állítják, hogy létezett egy ősnyelv (protonyelv) az európai kontinensen, amely a Termékeny Félhold térköréből eredt, és az utolsó eljegesedést követően alakult ki, ahonnan az ősszabírok indultak történelmi útjukra.[24] A szabírok tehát egy ragozó ősnyelven beszéltek, melynek talán utolsó és egyedülálló leágazása a magyar nyelv.

Mindenesetre erre a következtetésre jutott számos nemzetközi kutató is, pl. Francois Lenormant, H. Sayce, Jaquetta Hawkes és Gordon Childe.[25]

Szellemi izgalomba hozott Grover S. Krantznak, a Washingtoni

Egyetem professzorának azon állítása, miszerint „a magyar nyelv ősisége a Kárpát-medencében meglepő, úgy találom, hogy eredete a neolitikumba vezet, a kőkorszakot megelőzve".[26] Kutatásait folytatva a professzor azonban még korábbra teszi a magyar nyelv létezését. Megdöbbentő konklúziója, hogy „a Kárpát-medence ősnépessége már tízezer év óta biztosan helyben maradó nyelvű és műveltségű volt, kiknek nyelvét ma magyarnak nevezzük". Álláspontja szerint „az európai nyelvek mai földrajzi elhelyezkedése egészen más lenne, ha a magyar nyelv nem lett volna jelen folyamatosan a Kárpát-medencében legalább tízezer esztendő óta. A magyarság ősisége egyenesen meglepő, én mezolitikumi nyelvnek találom, amely megelőzi a neolitikumi kort".[27]

Ezt a megdöbbentő állítást erősíti meg a Sorbonne Egyetemen végzett nyelvészeti kutatások eredménye is. Vizsgálataikban azt kutatták, hogy mennyi ősetimont tartalmaznak az egyes nyelvek. íme a vizsgálat végeredménye: az angol 4, a latin 5, a kihalt őstörök nyelv 25, a magyar 68 százalék ősetimont használ.

Döntse el a tisztelt olvasó, nyelvünk ősiségét, annak kialakulási idejét a fenti vizsgálatok tükrében.

A nyelvünket tüneménynek nevező John Browningot nagyon jólesik idézni:[28] „A magyar nyelv messze magában áll. Egészen sajátos módon fejlődött, és szerkezete olyan időkre nyúlik vissza, amikor a legtöbb most élő európai nyelv még nem is létezett. Önmagában, következetesen és szilárdan fejlődött nyelv, melyben logika van, sőt matézis és erő (...) A magyar nyelv egyetlen darabból álló terméskő, melyen az idők viharai karcolást sem ejthettek. Nem az idők változásaitól függő kalendárium. Nem szorul senkire, nem kölcsönöz, nem alkuszik, nem ad-vesz senkitől. Ez a nyelv a nemzet önállóságának, szellemi függetlenségének legfényesebb emléke. Amit a tudósok nem tudnak megfejteni, azt mellőzik. Ez a nyelvészetben is így van, csakúgy, mint a régészetben. Az egyiptomi templomok egyetlen kőből készült pádlatait sem tudják megmagyarázni. Honnan ered, melyik hegységből vágták ki e csodálatos tömeget, miként szállították le vagy emelték fel a templom tetejéig? A magyar nyelv eredetisége ennél sokkal nagyobb tünemény. Aki ezt megfejti, az az isteni titkot fogja boncolgatni, valójában annak is az első tételét".

Egyedülállóak a gyökök nagy számára épülő szóbokraink. A gyökrendszer óriási megtartó erő, amely egyedülállóan biztosítja nyelvünk tisztaságát.

A szabír-magyarok őshazája a Kárpát-medence?

A magyar művelődés központja

A nyugat-európai történelemszemlélet azt érzékelteti, hogy a Kárpát-medencében az ókorban nem létezett semmiféle civilizáció, legfeljebb kezdetleges lovas-nomád életforma. A régészeti leletek azonban ennek az állításnak ellentmondanak, mert az őskori és ókori civilizációról régészeti emlékek zömében csak Kelet-Európában maradtak.

A legújabb tudományos felfedezések már gyökeresen átírják a történelmet, a civilizáció kialakulásának időpontjáról és helyéről jelenleg vallott nézeteinket. Őstörténetünk modern technikai „varázspálcája" szerencsére most a genetikusuk kezében van. Nagy örömünkre a modern genetika és antropológia segíti őstörténelmünk tisztázását. Tekintsünk át annak igazolására néhány új kutatási eredményt, hogy nemcsak Árpád fejedelmünk bejövetele óta lakjuk a Kárpát-medencét.

A magyarság mitikus őshazája már a Palóc regevilág szerint is a Kárpát-medence volt, és csak az éghajlatváltozások miatt (jégkorszak, özönvíz stb.) miatt kellett innen elvándorolnia őseinknek.[29] Ezt állította Magyar Adorján is. Elmélete szerint innen, a Kárpát-medencéből történt a magyarság kirajzása, majd több hullámban való visszaérkezése. „A magyar törzs keletkezési helye a Csallóköz szigetei voltak. A terület szűk volta, valamint a túlszaporodás miatt a magyarság rajokat bocsátott ki magából. Ilyen kivándoroltakból keletkeztek sok-sok ezredév alatt a különböző magyar törzsek. A magyar ott keletkezett, ahol ma él, ahonnan őstörzse soha sehová el nem távozott, de ahonnan hosszú tízezredévek alatt egyes részei ki is költöztek lakatlan tájakra, avagy olyanokra, amelyeknek gyér és teljesen műveletlen lakossága volt csak, amely tájakon megtelepedve új településeket alapítottak.[30]

„A legszentebb jogcím – a Magyar Napisten és Magyar Ilona ősi, szent földjét, azaz Magyarországot, az összes törzsek ez áldott és termékeny őshazáját, amelyen egykor, réges-régen, az Aranykor mesés ősidejében valamennyien együtt paradicsomi boldogságban éltek – az ősi, szent örökség földét (Árpádnak) joggal elfoglalni és birtokba venni."[31]

Magyar Adorján nézetei meglepő módon a legújabb kutatásokban megerősödni látszanak: „Lázár István írásából[32] már tudjuk, hogy a bodrogközi karcsai templom ősi temetőjének feltárásakor az emberi csontok vérvizsgálati eredményeként – Karason antropológus – arra a meglepő eredményre jutott, hogy „Bodrogköz népessége nemhogy a honfoglalás óta, de sokkal régebbre visszamenőleg a neolitikumtól, vagyis az újkőkortól folyamatos. Az élet itt megszakítatlan folyt, legalább ötezer éven át".

Mesterházy Zsolt történész szerint az egész magyar művelődés góca a Kárpát-medence és a vele rokon a Kaukázus. Az eredeti ősi fészkünket is itt keli keresnünk. Innen történtek a kirajzások és ide a visszatérések.[33]

E véleményeket a hazai tudomány szakértői eddig nevetségesnek tartották, azonban nagy örömünkre a magyar kutatóinktól függetlenül most számos neves külföldi tudományos szakértő is ugyanezt az elméletet vallja.

Nézzünk ezekből néhányat:

Hazai dogmatikus történészeink igencsak meglepődhettek a már korábban említett Grover S. Krantz legújabb kutatási eredményeinek közlésekor, amelyben népvándorlásunkról a következőt állítja: „Legalábbis egy fontos ponttal a népvándorlás elmélete éppen a fordítottja az eddig tételnek. Általában azt tartjuk, hogy az uráli magyarok a 9. században költöztek be a Kárpát-medencébe egy keleti területről. Én azt találom, hogy valamennyi uráli nyelvet beszélő csoport Magyarországból terjedt el, egy sokkal korábbi korban, az ellenkező irányba". Később hozzáteszi azt is, „hogy az összes helyben maradó nyelv közül a magyar a legrégebbi".[34]

Krantz munkájától teljesen függetlenül Evan Hadingham, a Harvard Egyetem embertannal foglalkozó professzora az embertani fejlődést Közép-Európában Érd és Tata vidékére helyezi. Ismerteti,

hogy Közép-Európa embere itt érte el – minden más behatástól függetlenül – a műveltség magasabb fokát.[35]

Dogmatikusaink meglepődését még fokozhatta, hogy ugyanezt erősíti meg Ornella Semino genetikus és tizenhat, nemzetközi élvonalba tartozó kutatótársa is. A vizsgálatuk kiterjedt az USA-tól Ukrajnáig az európai népek származásának és betelepedési idejének felderítésére. „A jelenkori Magyarország lakosságának 13 százaléka viseli az EU 18-as gént, amely 40 000 éves, és hatvan százaléka az EU 19-est, amely ennek későbbi változata, és Kr. e. 20 000 évvel az „őskárpátiak", vagyis gravettiek idejében, helyben jött létre."[36] Ez nem jelent mást, minthogy mai népességünk háromnegyede legalább 20 000 éve él a Melegvizek birodalmában, a mai Kárpát-medencében. Mesterházy Zsolt szerint ez azt jelenti, hogy őseink innen rajzottak ki a jégkorszak idején, és utódaik ide tértek vissza.[37] Ez az időtartam megfelel a Homo sapiens első európai betelepedése óta eltelt időnek, amelynek kezdetén a neandervölgyi

Rézkori szétvándorlás Ómagyarországból

Forrás: Mesterházy Zsolt: A magyar ókor, II. Kárpáti Ház Kiadó. Budapest. 2001.

ember által benépesült Európa. A magyar e kutatási eredményeket figyelembe véve a legrégebbi európai génjelzővel rendelkezik.

Hasonlót állít Blagoje Govedarica, a hamburgi egyetem régész professzornője monográfiájában, a „Jogarhordozók – a puszták urai" című munkájában. A régészeti feltárások arra utalnak, hogy Erdélyből indult ki Kr. e. 5100 körül a jogarhordozók kultúrája.[38]

John Dayton kutatásaiban kimutatja, hogy a világ valamennyi fémkorszaka a Kárpát-medence bányáiban és kohóiban kezdődött. A külföldön talált egyedek könnyen azonosíthatók a Kárpát-medencei fémekkel.[39]

Nagy segítséget nyújt számunkra e fontos kérdésben Anne Morelli őstörténész a brüsszeli egyetem kiadásában. A Wal és a Flamand elsőbbségi-jogi vitához kapcsolódóan megjelent munkájában, a „ki az ősibb" kérdéskörével kapcsolatosan megemlíti: „Nincs értelme a területi vitákhoz kapcsolt ősi jogokról vitatkozni Belgiumban. Ugyanis a legrégibb időben nomádok vándoroltak ide-oda Belgium

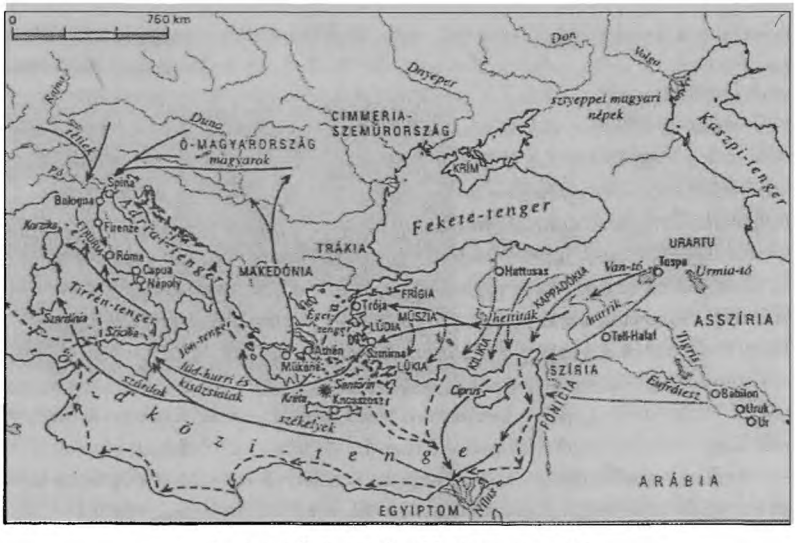

Az etruszk összeolvadás (etnogenezis)

Forrás: Kenediné Szántó Lívia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. belső fedlap térképe felhasználásával készítette Nemerkényi Zsombor (ELTE) Mesterházy Zsolt kiegészítő adatai alapján.

területén. Ezeknek a vándorló nomádoknak a neve ma még ismeretlen, de Kr. e. 5240-4900 között magyar fölműves csoportok vándoroltak be Belgium területére a Balaton környékéről és Dél-Magyarországról."

Hálásak lehetünk Mario Alinei utrechti (etruszk) professzor legújabb közzé tett kutatásainak is. Munkájában bizonyítja, hogy a magyarok a Kr. e. a harmadik évezredben érkeztek a Kárpát-medencébe, és szerepük az etruszkok, ősvillanovaiak és a villanovaiak kialakulásában kétségtelen.[40]

Alinei az úgynevezett kontinuitás elméletét a magyarokra vonatkoztatva bővebben is kifejti: „Olaszországba a Kr. e. II. évezredben »vilanovai« népként érkező kárpát-medencei és dunai népek nem lehettek mások, mint a Kárpát-medence Kr. e. III. évezredi meghódítóinak utódai, azaz a török kultúrát átvett magyarok. Következésképpen az etruszkok, vagyis a török népnek tartott őskori magyarok születése a bronzkorra tehető a Kárpát-medencében."[41] Gondoljunk csak bele, hogy amit ma a diákjaink a római birodalom kultúrájáról tanulnak, az mind az etruszk nép ősi archaikus hagyományából ered!

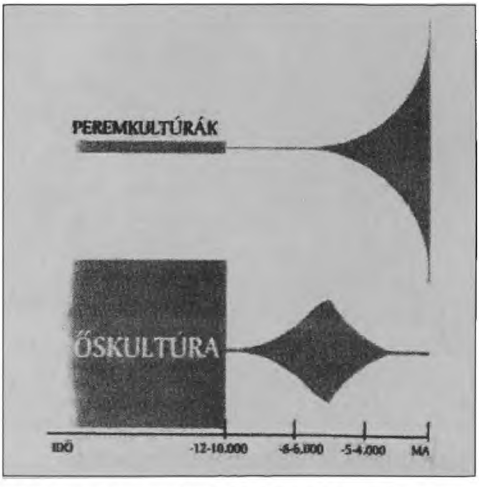

Az őskultúra törései a jégkorszakot és az özönvizet követően

Varga Csaba: A kőkor élő nyelve. Fríg Kiadó Budapest. 2003. 226. oldal

Szellemi izgalomba hozott a „The Independent" forrása, miszerint a Kárpát-medencéből indult ki a Kr. e. hatodik évezredben a vonaldíszes kerámiakultúra után Európa első templomépítő népe.[42] Ez a tanulmány megemlíti, hogy a fémművesség a Kr. e. 5. évezredben alakult ki a Kárpát-medencében, és innen terjedt el Európába.[43]

Ősi mágus hitvilágunk kérdéséhez az egyik legfontosabb kutatási eredményt Price és amerikai régészcsoportja közléséből tudhatjuk, miszerint „a Kárpát-medencéből különlegesen magas tudással rendelkező, magas kultúrát átadó mágusok Kr. e 5700-tól tíz-húsz fős csoportokban vándoroltak nyugatra. Az emberiség különlegesen magas tudásának a központja a Kárpát-medence volt. [44]

Ezt erősítik Govedarica és Manzura legfrissebb kutatásai is. Megállapítják, hogy Kr. e. 5100-tól, erdélyi bizonyítékok alapján, a magyar nép és nyelv saját, önálló alkotóként itt jött létre a Kárpát-medencében. Kifejtik azt is, hogy e magas kultúra hordozói több hullámban népesítették be az eurázsiai síkságot.[45]

Összefoglalva az eddigi bizonyítékokat, Mesterházy Zsolttal közösen kimondhatjuk, hogy az egész magyar művelődés góca a Kárpát-medence volt![46]

Jegyzetek:

[1] Udyoga 10. 2-3. Visnu Purána 2. 3. Kalidas Ranghu-Vanca 4. 68.
[2] Michael Haberlandt: Ethnology. London, 1920.
[3] Ravennas Anonymus: Coamographia. J. Schnetz. Uppsala, 1951.
[4] Agathiae Scholastici, Historiarum Liber primus. Patrologia Graeca 88. Parisina, 1864,1439. „Natio Hunni qui Sabiri vocantur".
[5] Jordanis: Romána et Gótika. Rec. Th. Mommsen MGH V. Berolini. 1882. 63.
[6] Prokópius: De bello Persico, II. 179-180.
[7] Malalasz Joánnész: Hunni Sabiri gensbellicosissima, portis Caspüs trajectis, Patrologia Graeca XCVII. Parisina, 1865. 599.
[8] Kiss Bálint Magyar régiségek. II. kötet. Szentes, 1839. 218-219.
[9] Bíró József: A szabír-magyarok őstörténete. 2. kiadás. Magyar Közírók Nemzeti Közössége kiadása. Budapest. 2000. 34.
[10] Kramer N. S: The Sumerians. Their History, culture and Charakter. Chicago, 1963. 40.
[11] Wolley Sir Leonard, G: Excavation at Úr. New York, 1965.
[12] Erdélyi István: Volgai Bolgárok, Élet és Tudomány, 1975. nov. L

[13] Erdélyi István: Magyar Fórum. 1996. július 11.
[14] Kiszely István: A magyarok eredete és ősi kultúrája L kötet. Püski Kiadó. Budapest. 2000. 620. O.
[15] Haussig, H. W. : Theophylakts Exkurs über die skythischen Völker. Byzantion, 1953.
[16] Altheim, F: Geschichte der Hunnen 1-5. Baden-Baden, 1959-1962.
[17] Götz László: Keletén kél a nap. Kultúránk a történelmi ősidőkből. 1. kötet. Püski Kiadó. Bpest, 1994.
[18] Hiv. Gyóni Mátyás: Magyarország és a magyarság a bizánci forrásokban. Bpest. , 1938.
[19] Hiv. Moravcsik Gyula: Az Árpád-kori magyar történet bizánci fonásai. Budapest, 1984. 24-25.
[20] Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása. Bpest. , 1930. 75.
[21] Bakay Kornél: Őstörténetünk régészeti forrásai 1. Miskolci Bölcsész Egyesület, Miskolc, 1997.
[22] Kozsdi Tamás: A magyar ősemlékezet és az Arvisura világkép. Gondolatház könyvek, Budapest, 2005. 58.
[23] Mahmud Terdzsümaiu Tárihi Üngürüsz (A magyarok története). Ford. : Blaskovics József. Magyar Ifjúság Érdekeit Védő Szövetség. Léva, 1996. 8. fólia 6-7.
[24] Dolgopolski, A. : Boreisch, Urschprache, Eurosiens. Das Bild der Wirrenschaft. Stuttgart, 1973.
[25] Childe, G. : The Danube in prehistory, Oxford, 1929. ; Lenorman, E: Etudes accadi-ennes, 1873. ; Sayce, H. : Archaeology of the cuneiform inscripcions, London, 1927. 70-72. ; Hawkes, L: Prehistory and the beginnings of civilization, New York, 1963. 635.
[26] Grover S. Krantz: Climatic Races and Descent Groups, The Chistopher Publisching House North Quincy, Massachusetts, 1980.
[27] Grover S. Krantz: Az európai nyelvek földrajzi kialakulása. Ősi örökségünk Alapítvány, Budapest, 2000. Ford. : Imre Kálmán. Eredeti: Geographical Development of European Languages. American Umversity Studies, Péter Láng. New York, 1988.
[28] Sir John Browing: Life and WorksI. Kötet, 1838.
[29] Paál Zoltán: Arvisura (Igazszólás) Mondák, regék, népi hagyományok a pakk kézművesek világából. Püski Kiadó, Budapest, 1998.
[30] Magyar Adorján: Az ősműveltség. Magyar Adorján Baráti kör, 1995.
[31] Magyar Adorján: A Csodaszarvas. 1948-1955. Kiadja a Magyar Adorján Baráti Kör. 64.
[32] Lázár István: Kiált Patak vára. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1974.
[33] Mesteiházy Zsolt: Hol keressük a ragozó nyelvű népek hazáját Eurázsiában? Dobogó. II. évfolyam 4. szám.
[34] Grover S. Krantz: Climatic Raoes and Descent Groups (Az éghajlati fajok és leszármazásaik). The Chistoper Pubüsching. House North Quincy, Massachusetts, 1980.

[35] Evan Hadingham: Secrets of the Ice Age. New York. Walker and Co. 1979. 64.

[36] Ornella Semino és társai: The Genetic legacy of paleolithic Homo sapiens in extant European: A Y chromosome perpective. Sciense CCXC. 1155-1159. Rövidítve: Sciense magazin. 2000. nov. 10. 290. Lásd: Semino és társai: MtDNA and Y chromosome pollymorphism in Hungary: inferences from the paleolithic and Uralic influences ont he modern Hungárián Gene pool. European Journal of humán Ge-netics 8. 339-346.

[37] Erről bővebben szól Mesterházy Zsolt: Honfoglalások kora (Kr. e. 2200-Kr. u. 1250), avagy a Kárpát-medencei népek összeolvadásának története című könyve. Fríg Kiadó. Bpest. , 2005.

[38] Govedarica B. Zeptertrager – Herrscher der Steppen. Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Monographien Bd. 6. Mainz am Rhein, Verlag Philipp von Zabern. 2004.

[39] John Dayton: Metals, Minerals, Glazingand Man. London. Harraps. 1978.

[40] Mario Alinei: Ősi kapocs – A magyar etruszk nyelvrokonság. Bpest. , 2003. – Mark) Alinei: Etrusco una forma archaica di Ungherese (Az etruszk nyelv, mint a magyar egy archaikus formája). Mulino Kiadó. 2003.

[41] Magyar Demokrata. 2003. szeptember 15. sz. Interjú Mario Alinei professzorral.

[42] Keys D. Europes Oldest Civilization. The Independent, 2005. június 11.

[43] Kalicz Nándor-Raczky Pál: Az újkőkor és a rézkor. Helikon Kiadó, Budapest, 2002. 40.

[44] Priee, T. D. -Bentley, R. A. -Lüning, f. -Gronenborg, D. -Wahl,}. : Prehistoric humán migration in the Linear-bandkeramik of Central Europe. Antiquity, 2001. 75. és 593.

[45] Govedarica, B. : Zepfertrager – Herrscher der Steppen. Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Monographien Bd. 6. Mainz am Rhein, Verlag Philipp von Zabern, 2004. 18,21,48,55. ; Manzura, I. : Steps to the Steppe: or, How the North Pontic Region was Colonised. Oxford Journal of Arcaeology, 2005. 313-338.

[46] Mesterházy Zsolt: Hol keressük a ragozó nyelvű népek hazáját Eurázsiában? Dobogó II. évf. 4. sz.

BÁTONYI PÁL

Avarok, vengerek, frankok, nándorok, magyarok Göd területén a IX. században Göd nemzetség a Kárpát-medencében

A 9. századi Európa történetének egyik – a jelenre is kihatással lévő – jelentős eseménye volt a magyarok letelepedése a Kárpát-medencében. A történtekkel kapcsolatban kevés korabeli forrás maradt fenn, azok is általában ellenséges, sajátos szempontok szerint íródtak. A későbbi korokban leírt összefoglaló műveket, krónikákat is nagyban befolyásolta a világi és keresztény egyházi érdekek kiszolgálása.

A magyarok Kárpát-medencében történő letelepedése – véleményem szerint – döntően nem a besenyők nyugatra nyomulásának, hanem egy másik népnek a magyarokhoz való csatlakozásának a következménye. A továbbiakban a saját kutatási eredményeimre is támaszkodva foglalom össze e jelentős esemény és előzményeinek gödi vonatkozásait.

A Kárpát-medencét több évszázadig birtokló avarok kevés nyomot hagytak Göd területén. Kora avar kori kis település lehetett Felsőgöd északi szélén a Duna árteréből kiemelkedő domb területén, ahol cserépedény fazékperemeket találtak.[1]

Az europid típusú avar kori lakosságon belül a keskeny hosszú, valamint a széles rövid koponyájú egyének mintegy fele-fele arányban fordultak elő. A Kelet-Dunántúlon és a Duna-Tisza közén inkább rövid koponyájú csoportok éltek, akik a honfoglaláskor már

nem kimutathatóak, akárcsak a mintegy 15%-nyi mongolid és europo-mongolid csoportok. Ugyanakkor a hosszú koponyájú europid népesség még a honfoglalás előtt beköltözött az elhagyott területekre.[2]

A késő avar kori, 8. -9. századi tevékenységek nyomait (kis településeket) találták meg Alsógödön a Gödi-szigettel szemben a Duna-parton húzódó homokdombokon (kézikorongolt, barnára, szürkére égetett fazékperemek, hullámvonal és vonalköteges oldalak), illetve Felsőgödön a kora avar kori leletek mellett, a Duna árterületén (fazékperemek), valamint a Könyök és a Kisfaludy utcákban.[3] Az utóbbi helyen kisebb temető is lehetett, mert emberi csontok is előkerültek.

A késő avar kori nagyobb létszámú népességgel kapcsolatban – a továbbiakban – a saját kutatási eredményeimet ismertetem.

Anonymus „Gesta Hungarorum"-nak nevezett őskrónikájában hosszasan taglalja, hogy Kijev környékén egy általa kunoknak nevezett nép harcolt a magyarok ellen, majd csatlakozva hozzájuk[4] (2. vérszerződés) családjaikkal együtt velük jöttek Pannóniába és utódaik a mai napig is itt laknak szerte Magyarországon.[5]

Ismeretes, hogy a fehérhorvátnak nevezett nép lakott a Kárpátoktól északkészakkeletre. Ez a nép az avar uralom megszűntével részben egy másik nép befolyása alá került, akiket vengernek hívtak. A venger név később a magyarok egyik megnevezése lett nem csak a fehérhorvát utód lengyeleknél, hanem a keleti szlávoknál is. Ugyan ebben az időszakban a nyugat-dunántúli terület határhegye a Német Lajos-féle 860. évi oklevélben „mons uuangariorum marcha" nevet viseli, de már a 791-797 közötti alamann és bajor források is írnak a wangarokról.[6]

A 8. században az avaroknál jelentős belső harcok történtek, ennek következtében kerülhettek a Kárpát-medence nyugati területéről csoportok a központi területre, így a mai Gödre is. A gödi területeken megjelenő késői avarok valószínűleg vengerek voltak, akik a Kárpát-medence nyugati részéből a frank és morva támadások elől, illetve a keresztény térítések miatt menekültek ide.

Az avarok hatalma a belső harcok következtében meggyengült, ezt kihasználva Nagy Károly frank király csapatai többször 795-ben

és 796-ban kirabolták az avar központot, mely a Duna-Tisza közén volt. [7]

A frankok befolyásuk növelésére az avarokat keresztény hitre próbálták téríteni, így 796-ban már a központi részen lakókat (a kagánt és a katunt is) a Dunánál megkeresztelték, míg a pogányokat a Tiszántúlra üldözték. A katonákkal biztosított erőszakos térítés és az egyházi adó bevezetése ellen többször fellázadtak az avarok. Az egy évtizedig tartó, de nem állandó frank befolyásnak nem került elő tárgyi emléke Gödön.

A Duna-Tisza közét 805-ben Krum bolgár fejedelem csapatai foglalták el. A környékre bolgár és bolgár-szláv lakosság települt, akiket nándoroknak hívtak.[8] Az avar vezetők és a lakosság többsége (rövid koponyájúak) mindezek hatására elvonult a mai Bosznia és Horvátország területére.

Valószínűsíthető tehát, hogy az avarok a belső harcok miatt, valamint a frankok csapataitól, majd a bolgároktól elszenvedett vereségek után 792. és 803. között elvesztették vezető szerepüket a Kárpát-medencében. Az avar vezetőréteg és népesség többsége kivonult a Kárpát-medencéből és a sík területeket nomád szokás szerint pusztává változtatták.[9] A területen a lakosság többségét alkotó un. vengerek kisebb bánságai jöttek létre.[10] A vengerek mozgékony csoportjai ugyanakkor fokozatosan kelet felé húzódtak és részeik kivonultak a Kárpát-medencéből keletre, mely területet feltehetően Gátcsnak-Gácsnak nevezték.

A Kárpát-medence nyugati szélén frank befolyás alá kerülő lakosság – már a 804-ben ismert Theodorus[11] és a 805-ben megkeresztelkedett Ábrahám kagántól kezdve – az eredményes térítés következtében keresztény lett. A morva terjeszkedéstől[12] azonban e terület északi részén élő lakosság sokat szenvedett és ezért jelentős részüket a papság vezetésével áttelepítették. Az áttelepítés első részében nagyobb csoportokat telepítettek a mai Svájc,[13] Dél-Németország,[14] Nyugat-Ausztria[15] és Észak-Olaszország[16] területére.

A morvák 830 körüli további keleti irányú előnyomulása miatt a Vág völgyéből is jelentős áttelepülés történt a Rábaközbe,[17] majd a morvák elől egyrészüket innen is tovább telepítették a nyugat-ausztriai Salzach folyó völgyébe.[18] A Kárpát-medence nyugati részének

jelentős létszámú lakossága tehát 3 részre szakadt, többsége keletre vonult, jelentős részét nyugatra telepítették, míg kisebb töredéke helyben maradva megélte a honfoglalást.

A bolgárok – akiket a vengerek nándornak neveztek (Magyarnándor, Nándorfehérvár) – a Kárpát-medencében maradt vengereket, onogurokat a hadjárataikban alkalmazták. Eredményesen harcolt a görögök ellen 811-ben a vegry (ogre) nép[19] , míg 836-ban a makedón hadifoglyok ellen sikertelenül[20]. A nándoroktói nem mutatható ki tárgyi emlék Göd területén, de a közeli Vácduka neve bolgár méltóságnévből ered.

A következő években a bolgárok bizánci és frank háborúit kihasználva a vengerek visszafoglalták a Kárpát-medence középső részét. A venger vezetők közül Baton[21] neve maradt fenn, akiről Vác városát és valószínűleg Nagybátonyt is elnevezték. Mindezek ismeretében meghatározható az általa vezetett törzs is. A Vata-Bata (Báta)- Pata törzs[22] és rokon nemzetségei a Tata, K'ta, Máta, Sáta, stb. nemzetségek[23] Kelet-Dunántúltól Debrecen – Kolozsvár vonaláig települtek. Jelentős katonai erőt képviseltek és katonailag szervezett településeik láncolatát hozták létre egymástól általában 30-40 km-re. Ezeknek a telepeknek a többsége az alacsonyabb fekvésű vidékeken (Heves, Békés, Bihar=Vihar, Bács) vannak. Jellemzően a települések nevei egyrészt „cs", valamint „c" (Vatacs=Vacs, Patacs, Baracs=Barcs, Gubacs, Vátacs=Vác, Bugac, stb.), másrészt „nya", „na" és „ny", „n" (Baranya, Battonya, Tolna, Torna, Bátony, Badacsony, Debrecen, stb.) végződést kap. Utóbbiaknál megfigyelhető, hogy előbb van a „cs", vagy „c" végződés, majd az „ny", illetve az „n". Előfordul még a neveknél az „l" végződés (Csepel, Szabolcs), ilyen a Nevelek is (korábban Newel). Tőlük északra (Visegrád, Nógrád, Gömör)[24] és délre (Csongrád, Krassó, Brassó) bolgár és bolgár-szláv lakosság maradt helyben. A Kárpátmedence északkeleti sarka az onogur Ugg, Ung, Ugocsa[25] törzs területe lehetett, míg a sóvidék a bihari Széktől a kolozsi Széken keresztül Székelyudvarhelyig a székelyek kezén volt.[26] A bolgárok a déli részeken és a sóvidéken megtartották befolyásukat. A Baton vezette vengerek szervezték meg a mai megyék többségét is. Véleményem szerint ekkor jelölték ki Visegrád, Nógrád, Gömör, Torna, Heves,

Bihar, Békés, Csongrád, Bács, Csolt-Solt, Pest, Pilis, Fejér, Tolna, Baranya megye területét, illetve lehetett Báta, Káta, Tata megye és a gyepükön Bakony, Somogy, Szilágy, Nyír megye. A morvák további előnyomulását a Bánhida melletti csatában állították meg a vengerek.[27] A jelentős győzelem után a Nyugat-Dunántúlt gyepüként alkalmazták, ezért új települések nem jöttek létre ezen a területen.

A gödi kistelepülések lakói (vengerek), tehát a frank és a bolgár befolyás alatt is helyben maradtak és csatlakoztak a rokon Baton fejedelem vezette törzshöz. A vengerek letelepült földművelő népesség, nyelvük a mai magyar nyelv őse lehetett. Valószínűleg 836. körül kialakított és 894-ig fennállt államukban békére törekedtek, nem kezdtek háborút, de a morva támadások és az erőszakos keresztény térítések miatt szövetségeseket kerestek.

A vengerek csoportjai azonban a Kárpát-medencétől keletre megtartották területeiket is, ahol szövetséget kötöttek Álmos többségében nem magyar nyelvű népével.[28] Feltehetően a házassági kapcsolatot is tartalmazó szerződés eredményeképpen Almosnak Baton lányától (unokájától) született Szabolcs fia. A magyarok 862-től tehát szabadon mehettek át a szövetségesük által ellenőrzött Kárpát-medencén. A későbbiekben a vengerek a 2. vérszerződéssel felvették a magyar nevet és ezzel egyidejűleg tilos lett a venger, vangar név használata, illetve fejedelmül kapták a főfejedelem Álmos kende fiát,[29] Árpádot. A Kárpát-medence megfelelő felderítése után a venger vezérek javaslatára szervezték meg Álmos, Kurszán, Árpád és Szabolcs vezetésével a magyar törzsek betelepítését a „Honfoglalás"-t.

Az Erdélyben elhunyt Álmos helyett Árpád lett a főfejedelem,[30] de ő és Kurszán is a Duna mellé telepedett le, míg Szabolcs a keleti részen. Szabolcs jelentőségét bizonyítja, hogy vele maradt a magyar nép nevének két alkotó elemét hordozó nemzetség a Magy és az Ar (Nagyar és Kisar).[31]

A Göd körüli területekre jelentős létszámú magyar népesség települt. A korábbi nagyobb települések Pest és Vác közé a katonai kíséretekből települtek megyeriek Káposztásmegyer, illetve kesziek Dunakeszi területére. Magyar nemzetségek letelepedéséből jöttek

létre Göd, Sződ, Csomád, Kösd, Rád település, illetve Rosd-sziget neve. A mai Göd területén a honfoglalás korából több lelet is előkerült. Alsógöd északi dunaparti árterületén lévő dombon település nyomokat figyeltek meg fazéktöredékekkel, mely helyen 12–13. századi leleteket is találtak. Újteleptől északra az Ilka patak mellett három kis település nyomait tárták fel, melyből kettő a 13. századig tartalmazott leleteket. Felsőgödön a Könyök utcában fellelt kis település késő avar kori leletei lehetséges, hogy honfoglalás koriak.

A Göd nemzetség jelentőségét valószínűsíti, hogy Árpád fejedelem szállásváltó útvonala mögött a Duna bal partján Göd és az elpusztult Göd (Bács vármegye) között ellenőrizte a folyót. Ezen az útvonalon található Géderlak település is, illetve a Baranya megyei Gödre település helye sem lehet véletlen. A Göd nemzetség telepítése lehet a Dunakanyartól északabbra lévő Gödör (Demandice, Szlovákia) is. A honfoglalás során a Göd nemzetség egy része a Maros vármegyei Göde (Stínceni, Románia) területén maradhatott, tehát Álmos fejedelemmel jöhettek be. Ezek az adatok és Göd türk eredetű neve alapján feltételezhető a nemzetség közeli rokonsága a fejedelmi családdal (lehetséges, hogy Göd Árpád fejedelem lányának volt a férje). A nagy állattartó gödiek nyári legelő területe lehetett a mintegy 40 km-re lévő Nógrád megyei Gede (Szarvasgede) és az északabbra lévő Várgede (Hodejov, Szlovákia).

Szabolcsnak hamarosan az Ugg, Ung vezetők lázadását kellett levernie, majd területeikre az Aba (Abaúj) és Vata (Bél, Sáta) törzsbeliek mellett székelyeket (Szepsi) is telepített. Lehetséges az is, hogy a Borsod és Ugocsa vármegyei Szirmay család Godon (Gödön) ága is Gödtől származik, akik a harcok és a telepítések következtében kerültek oda.

A magyarok 899-ben birtokba veszik a Dunától délre (Nyugat-Dunántúl) eső területeket, majd 902-ben megdöntik a morvák uralmát is. A Kárpát-medencét teljesen a birtokukba veszik a magyarok, de az osztrák és szlovák történészek adatai szerint új települések – a Duna mente kivételével – ekkor sem jönnek létre.[32]

A frankok újból birtokolni szerették volna az avaroktól elfoglalt területeket, ezért béketárgyalást színlelve előbb megölték Kurszán gyulát, majd hadjáratot indítottak. Árpád és fiai, valamint Szabolcs

vezetésével 907. nyarán a magyarok Pozsony környékén nagyjelentőségű győzelmet arattak. A győztes hadjárat eredményeképpen, visszaállították az avarok nyugati határát a Felső-Enns mentén. A magyar vezetés nagy áldozatokat szenvedett, így Árpád fiai a kiskorú Zoltán kivételével a harcban elestek, majd hamarosan Árpád fejedelem is elhunyt.

Szabolcs és Zoltán a tanácsadóik javaslatára elrendelte a Kárpát-medence nyugati területeinek betelepítését és a Bécsi erdő, illetve Felső-Enns közötti gyepű kiépítését. A telepítés során a magyarok hét katonai törzséből, a Vata törzsből, a besenyőktől, a székelyektől, az onoguroktól és a ruszoktól telepítettek jelentős csoportokat a területre. A Göd nemzetség is részt vett valószínűleg a telepítésben, így a Vas vármegyei Gödörháza, Gödörfő (Neistift bei Güssing, Ausztria), Őzgödör (Rehgraben, Ausztria), Gederóc (Gederovci, Szlovénia) területére telepíthettek. Lehetséges az is, hogy a Nyitra vármegyei Gödöllő-puszta (Kovarce, Szlovákia), vagy a Pest megyei Gödöllővel kapcsolatos lehet a névadó Göd halála, amely ezek alapján 907. körül történhetett.

A 907. évi győzelem biztosította a Kárpát-medencében a magyar törzsszövetség letelepedést és az egységes magyar nép kialakításának békés feltételeit. Ezzel megteremtve a magyarság megmaradását Európa közepén.

A genetikai kutatások szerint a késő avar kori népesség és az Árpád-kori népesség hasonlósága kimutatható, míg a klasszikus honfoglalók nagy része nem hozható morfológiai (az emberek szervezete közötti kromószomastruktúra, stb.) kapcsolatba velük.[33] A legközelebbi rokonainknak ezért a több mint 1100 éve nyugatra telepített és német nyelvűvé vált, de településeiket Wengnek, Wangnak[34], nevüket Wengernek a mai napig megőrzött népesség tekinthető.

Göd területén, véleményem szerint a késő avarok (vengerek) letelepedésétől (8. század közepe) 1526-ig folyamatos volt a lakosság, a Göd nemzetség közéjük települve (894.) adta a település nevét, melyet a mai napig is visel.

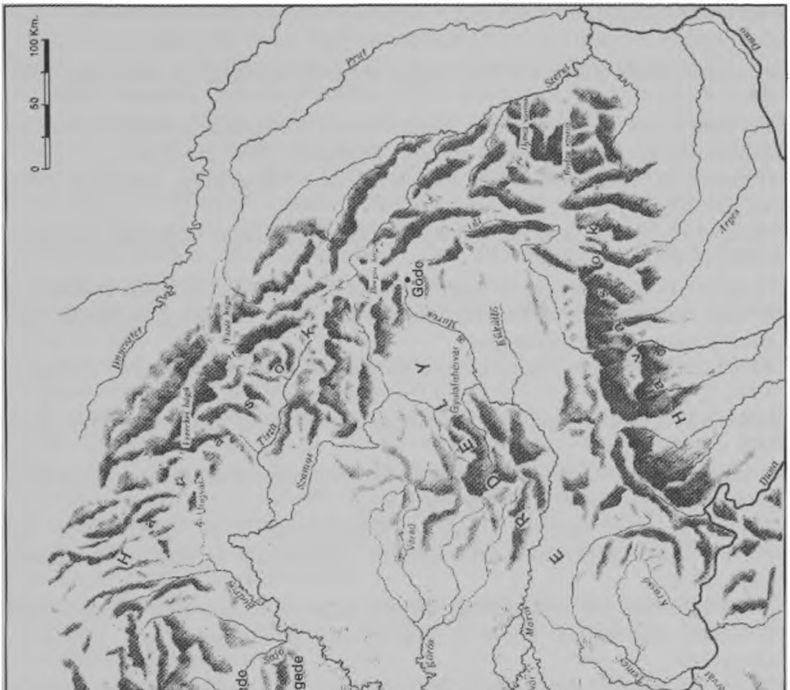
Göd nemzetség települései
Baton országának nyugati határa
Göd útja
Árpád útja
0 50 100 Km.
Vargede
Szarvasgede
Gödör
Göd
Gederlak
Göd
Gödre
Gödö
Özgödör
Gödörtő
Gödörháza
Gederöc
Bánhida
GYEPŰ
Alpár
Duna
Tisza
Szamos
Maros
Dráva
Mura
Szerém
Prut
Szeret

Jegyzetek:

[1] Gerevich László (főszerk.): Pest megye régészeti topográfiája. Budapest, 1993. 89. o.

[2] Éry Kinga: A Kárpát-medence embertani képe a honfoglalás korában. In: Kovács László (szerk.): Honfoglalás és régészet. Budapest, 1994. 217-218. o.

[3] Gerevich László(főszerk.): Pest megye régészeti topográfiája. Budapest, 1993. 43., 89., 92-93. o.

[4] Anonymus: A magyarok cselekedetei (Veszprémy László fordítása). Budapest, 1999. 16-17. o.

[5] P. mester, Béla király egykori jegyzője (Anonymus) hét kun vezérről, családjairól és nagy sokaságról ír, akik a magyarok hét vezérének népéhez csatlakoztak, ami közel azonos létszámot jelenthet.

[6] Kristó Gyula (főszerk.):Korai magyar történeti lexikon (9-14. század). Budapest, 1994. 737. o.

[7] Szádeczky-Kardos Samu: Az avar történelem forrásai. Budapest, 1998. 286-288. o.

[8] A későbbi Pest, Nógrád, Visegrád és Gömör vármegyék területén települtek. A nevüket Magyarnándor település őrizte meg.

[9] Györffy György, Zólyomi Bálint: A Kárpát-medence és Etelköz képe egy évezred előtt. In: Kovács László (szerk.): Honfoglalás és régészet. Budapest, 1994. 28. o.

[10] Jelentős bánság jött létre például aNyitra felső folyásánál Bán (Bánovce nad Bebravou, Szlovákia), illetve a Vág mentén Szil (Brestovany, Szlovákia) környékén.

[11] Bóna István: Az avar birodalom végnapjai. In: Kovács László (szerk.): Honfoglalás és régészet. Budapest, 1994. 73. o.

[12] A morvák a frankok szövetségeseként 822-ben vesznek részt először a frankfurti birodalmi gyűlésen, első ismert fejedelmük I. Mojmír 833 körül uralkodott.

[13] Ma Svájcnak több mint 10 ezer Wenger nevű lakosa van, akik elsősorban a Freiburg-Basel-St.Gallen háromszögben élnek és néhány érintett település neve Wangen, Wangi, Wengen, Wengi.

[14] Ma Dél-Németország területén több mint kétezer Wenger nevű lakos él elsősorban a svájci határ mentén és ott van Wangen, Herdwangen , illetve két Wengen település is.

[15] Ma Ausztriának több mint ezer Wenger nevű lakosa van, valamint Weng, Weng bei Admont, Weng im Innkreis település és Wenger hegy is megtalálható ott.

[16] Ma Észak-Olaszországnak közel száz Wenger nevű lakos van, de néhány család Franciaországban is él.

[17] Két bánság is létrejött a Sopron melletti Bánfalva és Szil-Ruszt (Rust, Ausztria), illetve a Vág és Szil települések közötti Bánhegyi (az 1960-as években beszántották) központtal.

[18] Ma itt található Mittersill városa és mellette Waag, Reith, Neidernsill, Kaprun (931-ben Chataprunnin), illetve a völgy bejáratánál Oberreit, Unterreit, Wengerberg, Weng települések. A Rábaközben ma is megtalálható Szil(korábban Szili), Vág és Röjtök település, valamint Rusztnak (Rust, Ausztria) is Szil volt a neve korábban. A népmesék kezdő szavai is utalnak erre az elvándorlásra „az Óperenciás tengeren túl, ahol a kurtafarku malac túr, még azon is túl, volt egyszer egy szegény ember". Ez azt jelenti, hogy tudták korábban a Felső-Enns volt a határ, még azon jóval túl éltek a szegény (keresztény) rokonok akikre emlékezni kell. A történet tehát csak az Ábrahám kagán általi kereszténység felvétele és a magyar honfoglalás közötti időben játszódhatott. Erre a kitelepülésre emlékeztethet az „osztrák sógor" kifejezés is.

[19] Mitrofán-prológ. In: Kristó Gyula (szerk.) A honfoglalás korának írott forrásai. Szeged, 1995. 150-151. o.

[20] György barát Világkrónikájának folytatása. In: Kristó Gyula (szerk.) A honfoglalás korának írott forrásai. Szeged, 1995. 144-145.0.

[21] „...itt található Vác, amely régtől fogva híres város volt, kiváltképpen azért, mert nevét Batontól, a hajdan híres férfitól kapta, aki egykor a pannonok felett uralkodott..." írta Petrus Ransanus: A magyarok történetének rövid foglalata (Blazovich László és Sz. Galántai Erzsébet fordítása). Budapest, 1999. 37. o.

[22] Nevüket viselő településeik: Kolozspata (Pata, Románia), Vattaháza (elpusztult), Vatasomlyó- Szilágysomlyó (Simleu Silvaniei, Románia), Battonya, Batta (Bata, Románia), Patacs, Patapoklos, Báta,
Bátaszék, Dunapataj, Pusztavacs, Vattacsanak (elpusztult), Százhalombatta, Vác, Batta-Bát (Bátovce, Szlovákia), Bataháza-Ajnácskő (Hajnácka, Szlovákia), Nagybátony, Gyöngyöspata, Vatta, stb.

[23] E nemzetség nevek hasonló hangzásúak, mint a nagy folyók (Duna, Tisza, Dráva, Száva, Rába, stb.) és a nagy hegyek (Tátra, Fátra, Mátra) nevei.

[24] Belitzky János (szerk.): Nógrád megye története I. 896-1848. Salgótarján, 1972. 16. o.

[25] Ez a törzs valószínűleg az onogurok leszármazottai, akik nevéből alakították ki a magyarok nevét a nyugati nemzetek.

[26] A székelyek neve kapcsolatba lehet a szik (só) szóval, mert a kolozsi Szék nevét ma is Sziknek ejtik és először latinul „siculi" néven írnak róluk.

[27] Kézai Simon „Gesta Hungarorum" című történeti művében Szvatopluk fejedelem legyőzéséről ír, aki azonban a honfoglaláskor már nem él. A morvák sok kegyetlenkedése utáni sikeres megállításának és Nyugat-Dunántúlról való kiűzésük emlékezete a vengerek bánhidai győzelmének emlékekén maradhatott fenn.

[28] László Gyula: Árpád népe. Budapest, 1988. 36-37. o.

[29] Dümmerth Dezső: Álmos, az áldozat. Budapest, 1986. 34-36. o.

[30] Az Árpádház azért kaphatta Árpádról a nevét, mert Álmos másik (venger) feleségétől született Szabolcs.

[31] Szabolcs lett a kék kend törzs vezetője és ő hozzá kötődik Szatmár besenyőinek telepítése a keleti végeken. Szatmár és Sur nemzetségének részei Árpád területére is települtek Szakmar MOL DL 10248 és Surna-Csorna (Öregcsertő része) településen.

[32] Elhangzott az „Árpád emlékezete" tudományos konferencián Langó Péter előadásában 2007. 11.13-án.

[33] Raskó István: Uráliak voltunk. Élet és tudomány. 2007/47. Mende Balázs Gusztáv: Archeologenetika és a honfoglaláskor népességtörténete; új módszerek - régi problémák. Magyar Tudomány. 2008/10. 1193. o.

[34] A „honfoglalás" előtt nyugatra telepített kárpát-medencei lakosság település neveiben döntően a „weng", „wang" megnevezést használja.

CZADRÓ JÓZSEF

Szent helyek kőből és fából

Szilágyság, Szatmár, Máramaros, Lápos vidékén

A zarándok nem tér le a maga megszokott zarándokútjáról. Attól zarándok a zarándok, hogy üdvöt, megnyugvást keresve hitet talál egy kiválasztott szent helyen és útja során nem tágít céljától. Az eseti erdélyi zarándokoknak is, mint a Körösöknek, meg a Küküllőknek megvannak a maguk szokásos medrei, attól függően, hogy kinek-kinek merre vannak tartozásai, Csíksomlyón-e, Háromszékben, netán Moldvában, a régi Etelközben, vagy a Maros mentén.

Szilágyság, Szatmár, Máramaros, Lápos, Kalota gyakran csak átmenet, vagyis átmegyünk rajtuk, mint egy pallóhídon a meder fölött, le sem nézvén a mederbe. Vagy át sem megyünk, mert a főcsapás Királyhágónak tart, s minket is visz az ár az l-es úton, ami zsúfolt, kormos és lassú a közúti nehézgépektől, pedig **Érmihályfalvának, Nagykárolynak**, a Szilágyságon, a Szatmáron át naposabb az ég, tisztultabb a lég, derűsebb az út a síkvidék kanyargós fasorainak szalagjai közt, vagy a dombvidék lankáit szemlélve. Ez okból született a döntés, hogy a határon túli levegőt mohón kapkodva, meg-megállván a medrek mentén, a Szamos, Kraszna, Ér, Iza és Visó vizek szelte síkság, dombság, hegység helyszínen történő megismerése legyen az átélt élmények óhajának tárgya, ahol feltöltődik az ember, mint ősszel a csűr, a hombár, nyáron a kaptár.

Magyar érszűkülettel határt átlépni **Érmihályfalvánál,** az aztán igazán értágító, s nemcsak a helységek neve miatt: **Érsemjén, Érkávás, Érmindszent,** hanem mert errefelé minden tiszteletteljesen magyar: Kazinczy, Kölcsey, Ady.

Egy bölcsőből. Az érmelléki magyar bölcsőből. Amerre nézünk, csillog a magyar szellem, a töretlenség. Kazinczy születési okmányaiba **Érsemjént** írták, amelynek közepén gondozott zártkertben szobrával emlékeznek békítőkész személyére az ott élők. **Kazinczy** nyolcéves koráig nevelkedett Semjénen, innen Késmárk, Sárospatak, Kassa, Kufstein. Kufstein volt a szerencséje, hogy elkerülte a fő vesztést, de nem így fia, Kazinczy Lajos, akit az aradiakkal végeztek ki. Legjobbjaink vére mindig kívánatos volt a környékbeli népek számára. Már az oroszok keletről nyugat felé addig nyomultak mindig, ameddig a vodkájuk tartott. Ha elfogyott, vért kívántak. Negyvenkilencben a lovak hátán a kápa mellé csatolt butykosban csak Segesvárig futotta. A Szovjetelalél ötvenhatban a tankokban már Budapestig. A Habsburgék meg előbb csak Budáig szomjaztak: Zrinyi-Frangepán, majd Hajnóczy, Szentmarjay, Martinovics, később továbbmentek ők is. Aradig. Nekik legjobb magyarjaink vére kellett a kleine snápsz mellé, mint Batthyányé, de a vidéki házi vegyest sem vetették meg Madéfalván. Körülöttünk nehezen élik meg, hogy a Kárpátokon túlig minden település ősi magyar. Kaparják, vakarják, átfestik, de valahogy mindig átüt az eredeti. Ma is jól kivehető, mert kőbe, fába vésték.

Ősszel az Érmellék földje nem a nehézgépek kormozásától fekete, hanem mert az ekék mélyen felforgatják. A barázdák pedig a legjobban álcázott búvóhelyei a feketevarjaknak.

Mindszent ma zarándokhely, ahova 70 holddal érkezett Ady Lőrinc, hogy elvegye a nagyon szép, fiatal árva lányt, Pásztor Máriát. Kevesebbel aligha lehetett volna kezdenie, mert a faluban mindenkinek volt valamije. Lőrinc és Mária **Endre** nevű gyermekének útja Nagykároly, Zilah, Debrecen, Várad, Párizs és Pest. Érdekes sorrend, amelynek mindegyikéből a magyar történelem múltjának, jelenének, jövőjének legreálisabb fölismerője mindig hazatért Mindszentre, mint a „föl-földobott kő". Az időben három iskolája is volt Mindszentnek: katolikus, református, állami. Ma egy sincs. A gyermekek Kávásra járnak iskolába. A szent helyen a szülők az alacsony nádfedeles vályogház mellé kőházat is építettek, a nádfedeles őrzi a szülőhely, a cserepes pedig Ady lakó-és munkaszobájának emlékét. Az akkor értéktelenebbnek tartott vályogházat a család mindenese

Szabó Béláné, Kovács Katica örökölte, ma unokája, Székely Enikő az idegenvezető a portán. A mindszenti temetőben, a családtagok sírjai közt, kő jelezte földben nyugszik Ady Lőrinc. Az érmelléki és szilágysági temetőkben kevés a fenyő, mert ágai a holtak irányába mutatnak, inkább azok vigyáznak a sírok között, amik ágkarjaikkal a holtakról az élők felé tárulkoznak.

Szilágyság, Zilah, szilaj, szilva, szilánk mind a honos szilfáról kapta a nevét. Még a latin silvanus szót is a szilfáról eredeztetik. Állítják, hogy Transilvánia a szilfákon túli terület. Kazinczy is így ír: „A föld neve 1130-ig Erdélyia vala, tovább Transilvánia, mivel királyainknak túl fekvék a Szilágyságon".

Szilágyságban oly sík a terület, hogyha két fontos település között ablakok lennének, akkor belátnánk az egyik konyhájából a másikába, tekintetünkkel végigpásztázhatnánk az Alföldet egészen a havasokig. Ily közeli a Himnuszunk szerzőjének, **Kölcsey Ferencnek** is a szülőfalva. **Szödemeter,** amelynek közepén, nagy portákkal beépített domb harmadában templom, kertjében picipici ház, kettő közt kisgyermek karcsúságú szoborral. A szülőház mellett világosodik ki, hogy Kölcsey nem attól magyar a kortársak és utódok szemében, hogy írt néhány kiemelkedő Himnusz-kategóriát. Hasonló magyar himnusz-termék bővében volt a honi piacon az időben, a Nemzetnek csak ki kellett választania egyet. Kölcsey abban volt más, mint a többi száz, meg ezer kortársa, utóda, hogy félszemével tisztábban látott, mint sokan a mai napig mindkettővel. El is jutott a szülőfalujától egészen a magas Parlamentig, ahol igazi karriert akkor csinált, amikor otthagyta azt lemondván mandátumáról, mert a megszavazandó kérdést nem tartotta elveivel összeegyeztethetőnek. Mai Parlamentünk egyik patkója holtában is utálhatja a kis strébert, aki már akkor példálózni akart az utókornak.

Ilyeneket látunk és érzünk, ha Szilágyságban, Szatmárban lelépvén az átmeneti pallóhídról lehajolunk az Ér, Kraszna, Szamos medréig. Tűnődve látjuk, hogy fodrosán szalad a víz és érezzük, hogy benne kavarog a múlt, ami megfog, mert őróluk ránk, rólunk meg tovább száll, s mindünkben megkövesedik. Hiszen „a víz szalad, a kő marad", Wass Albert történelemszemléletének geofizikus megállapításában.

A **majtényi** síkon, közvetlen a **kismajtényi** vasúti megállónál, az emlékmű korlátjához kötve ritka idegenvezető adna tájékoztatást a fegyverletételről, ha tudna beszélni.

A szélrózsa bármely irányába mész, nem találsz települést hogy Sándorunk, a mi **Petőfink,** ne teremtett volna egy szent emlékhelyet jóval előttünk, nekünk. Balira is elment volna, ha lettek volna magyar vonatkozásai, hiszen száraz lábbal járt-kelt a folyókon, vizeken, mint Jézus Krisztus. **Nagykárolyban** a Szarvas fogadó ablakából pillantotta meg **Szendrey Júliát,** akivel még aznap este a megyebálon közeledő szót vált. **Szatmárnémetiben** többször felkeresi Pap Endrét, a költő barátot, alibiből, hogy visszatérhessen a váratlan élmény színhelyére. A találkozás egy éves évfordulóján az éjszaka leple alatt násznép és lagzi nélkül kötnek házasságot a kastély kápolnájában, ami ma már nincs meg, de a megmaradt kövek súgva részletezik a rövid, boldog eseményt. Shakespeare írt hasonló szép regét, aminek magyar változatát valamennyien átélhetjük az erdődi kastély megmaradt bástyája mellett. Átélhetjük az érett tinik boldog szorongását, átélhetjük egy 17-18 éves, rövid hajú, magas homlokú, újhullámokat kergető, nagyreményű, határozott életelvű bakfis gyors döntését, amikor ugyanazon a településen, helyben, **Erdődön,** lelép a nevelési elveihez ragaszkodó, szigorú apától, az otthon szendergő Szendreytől, hogy még a derengő sötétben egybekeljen egy kölcsönkért atillába öltözött, mindenki által ismert, népszerű radikális kamasszal, aki szintén támasz nélküli, mert ő is lelépett a szülőktől egyszer és mindössze huszonhárom éves. Gyertyafény mellett vallanak egymásnak hitet a megélhetési lehetőségek reménye nélkül. Még azon hajnalban tovaállnak **Koltóra,** Teleki barátjuk kastélyába, aki a kocsit, kocsist is rendelkezésükre bocsátotta. A nagy szökés közben eltörik a kocsikerék tengelye Misztótfalun, így fogadóban töltik az éjszakát. Először együtt. Micsoda kaland! „Dühösen dühödtem, s félrementem, hogy feleségem ne halljon és ott kedvem és rangom szerint kikáromkodtam magam. Első éjét a fogadóban! Nem hiába vagyok a csárdák költője". Meséli levélben, amit Tótfalun az iskolások körbeállva ismételnek, mert hallották az iskolai órán.

Nagysomkút tőszomszédságában, amit a tragikus sorsú költőzseni, **Szilágyi Domokos** szülőhelyeként tisztelnek, **Koltón** az ifjú pár

boldog napjainak hat hetéből 33 nagyon szép lírai emlék született, közben lovon, parádés kocsin bejárták a környéket, levélben kapcsolatokat ápoltak, olvastak, a kastéllyal szomszédos református templomban gyermekleányt helyeztek keresztvíz alá, keresztszülőként.

A parkban szép emlékszobor van a párról. **Koltón** többször járt **Jókai,** de elfogadta a kastély meghívását **Liszt Ferenc** is, aki beépítette rapszodiaiba a környékbeli prímástól, Pócsi Lacitól hallott csárdás-muzsikát. A Pócsi-csárdást mai is játsszák a zenekarok.

Nagybányai művésztelepet látogatva, ahol **Hollósy, Ferenczy, Réti** bontakoztatta ki művészi képességeit a festészetben, persze, hogy nem hagyható ki az alig karnyújtásnyira lévő **Misztótfalu,** ahonnan **Tótfalusi Kis Miklós** indult, vagy a közeli Szinérváralja , amely **Sylvester János** szülővárosa, no meg **Károlyi Gáspár** sem **Nagykárolyból.** Múlt századiasan gyalog is felkereshetnénk emlékhelyeiket, ha nem lennénk tunya mobilisek. Nyelvünk, írásbeliségünk alakításának és terjesztésének, a nyomtatásnak, egyszóval a kultúránknak szilárd alapot adó építőkövei ők. Mintha egyetlen közeli gondos, ringató kéz dajkálta, vigyázta, terelte volna őket a szent hivatás felé, hogy a keresztényhívő magyarjaink kezébe könyveket adjanak, amely ékkel széles körben segítették a világ megismerését csiszoltabb grammatikákat alkalmazva. Koruk legnagyobb tudással bíró filológusai, nyomdászai, technikusai, műfordítói ők, nyelvészei és nyelvtudói, akik a latint, a görögöt, a hébert árnyalataiban is ismerték Sorsukat mérlegre téve leírható, hogy önmagukat áldozták fel, azért, hogy lelküket, szívüket, önmagukat ne adják fel. Míg külföldön tudósként tisztelték őket, itthon a megaláztatások sorát élték meg. **Tótfalusit,** a tudóst, akinek olyan, de olyan betűi voltak, hogy mások versengtek érte a pápai udvartól az egyetemekig, itthon az iparosok, a vargák közé ültették a közlakomákon. **Károlyinak** az egész élete ráment a Biblia teljes magyar nyelvű fordítására és kiadására. **Sylvester** kezdeményezte a „sz" írásjelet, ami a mai helyesírásunkban is él és helytálló. Emlékeik messzire magasodnak, mint a szent építmények tornyai.

A sík vidéket követően, Szatmári elhagyva Máramaros felé, gyakran ezer méter fölé emelkedünk, két oldalt változatosan dús, erdei patakokat szegélyező, mesés vadonvilágban. Szatmárt Szatmár-

németi tartja egybe, Máramarost két város is, **Nagybánya** és **Máramarossziget.** A történelmi múlttal rendelkező városokat óriás méretű kiterjedt hegyek övezik különösen szép természeti látványt kínálva. Mindenütt nemzeti parkok, világörökség, európai kitüntetés. **Avas, Gutin** hegységekből nekiiramodó források, patakok, folyók mentén sűrűn falvak, sajátos favázas, fa tetőborítású, zsindelyes épületekkel, építészeti egyediséggel, népművészeti tradíciókkal, sajátos ünnepkultúrával.

A szent helyek és a ritka földrajzi adottságú falvak között vidám közterekkel, parkokkal, településekkel is találkozunk. Ilyen a határ menti **Szaplonca,** a nemzetközi túrizmus kedvenc célállomása, ahol Európában egyedülálló érdekességként egy helyi mester kezdeményezése nyomán, a falu közepén, a templom mellett közvetlen, vidám temető jött létre, élénk színes fej fákkal, a fej fákon bohókás, néhol vaskos rigmusokkal, a festett portrén és a szövegben kiemelve az elhunyt jó vagy rossz tulajdonságait.

Idegenforgalmi látványosság majd lesz, mert még csak épül, de az átutazónak megmozdul a szájszéle, hogy kérdezzen, „mi ez?" **Avasújfalu** öt-hat kilométeres hosszában, az abba torkolló mellékutcákban, egymástól két-három méter közelségben, két-háromemeletes új paloták. Semmi pót, helyettesítő, mű anyag, ami nem valódi, minden a legdrágább, kovácsolt vas, fajansz, majolika. Gazdájuk van, lakójuk nincs. Van. Külföldön. A palotákra idős nagymamák ráránéznek, a beruházásokat ellenőrzik. A tisztára mosott pénzekből a hazai, vagy külföldivé vált újgazdagok versengenek életre-halálra, hogy melyiküké drágább, eredetibb, magasabb stb. Palotaverseny. Van itt ókori görög, római, modern manhattan. A kutyáknak is arany a foga, még a tehenek is aranyszélűből legelnek.

A hegyek túloldalán meg a régmúlt, miközben elhagysz egy-két falunévtáblát, Rimeti, Sigheti Muresu, Cuevaru, Tulghis, akinek nehéz az olvasása, legyen Tölgyes. Nem mozdul az arcizom, ha a szem, a lélek másra kíváncsi. Szóval a hegyek túloldalán, IV. Béla a tatárjárás következményeit látva elhatározta, hogy erősebb építőanyagból, kőből építsenek várakat, amiket rendszerben, védelmi rendszerben képzelt. A régészeti feltárások több mint ötven vár létéről bizonykodnak. A Lápos folyó zuhatagos, vízesésekkel tarkított

kanyarában, mély völgyek fölött, galagonya, som, kökénytől övezve **Kővár.** A helységnév nem romos, a vár részleteiben kivehető, Wass Albertnek előkészítve és tálcán kínálva a gondolatot: „a Kő marad."

A gondolat folytatódik **Ákos** faluban. Az Ákos nemzetség a Hét vezérrel érkezett, később a trónvillongások közepette eltűnt, de nevüket őrzi a telephely, közepén egy 800 éves templom, kőből. Műremek. Feltételezhetően elődje is volt, egy favázas templom, amit a Bencések kolostora váltott, majd a reformáció idején a reformátusok kezére került. Túlélt minden történelmi vihart, vakolatlan kövei minden részletet el tudnának mondani. A homlokzat fölött két 30 méteres torony, fala nem vakolt vörös tégla, román stílusban, három hajós bazilikás elrendezéssel, igen arányos. Belül a bútorzat népies, festett fabetétekkel. Többszörösen szent hely.

Szent hely az, ami nekünk szent, de az is szent hely, amit időközben átszenteltek, vagy más hitbeliek szenteltek fel. Nem csak a szem, a fej, a szív is tud gyönyörködni azokban a falvakban, amikben messziről eget karcoló tűtornyával, 50-60 méteres magassággal fazsindelyes templom hívja fel távolról a figyelmet. A világ építészetének páratlanul szép régi darabjai. Műemlékekként tartják számon, a legtöbb a világ örökségének része, anyagi támogatás nélkül. Amerre megyünk, működő, vagy teljesen elhagyott szent helyei a múltnak, fában őrzik a régkor embereinek a lelkét. A fa alapvető építőanyag, fából építettek házat, fazsindelyes tetővel, melléképületet, templomot. Számukat megsaccolni is nehéz, a könyvek is csak a legkitűnőbbeket tudják felsorolni: **Jód, Desze, Dióshalom, Bárcánfalva, Budfalva, Szurdok** és még, és még. A fazsindelyes házaknak, pajtáknak, templomoknak színe előkelően szerzetesi szürke, kopottas patinával, egyteres belsejük régiesen avult festett szentképekkel díszített. Zömmel dombon, vagy oldalán találhatók, a körben elhagyott síroknak adnak kiindulási irányt. A gyönyörködő szem a tornyokkal nem tud betelni, karcsúk, mint egy fölfelé keskenyedő igen hosszú tőr, apró egyformára szabott szürke fapikkelyekkel borítva. A torony közép magasában díszes galéria, ami a környék figyelésére kínált lehetőséget egy személynek. A tető mintegy kiterített védőszárnyas palást borul az alacsony falakra, amikben ki-

mérten elhelyezve szűk kisablakok. A látvány nem enged másra figyelni. Tisztelettel állsz meg mindegyik mellett, gyakran nyakig sárban.

Elfogultan elmélkedő utunk végére **Sztána** tesz pontot, ahol a világon elismert építész, tudós, közpolitikus **Kós Károly** egységbe foglalta mindazt, amit a régiónak az építészetéről ismerni lehet. Varjúvárában, amit a környék építőanyagából emelt, leszűrve ötvözte a ma is látható házak, középületek, templomok építészeti értékeit, hangsúlyozottan kőből és fából, hogy egyetlen helyszínen azonosulni tudjunk a világgal, ami a múltunkból ránk maradt.

A hegyoldalból patak fut le, már el is merülünk benne, mint ahogy feljebb, lelkünket merítve Szamos, Kraszna, Ér, Maros medreiben is szalad a víz. De „Csak a víz szalad." Minden más „marad". Mint a mi kultúránk. Mint a mi hitünk, amit őriznek a kövek, meg a zsindelyek. Bárhogy médiáznák is azt a világban.

VOLENTICS GYULA

Az 1848/49-es szabadságharc Gödhöz legközelebb álló monumentuma – a Muszka-kereszt –, Nemeskéri-Kiss Géza által továbbhagyományozott története

Vác külterületén, a 2/A főútvonal Gödöllői útnál lévő felüljárójánál, Vác, Sződliget, Csörög hármas határához közel található egy 1849-ből származó, a váci csatában elesett orosz tábornok emlékét máig őrző kereszt, mely közel másfélszáz éve hirdeti a magyar történelem egy apró váci mozzanatát.[1]

Az 1848/49-es szabadságharc 1849. júliusi hadjáratának hadműveletei Vác környékén, Sződ és Duka (ma Vácduka) községek között elterülő területen zajlottak.[2] A Máriaudvar felé eső, Vácho tartozó területet az itt folyó harcok, a két váci csata emlékére ezért is nevezték hosszú ideig Csatamező-dűlőnek. Az olvasónak a Hétkápolnánál található váci honvédemlékművet[3] bizonyára nem kell bemutatnom, azonban a közelben megtalálhatjuk még egy, már-már elfelejtett monumentumát a hajdan itt folyó harcoknak. Írásomban a váci csaták eseményeinek és hadműveleteinek részletes bemutatása nélkül, csupán az orosz tiszt keresztjének történetét, illetve az elestének körülményeiről fennmaradt szájhagyományt tárom az olvasók elé.

1849. július 15-én, mikor az oroszok előhada Sződön megállott, a Csörögi-majortól[4] a Meiszner-Bolgár-féle nagycsörögi szőlőkig[5] helyezkedett csatasorba és elfoglalta a kiscsörögi és kecskerágói dűlők[6] szőlőit. Sződre csupán a tisztek mentek be, akik nem a zsúptetős parasztházakban verték fel tanyájukat, hanem az emeletes plé-

bániaépületet lepték el. Ha egy-két közember, azaz jobbágy odatévedt, azonnal kikardlapozták az épületből. Éppen étkezéshez kezdtek, mikor hírét hozták; a magyarok előnyomultak Vácról. Az ebédet otthagyva az oroszok gyorsan kilovagoltak és a Csörögi-hegy alatti laposon lévő Kiscsörögi-szőlők mellett várták a hadműveleti fejleményeket. Fejér István sződi plébános[7] már ide vitette az orosz tisztek után a parókián félbehagyott ebédet. Amikor az eseményeket távolról figyelve, az étkezéshez a földre telepedtek, a Csörögi-hegy végénél[8] eldördült egy ágyúlövés[9] és a jól irányzott lövedék éppen e falatozó muszka társaság közé csapódott be. A történelemkönyvek egy ismert áldozat nevét jegyezték fel, nemes Offenberg Imre lovaskapitány a Vác és Sződ határán húzódó út árkába fordulva, holtan rogyott össze. Társai itt a helyszínen hantolták el. A szabadságharc leverése és vérbetiprása után a 25 éves korában elesett katona egyik tiszttársa megvitte a szomorú hírt az Offenberg szülőknek, – fiuk a váci ütközetben lelte halálát. A bánatos szülők még 1849 őszén fiuk nyugvóhelyéhez utaztak és emlékül a ma is álló vaskeresztet állították annak hantja fölé.[10]

Tragor Ignác, Vác helytörténet írója szerint az elhunyt ifjú nemes Offenberg Henrikovics Imre a Radetzky tábornagy nevét viselő fehér-oroszok huszárezredének másodosztályú századosa, azaz kapitánya volt, ugyanakkor Borovszky Samu vármegye-monográfiája szerint báró Offenberg altábornagy (generális, marsall) és hadosztálypárancsnok volt.[11]

1850-ben Alexandr Nyikolajevics Romanov, azaz a későbbi II. Sándor orosz cár (1818–1881) Magyarországon járva megkoszorúz-

ta ezt az emlékkeresztet, melyet a sződi tót nép Muszka-keresztnek nevezett el.[12] A korabeli források szerint Offenberg orosz tiszt sírja a Muszka-kereszt dűlőnek is nevet adott, bár a helybeliek azt csak Tagok-dűlőként ismerték.

A sződiek fél tucat szájhagyománya közül a kereszthez is kapcsolódik egy. A volt sződi földbirtokos és kegyúr, a Magyar Királyi Koronauradalmak fővadászmestere, a szlovákot jól beszélő Nemeskéri-Kiss Géza[13] is érdeklődött a birtok helytörténeti múltja iránt, így került érdeklődési körébe a két váci csata. Az ő elbeszélése alapján, bizalmas kocsisának fia 2008-ban a következőképpen emlékezett az elmondott történetre: *„Egy öreg sződi, szőlőtulajdonos parasztember, akinek az apja a váci csata idején, még fiatalemberként a csörögi szőlőben kapált, mondta el tótul a történetet. A Vác felé vonuló magyar honvéd csapatok, egy szakasz erejű végbiztosításra kijelölt alegysége, egy hadnagy parancsnoksága alatt a Veresegyház-Vác országúton látta el feladatát. A csörögi szőlők környékén azonban az oroszok előőrsei majdnem utolérték a kis csapatot, akik a dombon átvágva igyekeztek csatlakozni a magyar csapatokhoz. A honvédek a hadnagy parancsára az útról észak felé, a bokrok közé húzódtak és néhány kőhajításnyi távolságból várták az események alakulását. Ebbe a szakaszba volt beosztva egy olyan cigány származású önkéntes honvéd is, aki korábban orvvadász volt. Honvédségi fegyvere csupán az a saját ócska mordály volt, amivel népes családjának megszerezte a napi betevőt. Az országúton már elhaladt mellettük az orosz elővéd, majd követte őket egy nagyobb csapat, élén egy lovon ülő főtiszttel, tábornokkal. Meglátva a tisztet, hadnagyától a honvéd engedélyt kért, hogy lőhessen. A hadnagy először nem akarta engedélyezni a tüzelést, attól tartva, hogy a kísérlet nem lesz sikeres, ezáltal felfedezi az ellenség a búvóhelyüket. A sokadik kérés után végül engedélyt kapott az újmagyar honvéd,*[14] *– lőtt és talált. Az orosz tiszt azonnal lebukott lováról. Nagy zűrzavar támadt és ezt kihasználva a honvéd szakasz a csörögi szőlők és gyümölcsösök takarásában sajátjaik után futott, akiket veszteség nélkül be is értek."*[15]

Eddig tartott a történet, mely a nép teremtő fantáziájának terméke, nem sok hasonlóságot mutat a Tragor-féle, eddig ismert történettel.

A kereszt történetéhez tartozik, hogy 58 évig állt, azonban 1907-ben kőtalapzatának kettérepedése miatt kidőlt. Tragor a kereszt helyreállítását szorgalmazva, közadakozást kezdeményezett a következő indokkal: *„Nem csupán az ellenünk harcoló orosz tiszt emlékét jelöli e kereszt, hanem hirdetője a magyar hősiességnek is. Ha újból felállítjuk az emlékjelet, nem az ellenség katonájának porladó csontjaira rakjuk le a babért, hanem vitéz honvédjeink emlékének áldozunk az ő diadalmas csatájuk színhelyén."* A közadakozás eredményeként a keresztet rövidesen helyreállították.[16]

A zöld színű muszka kereszten olvasható fekete betűs német szöveg az alábbi:

Felirata:

FREIHERR EMERICH VON OFFENBERG
K: RUSS: STABSRITTMEISTER

hátoldala:

GEB: ZU ILGEN IN KURLAND
DEN 8TEN IULI 1824
GEFALLEN BEI WAITZEN AM
3TEM IULI 1849

A szöveg fordítása a következő:

Nemes Offenberg Imre
huszárkapitány(?)
született (geboren) Ilgenben
1824. július 8-án
elesett Vácnál, 1849. július 3-án.

A kereszten szereplő dátumok nem a Gergely-naptár, hanem az ortodox időszámítás alapján kerültek megörökítésre.

A kereszt méretei a következők: magassága 188 cm, a keresztszár szélessége 85 cm, betontalapzata 35 cm magas, a szárak anyagszélessége 16 cm, a vaskereszt anyagvastagsága 4,5 cm.[17]

Súlyát száz éve Tragor Ignác kétszáz kilogrammnak becsülte. Azt, hogy miért német nyelven van szövegezve az orosz tiszt keresztje, arra születési helye adja meg a választ. Ilgen városa Kurland (Kurföld, Kursemme, Kurlyandszkaja gubernija) orosz kormányzóság területén helyezkedett el, ami Livonia, a Rigai-öböl, a Keletitenger, Kelet-Poroszország, Kovno és Vitebszk között terült el. Lakosai túlnyomó részben lett nemzetiségűek, kisebb részben németek és oroszok voltak. A csörögi szőlőkben elesett Offenberg a cári orosz hadsereg német nemzetiségű tisztje volt.[18]

Vác város az épített környezet szempontjából helyi védelem alatt álló és védelemre javasolt területei, építményei között feszületek is találhatóak, így többek között 24. sorszám alatt a Zsellér-dűlőben az itt ismertetett Muszka-kereszt is.[19]

Sajnos a kereszt és története talán a lakott területektől való nagy távolsága folytán kevésbé ismert a nagyközönség előtt. Az 1848/49-es szabadságharcról, annak személyeiről, emlékhelyeiről legutóbb megjelent váci könyv érintően sem foglalkozik a keresztel.[20]

Azt csak remélhetjük, hogy ez a bokrok között megbúvó, míves, öntöttvas kereszt tovább dacolva az időjárás viszontagságaival nem fog a fémhulladék felvásárlók mázsájára kerülni!

Jegyzetek:

[1] Korábban megjelent Volentics Gyula: Sződ község történeti monográfiája 1255-2005 (Sződ, 2005) című könyvében (139-140. o.), valamint a Váci Polgár Közéleti Lap 14. évf. 6. (2008. júniusi) számában Volentics Gyula: A Muszka-kereszt története címmel.

[2] Prof. Dr. Váralljai Csocsán Jenő: Három Pest megyei falu népesedése a XVIII. sz. második felében – Sződ, Vácrátót, Csomád (Bp., 1959) 62. o.

[3] A váci honvédemlékmű az első ilyen emlékmű volt hazánkban, 1868-ban avatták fel.

[4] A Csörögi-major napjainkban Floch-puszta néven ismeretes (Sződ mellett elhelyezkedő, de sződligeti külterület, tangazdaság).

[5] A volt csörögi birtokosról, inámi Bolgár Géza főhadnagyról lett elnevezve.

[6] A kiscsörögi szőlő még a sík részen volt, míg a kecskerágói már a domboldalon.

[7] Sződön volt plébános 1836-1877 között.

[8] Vagy ahogy a korabeli forrás írta: a Csörögi-hegy „farkánál".

[9] Tragor szerint Faváry ügyes tüzéreinek egyik ágyúlövése terítette le. Vele együtt a 13000 fős seregből az oroszoknak 80 halottja és 142 sebesültje maradt a harc színterén. Az oroszok e kudarcával megszűnt annak a hitnek a varázsa, hogy fegyverük legyőzhetetlen. (Dr. Tragor Ignác: Pusztuló történeti emlék, Váci Hírlap, XXII. évf., 35. szám, 1908. május 3.).

[10] Dr. Tragor Ignác: Vác története 1848-49-ben (Vác, 1908) 287. o.

[11] Dr. Tragor Ignác: Vác története 1848-49-ben (Vác, 1908) 272. o. és Dr. Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai enciklopédiája I. , Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye (Bp., 1910) 512. o.

[12] Tragor fenti műve alapján az adatközlők Szalachy Sándor (1836-1901) sződi földbirtokos, Mészáros Mihály szemtanú és Schnapp Lajos (1889-1919 között sződi jegyző) voltak.

[13] Nemeskéri-Kiss Géza (1886–1974).

[14] A cigányok korabeli anyakönyvi bejegyzése általában „új magyar" volt.

[15] Gyüre János nyugállományú katonatiszt (1928) a szerzőhöz írt levele alapján.

[16] Dr. Tragor Ignác: Pusztuló történeti emlék (Váci Hírlap, XXII. évf., 35. szám, 1908. május 3.).

[17] A szerző adatfelvétele alapján.

[18] Volentics Gyula: A Muszka-kereszt története (Váci Polgár Közéleti Lap 14. évf. 6. 2008. június).

[19] Vác Város Építési Szabályzat és Szabályozási Terv 3. számú függeléke, bel- és külterületi feszületek (2008).

[20] Veres Enikő (szerk.): A haza minden előtt – Földváry Károly emlékkönyv (Vác, 2009).

HESP JÓZSEF

A kincsem telep története

A magyar lóversenyzés első évtizedeiben a futtató többezer holdas főnemesek otthon készíttették elő versenylovaikat. Idővel a kevésbé gazdagok, a köznemesek, a 19. század végétől a tehetős polgárok is bekapcsolódtak a versenyzésbe. Lovaikat akkori szóhasználattal „közidomárra", vagyis nyilvános idomárra bízták, aki nem a tulajdonos alkalmazottja volt, hanem vállalkozóként istállót, pályát bérelt, beszerezte a lószerszámokat, a takarmányt, lovászokat fogadott fel és bizonyos havi összegért lovak tréningezését, versenyeztetését vállalta. Nyilvános idomárként elsőnek az 1855-ben Káposztásmegyeren kezdő Thomas Benson aratott átütő sikereket.

Az 1870-es évek elején Robert Hesp is belátta, jobban jár, ha önállósítja magát, nem teszi ki magát egyetlen gazda kénye kedvének, kívánságainak. A jó adottságú Káposztásmegyeren bőven volt még hely, de Hesp mégis máshol keresett idomítóhelyet. 1874. novemberében telepedett le Gödön. Abban, hogy Gödöt választotta, gyakorlatias gondolkodása, még otthon Maltonban szerzett tapasztalatai motiválták. A mikroklíma emlékeztette az angliai éghajlatra, ideálisnak találta a Duna közelségét, a homokos talajt és a régi országút melletti egykori lóváltó postakocsi állomás épületeit. A telepet zárttá téve az U alakú istálló két szemközti oldalát a sajnos ma már nem látható lakóház fogta össze. Angol módszer. Így épülnek majd az 1890-es évek második felétől az alagi versenyistállók is. A lakóház eredetileg csárda volt. A földesúr Almásy Pál nem akart újat építtetni, csárdának azonban lennie kellett, ezért bent maradt az épületben, ami főleg éjjel a mulatozások, gyakori verekedések, ké-

selések miatt tűrhetetlen volt. Elképzelhető, hogy a helyszínen kapható szesz mennyire rontotta a lovászokat. Az átépítéskor a pincében sok emberi csontot találtak. Viszont nem volt mellékes, hogy középen az udvar védve volt a széltől. Az istálló kútjának vize iszapszagú volt, talán ezért ízlett Kincsemnek annyira az iffezheimi bedőlt kút vize.

Robert Hesp, Kincsem trainere

Hesp idővel három tréningpályát építtetett. A vasút mellett egy ellipszis alakút, egy kétmérföldes egyenes pályát és a dunakeszi, szintén egyenespályát a fóti határig. A hely kiválasztásánál ügyelt arra, hogy a pályák emelkedjenek.

A Vadász és Versenylap tudósítója 1878. elején felkereste a telepet. „Master Robert keze alatt 30 ló készül. A gödi istállók és idomító pályák a Váczra vezető vasút és országút tőszomszédságában, alig pár kőhajításnyira fekszenek a Duna partjaitól. Délről és keletről magas akáczerdők környékezik, melyek árnyékában a nyári meleg napok alatt s a Dunáról jövő szellők hűsítő fuvalmában, majd kényelmes sétájok lehet a lovaknak, míg északnak és kelet felől magas domb-oldalak és mélyen húzódó völgyületek terülnek el, melyek változatos hullámai közt, az év minden szakában az idomító mindig talál egy darab alkalmas helyet, hol lovai galoppozhatnak."

A lakóház lebontásakor a kerekes kutat sikerült megmenteni, ma a Kincsem Parkban látható. A ház utolsó szobája volt Hesp hálószobája, az istálló északi oldalán az utolsó boxban állt Kincsem, majdnem szemben a tréner hálóhelyével. Kincsem boxa sohasem kapott

napot. A csodakancára tekintettel talaját kitéglázták, a többi box talaja agyag volt. A box folyosójának falára, kívülről az udvar felől a Telivértenyésztés és Versenyzés Budapesten tartott nemzetközi kongresszusa 1939. május 19-én emléktáblát helyezett el. A tábla másolatát idén szeptemberben Gödön a József Attila Művelődési Házban tartott helytörténeti kiállításon láttam. A táblán olvasható: „e boxban állt 1876–1879 a soha le nem győzött versenyló és örök értékű tenyészkanca KINCSEM". Kételkedem a csodakanca e boxban tartózkodásának meghatározásában. Kincsem yearling korban 1875 őszén került Gödre. Lehet, hogy először másik boxba helyezték, és csak akkor került a tréner közvetlen közelébe, miután kiderült értéke, csodálatos képessége. Kincsem hatéves korára is tréningben maradt és sérülése miatt váratlanul fejezte be versenypályafutását. Tény, hogy 1880. május 4-én hagyta el Gödöt, vasúton fedeztetés céljából Kisbérre szállították. Ha az elsőt talán nem, de a második évszámot a kongresszust szervezők bizony eltévesztették.

Az idomítópályák homokos talaja lehetővé tette, hogy ősszel a fárasztó versenyszezon után a pihenőre átmenetet biztosító levezető

Az öt éves Kincsem Hesp-el és macskájával

edzéseket gond nélkül el lehetett végezni, kora tavasszal az alapozó munkát többnyire már akkor elkezdhették, amikor a többi tréningpálya talaja még fagyos volt.

Vadász és Versenylap 1878. március 13. „Gödön Hesp és Oram lovai elhagyták a szalma ágyat (télen a fagyos talajra a csúszás ellen szalmát szórtak, a lovakat ezen mozgatták) s most már naponta 60 ló járja a pályát. Jól ätteleltek, s Hesp annyira előkészületben van velük, hogy az erősebb munkát nem sokára felveheti."

A homokos talajon végzett munka tüdőt csinál a lónak, kondícióba hozza, hátránya viszont, hogy rajta a ló speedje, gyorsasága kevésbé fejleszthető. Hesp ezen úgy segített, hogy lovainak a záró munkát a rugalmas talajú bécsi versenypályán adta.

Vadász és Versenylap 1877. április 25: „Hesp Robert a gödi istálló valamennyi lovával felment Bécsbe, hogy a freudenaui gyors gyepen kapják meg a lovak az utolsó sebes galoppot. Csak a kétévesek maradtak otthon."

A gödi telep előnye volt még a vasút közelsége. Fővonalon elérték Sopront, Pozsonyt, Bécset, a német versenytereket. Amikor Pesten voltak versenyek, a lovakat belovagolták.

Hesp lovaival 15 klasszikus versenyt nyert. Osztrák Derby: Kincsem és Elemér, St. Leger: Miczi és Kincsem, Trial Stakes: Hírnök és Kincsem, Hazafi díj: Kincsem, Altona és Merény, Nemzeti díj: Game Cock, Bíbor és Kincsem, Német Derby: Gamiani, Union Rennen: Merény, Preis der Diana: Merény. A kétévesek akkori legnagyobb hazai versenyét a soproni Polgár díjat ötször nyerte az istálló.

Göd mozgalmas hely lett. A lótulajdonosok gyakran felkeresték a telepet. A bécsi versenyekről vonattal haza jövet az állomásnál leszálltak, és ha a versenyek jól sikerültek, az éneklés már messziről hallatszott. Hesp Robert unokája mesélte nekem, hogy a lószeretetéről és lovastudásáról is ismert Erzsébet királyné egyszer meglátogatta a Kincsem istállót.

Hesp Robert közvetlen, szívélyes kapcsolatban lehetett a médiával. Gyakran tudósítottak a telepről, munkájáról, a lovak felkészültségi állapotáról. Róla, majd később a sportban tevékenykedő fiairól mindig elismeréssel, szimpátiával írtak.

Edward Hesp

Az idomárság, különösen, ha magas fokon, szívvel-lélekkel művelik, nem tartozik a könnyű mesterségek közé. Egész embert kíván, aki együtt él lovaival. Hesp lakószobáinak leírásából tudjuk, még éjszakánként, álmában is a kedvencek közelében tartózkodott.

Vadász és Versenylap 1880. április 1. „Látogatás Hesp Robertnél Gödön. A fagyos föld hetenként többször felszántatott, röghengerrel apróztatik, egyenesre boronáltatik. A lot Mr. Robert Hespnél két részre van osztva. Délelőtt az öreg lovak, délután a kétévesek jönnek ki. Így van ez Tatán, Oroszváron is, mindenütt, ahol 30- 35 ló van. Reggel 5-től este 6-ig négyszer etetés, kétszer itatás, kétszer nyergelés, kilovaglás, bejövés után a kiizzadt, sárral, porral lepett lovak kitisztítása, hogy a nehéz munka után ismét lemosva, leszárítva, a magasra pelyhezett szalmaágyon kényelmesen kinyújtózhassanak.

A gödi pálya másfél angol mérföld, amelynek sarkai nagy körben fordulnak. A pályán hároméves és idősebb lovak cantereznek (lassú tempó) 1 mérföldet, az utolsó negyed mérföldön az emelkedőn egy kurta, sebes vágtatásra eresztvén őket." A riporter a körpályán látta a lovakat, a leírtak szerint az alapozásnál tartottak. Így zajlott le egy kora tavaszi nap Gödön. A ma embere számára egyszerűen fantasztikus, mennyit foglakoztak a lovakkal. A lovászoknak a munkaidő napi 13 óra. Szabadnap évente egyszer, karácsony első napján, amikor egy ügyeletes végezte a legszükségesebbet. Így maradt ez még nagyapám istállójában is 1944 őszéig.

Megállás nélkül kora reggeltől estig zajlott az élet a telepen. A nőtlen lovászok, a lovászfiúk (lovastanulók) elhelyezéséről, ellátásáról az idomár gondoskodott. Az élelem beszerzése, a piacra já-

rás, az alku a kofákkal, a főzés az idomárné feladatai közé tartozott. Persze segítségül ott volt a szakácsnő, ott voltak a cselédlányok. Apám elbeszéléséből tudom, aki nagyapjánál, apjánál a két háború között már Alagon látta mindezt. Nagyanyám az általa hajtott lóval, egyfogatú kocsin járt bevásárolni az újpesti piacra.

Bármennyire is hivatásának élő, lelkiismeretes ember az idomár, tartós eredményre csak akkor számíthat, ha összeszokott gárda dolgozik a keze alá. Hesp Robert jól megválasztotta csapatát. Mindenképpen megérdemlik, hogy szóljak róluk. Kitűnő emberek voltak, nevük ne menjen feledésbe. Jobbkeze, helyettese az abrakmester. Hesp Robert erre a posztra Thomas Pricet választotta. Price később Káposztásmegyeren önálló, az 1890-es években idomítottjaival két Osztrák Derbyt nyert. 1895-ben nálunk halt meg.

Kincsemet 42-szer Michael Madden vezényelte győzelemre. Tehetséges, az egyenes útról soha le nem tért becsületes lovas volt. Egyedüli hibájaként jegyezték fel a túlzott, már könnyelműségbe majdnem átcsapó önbizalmát. Elbizakodottsága révén Kincsem veretlensége egyszer-kétszer hajszálon múlott. Keresetéből félre rakva Németországban istállókat építtetett, s amikor szögre akasztotta a nyerget, ezek bérleti díjából élt jómódban haláláig 1897-ig. Ottó fia többszörös angol sampion. Mivel az öregségi nyugdíjat, a manapság sokszor szidott járulékbefizetéseket akkoriban még nem találták fel, hasonló módon előre gondoskodtak idős kori megélhetésükről Hespék is. Gondolok családunk gödi, a mai Bajcsy-Zsilinszky utcában lévő házaira, az alagi istállóra, házakra, ingatlanokra. Kincsem második lovasa Harry Wainwright Göd után pár évig még a Monarchiában lovagolt, azután hazatért Newmarketbe. Kincsem harmadik zsokéja Tom Busby híresen erős fizikumú, nagyszerű finislovas volt. Három Osztrák és öt Német Derby nyerőt lovagolt. Hivatása mellett a nőket és a jó bort is szerette. A két szenvedély együtt elvitte minden pénzét, bármennyit keresett, nem volt elég. Öregségében méltósággal viselte szegénységét – olvastam róla egy német könyvben. Magas kort megélve 1929-ben szegényen halt meg.

A Vadász és Versenylap 1884. évi számából: „Szíves meghívás következtében első kirándulásunk Gödre, Hesp Robert nyilvános

idomító telepére történt. Az öreg practikus idomár telepe valóban meglepi a szemlélőt, a gyakorlatias berendezés, a pedantériáig vitt pontosság, rend, tisztaság és csín a telep minden pontján észlelhető s az összbenyomás, mit ezzel a lovak kitűnő conditiója által a telep nyer, valóban csak a legjobb lehet. De hiszen mindent nála látni és észlelni nem valami nagy dolog, tapasztalt, régi idomár ő, kit nemcsak a jelen dicsér, de megdicsérte már erősen a múlt, s ha az általa idomított ckackek fényes carrierjére visszagondolunk, ha egy Count Zdenko, Gamecock, Hírnök, Bíbor, Kincsem, Csalogány, Elemér, Merény, Gamiani, Bálvány kivívott dicsőséges győzelmei jutnak az eszünkbe, a legnagyobb elismerés hangja rebben el ajkainkon eme fényes eredményekért, milyennel idomárjaink egyike sem dicsekedhet.

Hesp még az elmúlt évben egy új pályát alakított, mely többnyire két domb között futva, két mérföldnél hosszabb egyenes vonalat képez, mentve – fekvésénél fogva – szél és erősebb fagyoktól, az év

A kanca öt éves korában, nyegében Waiwrighttel Hoppegartenben, az Union Gestütben 1879. július 18-án. Fényképezve H. Schnaebeli által

igen nagy részén folyamatosan használható is. Nagy áldozatok s költségek árán a pálya egészen egyenletessé van téve, hol nagyobb volt a homok mintsem szükséges lenne, azt feketeföldde, hol pedig keményebb s feketébb a talaj, ott homokkal kevertette, ugyanannyira, miszerint habár még mindig dolgoznak s javítanak is a pályán, az már most is igen egyenlőnek, s az idomító pályák egyik legjobbjának mondható. Szokva vagyunk a tapasztalt idomár kezei közül rendszerint sok jó s kitűnő lovat a nyilvános pályán megjelenni látni, s legkevésbé sem lennénk meglepetve, ha ez évben is kivált ha balsorssal nem lesz kénytelen annyit küzdeni mint egy pár előző évben, sok jó lovat hozhatna a pályára. Hesp Robert 1886 őszén elhagyta Gödöt, 24 lovával Tatára költözött Greaves telepére, Greaves pedig átjött Gödre. Két nagy futtatónak, Péchy Andornak és báró Uchtritz Zsigmondnak trenírozott.

A Kincsem tréner 1887. április 23-án halt meg váratlanul tüdőgyulladásban Bécsben. Kedvenc lovát mindössze 39 nappal élte túl.

A Vadász és Versenylap 1887. április 30-án írja: „Robert Hesp a magyarországi txainerek egyik legismertebb és legeredményesebb

A Kincsem Ház Gödön

tagja a napokban 64 éves korában Bécsben hirtelen elhalálozott. Mint a híres Kincsem idomárja szélesebb körben is ismert volt, s ő talán egyedüli volt az angol trainerek közt, ki a magyar nyelvet tökéletesen érté és beszélte... 1868-ban a gróf Zichyek s gróf Nádasdy meghívására Polgárdiba költözött, hol nyilvános idomító intézetet nyitott. A 70-es évek közepén Gödre költözött át szintén nyilvános idomító intézetet nyitván, s oly jó hírneve volt, hogy akkor mint idomárnak istállójában mindig 25-30 ló volt. Sok jó ló került ki keze alól a versenypályára, de mindegyiket felülmúlta Kincsem, s meg kell adni a megboldogultnak, hogy ő nagy gonddal és vigyázattal is volt reá. Négy év alatt annyi sok utazáson keresztül Németországba, Franciaországba és Angliába soha semmi baja sem lett a kancának, s ez tette lehetővé, hogy Kincsem oly roppant összegeket keresett... Mr. Hesp nagy családdal bírt, s emellett fiai és leányai nevelésére tőle telhető gondot fordított. Neje szintén angol nő... Teljes életében derék munkás ember volt."

Halálának ötvenedik évfordulóján a Magyar Turf 1937. április 30-i számában így emlékezik rá: „50 éve halt meg. A régi, konzervatív angol tréningmódszer művelője volt. Hiszen abban az időben nem is lehetett más. De valami sajátos ösztön már megmutatta neki az utat az eljövendő egyéni elbírálás iránya felé. Ő volt az első, aki részben szakított a sablonos, egykaptafára húzott mindenkori előkészítés (izzasztás, erős hajtószerek alkalmazása, stb.) módszerével, amelyet abban az időben kollégái egyaránt alkalmaztak minden tréningben lévő lónál. Hasonlóképpen nem kötötte magát minden esetben a napi munka szokványos, előírt receptjéhez, hanem a ló egyéniségének megfelelően itt-ott már változtatni mert a forsrifton. Kincsemet sem úgy dolgozta, mint az istálló többi lovát. Már csikó korában alaposan kiismerte és munkáját, bánásmódját egyéniségének megfelelően irányította. Ki tudja, ha abban az időben véletlenül nem ő az istálló trénere, vajon oly példátlan dicsőséget aratott volna-e világszerte a fehér test, világoskék sapka? "

A Vadász és Versenylapban 1888 őszén hirdetés jelent meg: „Versenyló- idomítási telep a bérlő elhalálozása folytán bérbe adandó Gödön. Budapestre vonaton fél óra (5-ször ki és 5-ször be), kocsin egy óra, váczi országút. Helyben: posta, távíró, vasúti állomás,

mely tökéletesen van berendezve a lovak be-és kirakásához. Első rangú, 14 éve fennálló, 30 lóra (boxokkal) berendezett versenyistálló, hol a híres Kincsem is idomíttatott, egy 3200 méter hosszú futópálya. Bérlő rendelkezésére áll még 12 szobából álló lakás, konyhák, pincék, padlás, díszkert, konyhakert, 2000 négyszögölnyi paddock. Bővebben az uradalmi tiszttartóság Gödön, Vácz mellett. "

Fred Vivian fogadta el az ajánlatot otthagyva Oroszvárt, az egyik utolsó magánidomító telepet. Többek között átmenetileg Blaskovich Ernőnek is idomított. Kincsem tenyésztője nem tartott ki sokáig egy-egy tréner mellett. A sikerek ellenére cserélgette a trénereket. Hespnek sokat köszönhetett, 1880 őszén mégis elváltak útjaik, mert takarékossági szempontok miatt lovait levitte birtokára. Hesp nemet mondva akkor inkább Gödön maradt. Nem akart a világtól távol magánidomár lenni, gyerekeit iskoláztatta, és az sem volt elhanyagolható, hogy a gödi telepre, tréningpályákra sokat invesztált, ami az utolsó krajcárig elveszett volna. Blaskovich Hesp után Robert Smartot bízta meg. Smart rokonszenves, kötelességtudó, ízig-vérig szakember, egyszemélyben idomár és jockey. Amikor 1889-ben Uram bátyámmal megnyerte a Német Derbyt, a meghatódott Blaskovich megígérte neki, hogy örökre biztos az állása. Nos, az örökre 1891-ig tartott. A tápiószentmártoni tréningtelep megszűnt. Blaskovich rájött, hogy mégiscsak drágább a versenyanyag otthon tartása, mert az állandó szállítás, a nagyobb személyzet megnöveli a rezsit. Hogy az eredményekben gazdag Smartnak miért mondott fel, rejtély.

Vivian után 1896 őszén Hesp Ede, Robert legidősebb fia jött Gödre. Az akkori idők egyik legnagyobb futtatója Wahrmann Richard, Geist Gáspár és a Mr. C. Wood álnéven futtató Luczenbacher Miklós lovait gondozta. Lotja 40 telivérből állt, amely kiegészült a közben John Reevest is megjárt Blaskovich lovakkal. A tápiószentmártoni lovak tehát visszatértek Gödre. John Reeves minden idők egyik legkiválóbb trénere, nemzetközileg elismert szaktekintély, ámde Blaskovich elégedetlen volt vele.

Vadász és Versenylap 1897. február 23. „Gödön minden egészséges. Az új tréner E. Hesp gondos kezei alatt kitűnően telelnek át a lovak. Mr. Waugh megbízásból Angliából egy könnyű terhű jock-

eyt szerződtet, mert a fixen engageált Frank Hesp (Hesp Robert legkisebb fia) legjobb esetben is csak 53 kilóval tud nyeregbe ülni".

A századfordulón az amerikai lovasok és trénerek Európában mindenütt forradalmasították a versenylovaglást és az idomítást. A lovasok rövid kengyelt csatolva a ló nyakára hajoltak, a trénerek nálunk elsősorban Dyer átütő sikerei nyomán az angol tréningmódszerből átmentve a maradandót, elkezdték alkalmazni, amit az amerikai kollégától ellestek. Jim Dyer 1902-től 1904-ig Gödön tevékenykedett. Hesp Robert érája után a Kincsem telep az amerikainak köszönhetően még egyszer a csúcsra, az érdeklődés középpontjába került. Az amerikai istállózás más volt, mint az angol. Nem ismerték a takarót, az istálló ajtaját, az ablakokat télen-nyáron nyitva hagyták. Víz mindig volt a ló mellett, annyit ihatott amennyit akart. A főtáplálék nem a zab, hanem a mash. Zabhoz némi lenmagot adnak, forró vízzel órákig puhítják úgy, hogy korpával lefedik. Az amerikai tréner szerint az állandó zabtáplálék a gyomrot túlságosan igénybe veszi. Gondolhatni, hogy a hideg istállóban a lovak milyen bundát növesztettek. A lényeg, hogy a ló legyen edzett. Az ápolással nem so-

James B. Dyer

kat törődtek, viszont annál nagyobb hangsúlyt fektetett Dyer mester az órákig tartó mozgatásra. Tavaszra a bunda kemény izmokat takart. A munkapályán Dyer kezében mindig ott volt a stopper. Nemcsak a lefutási időt, a részidőket is mérte. Percre beosztotta, hogy a lovak mennyit menjenek lépésben, mennyit ügessenek.

A gödi lovak közül Hazafi és Beregvölgy extraklasszis. 1902-ben Hazafi Blaskovichnak hat év után újból Király díjat nyert. 1903-ban még nagyobb a szenzáció. Beregvölgy a Király díj, az Alagi díj és az Osztrák Derby győztese. Dyernek a harmadik évben valahogy nem akart fényesen menni. Azt nyilatkozta, azért a visszaesés, azért marad el az első két év fantasztikus sikersorozata, mert tréningjének előnyeit az itteni idomárok átvették. A három évre szóló szerződés lejárta előtt 1904-ben évközben Blaskovich elvette tőle a lovakat. Dyer nem tudott megfelelő új tulajdonost találni, ezért ősszel visszatért Amerikába. Úgy gondolom, Dyerrel súlyos igazságtalanság történt. A visszaesés oka prózai, abban keresendő, hogy a szentmártoni fiatal évjáratok gyengébbek voltak az előzőeknél.

A Vadász és Versenylap 1910-ben írja: „A Fred Milne istálló. Alig egy puskalövésnyire a gödi vasúti állomástól, a váci országút és a Duna közé ékelve fekszik az egykor oly híres Kincsem telep. Öt- hat évvel ezelőtt távozott innen a szép sikereket aratott

Kincsem istállója Gödön. Ezen az ajtón lovagoltattak ki-be Kincsem, továbbá unokái Prímásés Hazafi és dédunokája Beregvölgy.

Dyer és elmenetele óta, egészen tavaly februárig üresen álltak a boxok, lakatlan volt a tágas, kedves trainer lakás. Fred Milne nemcsak lovainak előkészítéséhez ért kitűnően, hanem kiváló érzékkel bír a telepnek és környékének rendben tartásához és gondozásához. Az elhanyagolt és lakatlan helyet rövid idő alatt nagy anyagi áldozatok árán rendbe hozta és ma már senki sem ismerne rá a két év előtt még gazdátlan és sorsára engedett trainingtelepre. A lakóház rendes, gondozott, az istállók egytől egyig jókarba vannak hozva, a tágas udvar ragyog a tisztaságtól és a kifutó kifogástalan állapotban van. Csakis így magyarázható meg, hogy a télen át remeteéletnek beillő magány közepette e helyen jobban érzi magát a mester, mint a zajos és társadalmilag is kellemesebb tatai kolónián.

Kifogástalan, jól gondozott az 1600 méteres homokpálya, amely egy ugyanolyan hosszú gyeppályában nyer folytatást és egy 2200 méteres homokos körpálya.

A telep körül lévő gazdaságban yorkshirei malacok és az Angliából idehozott harcos kakasok, valamint apró baromfiak vannak. A tágas istállóudvar homokjában fürdőt vesznek a munkából hazatérő telivérek."

A gödi istálló átmenetileg üres maradt. Azután Hesp Robert veje, a sokoldalú Fred Milne idomít itt. Volt úgy, hogy a két sógor, Frank Hesp és Fred Milne együtt bérelték a telepet. A gödi idomítás sorsát a több komfortot nyújtó, a leghíresebb európai tréningtelepekkel egyenrangú Alag pecsételte meg. 1918-ban a gödi pálya vízvezeték hiánya miatt nagyon kemény, ezért a Monarchia legnagyobb futtatója, a hadimilliomos Horváth Ákos elhatározta, hogy lovait a következő évben Alagra viszi. Fred Milne 1921-ben még Gödön idomít.

1930-ban Issekutz Gyula ménest alapít, melyet a Kincsem telepen helyez el. Issekutz őrnagy a két háború közötti időszak egyik legérdekesebb lóembere. Jó szemű, sokoldalú, gyakorlati és elméleti szakember, az idomításról, a telivér felneveléséről írt cikkei ma is időszerűek. Sikeres idomító és tenyésztő.

A Gödi ménes állománya 18 anyakanca szaporulatával és két fedezőmén. A csikók legnagyobb részét Issekutz megtartja, versenyistállóját egészíti ki velük, néhány yearlinget árverésen értékesít.

A vemhesülés jó, hiszen például 1935-ben és 1936-ban 13-13 darab évesük volt. Először a magyar tenyésztésű Lavendel II. fedezett, melyet az Angliából behozott német Weissdorn és az angol import Honpolgár váltott fel.

Handicap, 1931. július 9.: „A magyar telivértenyésztés szenzációja. Issekutz őrnagy Gödi ménese számára kibérelte Oppenheim bárótól Weissdornt. Egyelőre két évre bérli, a tulajdonos egy szezonra 30 kanca fedeztetését engedélyezi. A Gödi ménes saját kancái részére tízet foglal le, húszat pedig idegenek részére enged át. Fedeztetési díja 1500 Pengő lesz. A hír hallatára a megyeri pályán az érdeklődők pillanatok alatt tíz kancát előjegyeztettek." A bérletet két év után meghosszabbították újabb két évre, majd Weissdorn végleg itt maradt.

Weissdorn iránt azért a nagy érdeklődés, mert egyik angliai fia jó versenyt nyert Angliában, majd Indiában megnyerte az ottani egyik legfontosabb futamot. Nálunk legjobb ivadéka Try Well 1936-ban Triple Crown (Hármas Korona): Nemzeti díj, Magyar Derby és Magyar St. Leger nyerő. Teljesítményét évtizedekig nem tudták ismételni. A Millenniumi díjban legyőzte a legjobb idősebb lovat Cagliostrót. Weissdorn 1936-ban ivadékai által nyert 225. 178 Pengővel a legsikeresebb apamén Magyarországon.

Issekutz gondot fordított arra, hogy a kancaállomány mindig kiváló egyedekből tevődjön össze. 1940 végén vérfelfrissítésül Németországból két anyakancát importált. Idővel több mént foglalkoztatott, amelyekhez idegen kancákat fogadott. 1937-ben Aditi 600 Pengőért, Honpolgár 200 Pengőért, Mutatós 500 Pengőért, Torero 1000 Pengőért fedezett.

A gödi tenyésztelep néhány év alatt hírnévre tesz szert. Versenylap 1935. szeptember 27.: „Merhal Ernő tábornok, a Sütvényi ménes volt parancsnoka látogatást tett a Gödi ménesben. Valósággal el volt ragadtatva az anyakancák kitűnő kondíciójától. A legnagyobb elismeréssel nyilatkozott a ménes remek paddockjairól (karámjairól), a tervszerű füvesítésről, a dús, tápláló legelőkről, aminek legjobb bizonyítéka, hogy a kancák és a csikók feje állandóan lent van, legelnek. Merhal tábornok szerint a Gödi ménes fekvése, pompás legelője, a nagyszerű legelők kiválóan alkalmasak telivértenyésztésre."

A ménesre a határon túl is felfigyeltek. Ugyancsak a Versenylap írta ebben az évben: „Lengyel vendégek látogatták meg a Gödi ménest. A látottak minden tekintetben megnyerték a vendégek tetszését. Kilátásba helyezték Issekutz őrnagynál, hogy több kancát küldenek Lengyelországból Honpolgárhoz és Weissdornhoz."

A jó csikószaporulat miatt Issekutz valamennyi évesét nem tudta kötött létszámú versenyistállójába besorolni, ezért évenként 3-4 éves csikót az alagi augusztusi csikóárverésre küldött. 1940-ben például az elővezetett négy csikóból hármat sikerült eladni. A Mannamead – Finum Rózsi származású kancát egy jugoszláv futtató jóval az árverési átlagár felett 8000 Pengőért vitte el. A másik kettőért 2000-et, illetve 1600-at fizettek. 1941-ben négy csikóból hármat eladott, egyet, mert a kívánt árat nem kapta volna meg, visszavásárolt.

A Gödi ménes neveltjei közül Botos Osztrák Derbyt, Cimbora Trial Stakest, Cárevics Alagi díjat, Dugó Nemzeti díjat nyert, hogy csak a klasszikusokat említsük. Dragonyos a Budapesti díj nyerője, a Német St. Leger másodikja. Dobos kiváló akadályló volt, megnyerte a legnehezebb megyeri akadályversenyt a Jankovich-Bésán Gyula emlékversenyt.

A ménes létszámának bővítése miatt Issekutz Gyula lovait 1941-ben Gyömrőre vitte. Handicap 1941. január 21. „Issekutz őrnagy ménese májusban Gödről Gyömrőre költözik. A Kincsem istállókban és a mellette elterülő paddockokban elsőrangú ménest teremtett. Az egyre szaporodó anyag miatt kénytelen ménese számára más helyet keresni."

A telepet jó érzékkel az ügetősök nézték ki maguknak.

Magyar Turf 1941. december 5.: „Régi problémát oldott meg az ügetőügy Miniszteri Biztosa, amikor a Budapest- Váci országút baloldalán fekvő Kincsem istállókat és téres paddockokat bérbe vette üdülőménes céljaira. Az Egyesület készen kapta ezt az országút és a Duna között fekvő remek helyet. A méretek és a hely adottsága után ítélve valószínűleg más rendeltetése is lesz, mint helyet adni az üdülésre szoruló versenyanyagnak. A fedeztetési idény végével ide térhetnek héthónapos pihenőre az egyesület saját fedezőménjei, melyek különböző ménesekben működnek. Alkalma lesz az egyesületnek a pályáról lekerülő tenyészkancák megszerzésére. Ha egyik-má-

sik jelentősebb ménesünk feloszlik, módjában lesz az Egyesületnek a kancák felvásárlásával megakadályozni, hogy pótolhatatlan értékű tenyészanyag elkallódjék. Miután Tomann személyében rátermett szakember kerül az új intézmény élére, még egy életre való gondolat: szerte az országban kisemberek által nevelt ügetőcsikókat ide gyűjteni. Sok olyan kistenyésztő van, akire túlságosan nagy terhet róna a csikó tréningbe küldése, a sok költség. Ez a ménes a maga felkészültségével átvenné a kétéves csikókat, kipróbálnák adottságaikat és a bevált anyagot azután aukcióra állítanák. Sok értékhez jutna így a pálya és a tenyésztés, ami egyébként elkallódna. Esélyhez jutnának a kistenyésztők, ami azután a tenyésztés méreteit fokozná. Minderre módot ad a Gödi ménes, amelynek megszerzéséért csak osztatlan elismerés illeti az ügetőversenyzés hivatott és hivatásuk magaslatán álló irányítóit. "

Hedry Béla
ny. altábornagy
a Magyar Ügetőverseny
Egyesület elnöke

Az eseményt a többi lóversenylap is kommentálja. A Versenylap 1941. december 4-i cikkéből: „A Gödi ménes ügyeinek irányítására és vezetésére Hedry Béla altábornagy miniszteri biztos úr Grundt Béla urat, a versenyintézőség tagját kérte fel, aki a kérésnek eleget téve a ménes vezetését elvállalta. Az ügetőtelep felügyelői állására Tomannt nevezték ki."

vitéz Bossányi-Havass
Tibor
ny. vezérőrnagy
a Magyar Ügetőverseny
Egyesület alelnöke

A Verseny Futár 1943. január 29-én az első oldalon hozza beszámolóját Látogatás a Gödi ménesben címmel.

„Hedry Béla altábornagy a Budapesti Ügető Egyesület miniszteri biztosa két év

előtt határozta el, hogy Budapest közelében üdülőhelyet létesít az ügetők részére, mely egyben magántenyésztők vemhes kancáinak és csikóinak is hajlékot nyújt, megkönnyítve ezzel a csikónevelés nehéz ügyét. Ilyen körülmények után kapcsolódott be az ügetőtenyésztés vérkeringésébe a galoppsportban egykor nagy szerepet játszó Gödi ménes, amelyről léptennyomon a legnagyobb elragadtatással nyilatkoznak az ott járt tenyésztők és futtatók.

A ménes kapuja stílszerűen kékre és sárgára (az egyleti színekre) van festve és büszkén hirdeti a kapu feletti tábla

A B. Ü. E.
Kincsem telepe

Ahogy belépünk, rögtön látjuk, hogy csodálatos kis paradicsomba kerültünk. Jobbról és balról a gyönyörűen renovált, tiszta, szép istállóépületek vadonatúj tetővel, dupla ablakokkal. Tomann János ménesmester a fiatal csikók betörésének és előkészítésének utolérhetetlen mestere. – Minden istállót újonnan renovált a B. Ü. E. Az istállók szárazak, egészségesek, melegek. Kút fúrásával villanyerő segítségével csörgedezik mindenhol a friss víz – mondja.

A csikók betörésére és előkészítésére 600 méteres pálya áll rendelkezésre. Ezenkívül hat kifutót találunk 27 hold nagyságú területen. A lovaknak napi 4 kg zab és kitűnő széna a fejadag. A lovak Dr. Zsigmondy Antal föállatorvos állandó felügyelete alatt állnak. Grundt Béla ügyvezető igazgató, versenyintézőségi tag személyesen ellenőrzi és intézi a ménes ügyeit.

A magyar telivértenyésztés régi dicsőségét és a Kincsem idők nagyjainak szellemét méltón szolgálja ez a gyönyörű és egyedülálló üdülőtelep, mely a Budapesti Ügető Egylet vezetőségének egyik legmaradandóbb értékű alkotása. „A Kerepesi úti, akkor európai viszonylatban is sok szempontból legmodernebbnek számító pálya megnyitása után az ügető a gödi telep megszerzésével ismét bizonyította életrevalóságát. A Kincsem telepre újabb arany korszak várt. Sajnos nem valósulhattak meg a nagyszerű tervek, nem sokáig örülhettek Gödnek. 1944 végén a világégés mindent örökre megsemmisített.

A Kincsemről elnevezett és az e néven ismert telep fennállása alatt több funkciót betöltött. Volt tréningtelep, telivérménes, ügetőlovak pihenő és előkészítő helye. Nagyszerű adottságainak és az itt dolgozók odaadó munkájának, elkötelezettségének köszönhetően rendeltetésének mindig a legmagasabb szinten megfelelt. Az idomítópályák, a karámok mára eltűntek, a hely beépült. Ez természetes, a lóversenyzés és versenylótenyésztés minden híve számára érthető. A trénerlakás lebontása felesleges volt, hiszen helye ma is üresen áll. Az istállóépület, amikor e sorokat írom, még látható. Roskadozik, beázik, állaga folyamatosan romlik. Szomorú nézni az egykor sok dicsőséget megélt, a magyar lóversenyzés történetében oly nagy szerepet játszott, történelmi értékű falakat. Családi kötődéseim miatt nekem különösen fájó látvány. De amíg állnak a falak addig reménykedhetünk, hogy funkciót találva renoválják, rendbe hozzák. Megérdemelné, már csak Kincsemért is. A csodakancát a világon mindenütt ismerik, ahol lóversenyt tartanak. Kincsem a magyar állattenyésztés legnagyszerűbb produktuma. Teljesítménye utolérhetetlen.

M. SZÁHLENDER MAGDOLNA

Hamis hírek apámról Száhlender Béláról

Alagon, és Gödön is megkérdezték tőlem, igaz-e, hogy apám háborús bűnös volt, és szibériai ólombányában halt meg? A megdöbbenésem után elmondtam, hogy apám nyugdíjba ment 1928-ban, jóval a II. világháború előtt, tehát nem lehetett háborús bűnös. A szovjetek nem vitték el, nem ólombányában halt meg, hanem a közeli Szigetmonostoron, és ott nyugszik a temetőben.

Apám rossz hírét kívánom cáfolni azzal hogy az életét ismertetem. Az életrajza azért is érdekes, mert bemutatja, hogy a 19. század elején Magyarországra letelepedett fiatal osztrák pár leszármazottai hogyan gyökereztek meg hazánkban.

Apai dédapám Thomas Sahländer 1821-ben 32 éves korában Széchenyi Istvánhoz szerződött állatorvosnak és ménesmesternek Nagycenkre. Többször jártak együtt Angliában lovakat vásárolni. Széchenyi a NAPLÓjában hat helyen említi a nevét. Dédapám egy bécsi miniatűr-festő lányát vette feleségül, és Budapesten telepedtek le. Thomas dédapa Széchenyitől (49 éves) átkerül József nádor szolgálatába, majd ennek halála után István nádorhoz. A nádori intézmény és udvartartás 1848-ban megszűnt, és dédapám nyugdíjba ment 59 éves korában.

Thomas Sahländer (1788–1855)

Károly nagyapám már Száhlender-nek írta a nevét. Életrajzában említi, hogy Budán a piaristáknál járt gimnáziumba. A 1848/49 tanév kezdetén megszűnt a tanítás, mert a tanáruk honvédnek állt be, és az iskolaépületet korházzá alakították át. Azt is írta: *„Nagy volt a lelkesedés Budán, a többnyire német származású és nyelvű, de magyar érzelmű lakosságban"*. Thomas papa nemzetőr is lett

Száhlender Károly nagyapám a pesti Műegyetemen mérnöki oklevelet kapott 1857-ben. Először a Debrecen-Miskolc-Kassa vasútvonal építésénél dolgozott, majd az ekkor alakult Első Erdélyi Vasútnál. Több vasútvonal tervezését vezette, majd az építési és pályafenntartási osztály főmérnöke lett, és peres ügyekben szakértő. Amikor a vasútvonalak állami tulajdonba kerültek, nem volt hajlandó alárendelt állást elfogadni, ezért nyugdíjba ment. Meghívták teljes hatáskörrel vezérigazgatónak, a Nagyvárad-Belényes-Vaskohó helyi érdekű vasútvonal tervezésének és építésének vezetésére.

Akkoriban nagyon fellendült vasútépítés jól jövedelmezett, nagyapám vagyonos polgár lett. Megvette az apósának, Nábráczky Jánosnak birtokát Nagybáródon, (Királyhágó előtti vidéken) és más birtokot is, melyeken gazdálkodott, de bérbe is adott.

Száhlender Karoly családja.
A felső sorban balra az első Béla katonaiskolai egyenruhában.

A vasúttársaság vezetésétől visszavonult. 79 évesen és három évvel később meghalt Nagyváradon.

Felesége 12 gyermeket szült, közülük tizen nőttek fel, öt fiú és öt leány.

Édesapám Száhlender Béla 1874-ben Budapesten született. A többi fiúból orvos, vegyész, jogász és építész lett, a kis Bélát azonban katonának adták, mert *„arra nagy hajlamot mutatott"* az apja szerint. A harmadik elemi után katonai reáliskolába adták Kassára. Majd Bécsújhelyen elvégezte a Katonai Akadémiát, és 19 éves korában hadnaggyá avatták, ezután a Pálffy 15. sz. huszárokhoz helyezték. A két éves Reitlehrer Institut-ot (Lovaglótanárképző Intézet) Bécsben végezte, majd áthelyezték az I. császár huszárokhoz. Sikeres felvételi vizsga után folytatta katonai tanulmányait a Krigsschul-ban (Hadiiskola), és ezután néhány évre a vezérkarhoz helyezték Krakkóba.

Századosként, visszakerült az I. császár huszárezredhez Nagyszebenbe, ahol megírta az ezred történetét. Mint érdekességet említem, hogy az ezredet Mária Terézia férje alapította a saját költségén 1756-ban, és ő volt az ezred első tulajdonosa. Az ezred tulajdonos volt az ezred feltétlen ura, nevében működött a hadbíróság; volt hadbíró, lelkész, porkoláb és hóhér. A tulajdonost az ezredparancsnok helyettesítette. A kiadvány felsorolja, hogy kik tartoztak az ezredtörzshöz, és milyen feladataik voltak. Hogy toboroztak, és hogyan képezték ki a legénységet.

Száhlender Béla a fiatal huszártiszt

Az I. világháború kitörése után az ezredet Galíciába vezényelték, ahol megsebesült. Iwangorod várának bevételéért alezredessé léptették elő (ekkor 41 éves). Majd az olasz frontra

vezényelték, ahol a 20. Honvéd gyalog hadosztály vezérkari főnöke lett. Isonzó és Doberdo környékén, aknázás, gáztámadás, elkeseredett közelharcok dúltak, és csaknem állandó ágyútűz volt. Megsebesült a fején és a mellén. A hadosztályt a veszteségek miatt visszavonták, és őt kinevezték a XIII. hadtest vezérkari főnökévé.

Többször kitüntették, kapott: vaskorona rendet, katonai érdemkeresztet, a Lipótrend lovagkeresztjét stb.

1918-ban ezredes (44 éves), és a 32. honvéd gyalogezred parancsnoka. A katonai összeomlás ellenére visszahozta az ezredét a piavei frontról Désre. Betegszabadságon volt Nagyváradon anyjánál. Gyógyulása után a hadrakelt seregek felszámolására katonai misszióban vett részt Bécsben.

A trianoni szerződést követően a csendőrséget katonai szervezetté kívánták átalakítani, és a csendőrség felügyelője lett 1923-tól 1928-ig tábornoki, majd altábornagyi rangban. A régi honvédségből átvett tiszteket, és a lovas-csendőrséghez huszárokat.

Anyámat még leány korában bálon látta apám, és nagyon megtetszett neki. Évekkel később társaságban találkoztak, ekkor anyám már özvegy volt. Férje eltűnt az orosz fronton és egy fiú (Pali) maradt utána. Apám nagyon megörült a viszontlátásnak, és egy „huszáros rohammal" másnap levélben megkérte a kezét, de anyám elutasította. Apám azonban úgy rendezte, hogy többször *véletlenül* találkozzanak.

Anyám egyre jobban belátta, hogy kamaszodó Pali fia mellé férfi kell, ezért elkerülhetetlen a férjhez menése. Három kérője közül Száhlender Bélát választotta, aki nőtlen volt és katona, bár 17 évvel idősebb. Döntésében az is számított, hogy Pali kis korától kezdve katona akart lenni. Házasságot kötöttek 1927-ben, majd megszületett Vera nővérem, és néhány hónap múlva apám 1928-ban nyugdíjba ment, 54 éves korában. Miután családja lett, Alagon házat vásároltak, majd anyám örökölt 200 hold földet Gödön, és azon gazdálkodni kezdtek. Nemsokára én is megszülettem.

Apám idősebb korában nagyot váltott; búcsút vett, az agglegény élettől, a katonaságtól és „civil" lett, mégpedig gazdálkodó. Volt fogalma a gazdaságról, mert apjának Nagybáródon már volt földbirtoka, és tanfolyamokon képezte magát. Szüleim majort kezdtek épí-

tetni, ahová a villanyt is bevezették. (Megjegyzem, hogy anyám után Margit majornak hívtuk, de mivel apám vezette a gazdaságot, „Száhlenderpusztaként" nevezték el. Megemlítem, hogy semmi közünk az idetelepült Szálender-lovastanyához, viszont a nevet tévesen írják.)

Apám civilként 1942-ben

Apám a nyugdíjának nagy részét a gazdaságra költötte, 1944-ben volt: 70 szarvasmarha, 12 igásló, 12 hízó és anyakocák, traktor, cséplőgép, kévekötő aratógép.

Mikor Alaghoz közeledett a front, szüleim biztosabbnak gondolták, ha Budára megyünk apám régi barátjához (Werth Henrikhez), mert úgy hírlett, hogy Budapest nyílt város lesz. Sokan mentek nyugatra a szovjet csapatok elől, de szüleimnél nem volt kétséges, hogy maradunk. Pasaréten a Lupény-utcában laktunk.

Akkor 13 éves voltam, és emlékszem, hogy én nyitottam ajtót a három jól öltözött szovjet gárdistának, akik Werth Henrikért jöttek tolmáccsal együtt. Közölték vele, hogy Bethlen Istvánnal együtt Sztálinhoz viszik. Bőröndbe tetették az egyenruháját, kitüntetéseit, és a fehérneműjét. Mindegyikünktől elbúcsúzott. Henrik bácsinak többször mondták, hogy menjen nyugatra, és volt aki teherautót is küldött. Ilyenkor azt mondta, hogy marad, mert vállalja a felelőséget azért, amit tett.

Később olvastam, hogy Werth Henrik (1881–1952) a honvéd vezérkar főnöke volt 1939 és 1941 között. Jelentős szerepe volt Jugoszlávia, és a Szovjetunió elleni hadműveletek kidolgozásában. A szovjet hatóságok letartóztatták. A Népbíróság halálra ítélte. Szovjet fogságban halt meg.

Buda ostroma alatt nagyon gyakori volt a légitámadás, légi akna, ágyútűz, utcai harc az ostromgyűrűből kitörni akaró németek és a szovjet katonák között, de nem részletezem az átélt izgalmakat.

A harcok után a halottak és lovak tetemei olyan nagy tömegben feküdtek az utcán, ami apám szerint túltett az isonzói csatában lévőnél, az I. világháborúban.

Már nagyon vágytunk haza, és először csak a szüleink mentek csónakon át a Dunán Alagra, ahol megdöbbenve látták, hogy a házunkból csak két oszlop maradt. Kiderült, hogy a szovjet katonák felrobbantották, mert „burzsuj ház", és a törmelékével feltöltötték az alagi repülőteret. Az otthonunk semmivé vált, a major is elpusztult, az állatokból, és a mezőgazdasági gépekből semmi se maradt.

A pusztulást látva ez volt az első nagy csapás, ami apámat érte, mert minden elveszett, amit eddig anyámmal összehoztak. Apám az I. világháborúban mint hivatásos katona a fronton megtapasztalta, hogy milyen a háború. De most, mint védtelen lakos átélte Buda ostromát, a háború pusztítását, a háza és a gazdasága elvesztését. Átélte a háború másik oldalán, a civil emberek veszteségét, saját sorsán keresztül, de erről nem beszélt.

A romokon **újra folytatódott az élet:** a kertészházat szüleink rendbe hozták, amiben nővéremmel segítettünk. Apámnak el kellett mennie a szovjet parancsnokhoz, aki faggatta, hogy hová rejtette el a kincseket, mert a házat ugyan felrobbantották, de kincset nem találtak. Apám bizonygatta, hogy a majort teljesen felszereltette, azok voltak a kincsei, a vagyonunk abban volt, de már széthordták. A parancsnok apám szavainak nem hitt, de miután utána nézett, végül hazaengedte.

Szüleim visszakaptak a földreform után 50 hold földet és annak nagy részét bérbe adták. Apámat igazolta a Honvédelmi Minisztérium, és a nyugdíját megkapta. Vera nővéremet kizárták a Mezőgazdasági Főiskolából, mint „kulák ivadékot". Röviddel ezután bejelentette, hogy férjhez ment az egyik évfolyamtársához. Különösen apámat nagyon elszomorította ez a váratlan bejelentés, és ez volt a második csapás, ami érte. Nemsokára a fiatal pár, útlevéllel elment, és Kanadába telepedtek le, a fiú szüleivel együtt.

A beszolgáltatások egyre elviselhetetlenebbek lettek és szüleim kénytelenek voltak a megmaradt földet „felajánlani bérbe" az államnak. A kis átalakított kertészházunkat kisajátították, és bérlők lettünk saját házunkban, ami újabb csapás volt apám számára. Nemsokára

apám nyugdíját megvonták. Nem volt jövedelmünk. A féltestvérem (Pali) nyugaton maradt, a nővérem messze Kanadában, és az idős szüleim velem maradtak. Akkoriban érettségiztem, és első fizetésemet boldogan adtam át azzal, hogy: „Nézd Papa! Van már pénzünk!". Ő azonban a földhöz vágta, de később elnézést kérve mondta: „Kislányom, soha ne érezd azt, amit én éreztem!". Nagyon nehezen viselte el anyámmal együtt, hogy a leánya tartja el, más kenyerére szorul.

Apám halála évében
(anyám rajza)

Újabb csapás ért minket 1953. februárjában, amikor a dunakeszi tanácselnöknő közölte, hogy 48 órán belül hagyjuk el a községet. Apám tüdőgyulladással feküdt, (79 éves volt) de nem kaptunk számára haladékot. Kerestünk olyan községet, ahol befogadják szüleimet. Volt olyan tanácselnök, aki azt mondta nekem, hogy: „Ilyen elemekre nincs szüksége a falunak, és reméli, hogy minél hamarabb kipusztulnak". Végül Szigetmonostoron befogadták szüleimet, és bérelhettek egy kis szoba-konyhás lakást. Apám legyengült, nagyon megviselték a csapások, különösen az, hogy elvesztette alagi otthonát. Két év múlva 81 éves korában csendesen elhunyt A régi katonatiszteket, földbirtokosokat stb, vagyis a régi urakat és a családtagjaikat tudatosan, a társadalom szélére szorította az osztályharcos ideológia, függetlenül attól, hogy egyénileg milyenek voltak. Osztályidegenek, deklasszált elemek, és a nép ellenségei lettünk. De még apámról az is terjed, minden alap nélkül, hogy háborús bűnös. Valószínűleg Werth Henrik sorsát kapcsolta össze apáméval, hogy őt is a Szovjetunióba vitték. Az illető nem nézett utána annak, hogy apám 1945-től 1953 ig tovább élt Alagon, majd onnan kiutasították családjával együtt, és Szigetmonostoron két év múlva meghalt. Ott temettük el.

Mindezeket azért kívántam közölni, hogy apámról terjesztett valótlanságot megcáfoljam.

HORVÁTH LAJOS

Kilencven éve alakult meg Göd községe

A Budapest környékére való kitelepülés, már a reformkorban elkezdődött. Jeles és közfigyelem alatt álló személyiségek – Kölcsey, Fáy, Karács, Rudnay stb. – vásároltak kisebb-nagyobb birtokokat Budapesttől egy napi járásra legfőképpen a szőlőtermő vidékeken. Ezek a birtokok, kisebb uradalmak azután csirái lehettek Árpád-kori települések újra benépesítésének, illetve teljesen új falvak, községek létrejöttének,

A vázolt folyamat tovább tartott a XIX. század második felében is. Az I. világháborút követő forradalmak idején pedig a községalakulások új lendületet vettek.

1. Göd községgé alakulása 1918-1919-ben

A Felsőgödtelep elnevezésű külterületi lakott hely 1873-tól Sződhöz tartozott. Lakossága gyarapodván 1914-ben Felsőgöd néven községgé alakult. Az un. őszirózsás forradalom, 1918. október 31-i kitörése után, november l-jén Felsőgödön polgárőrség alakult többnyire leszerelt katonákból a közrend fenntartása érdekében.[1]

A váci járásban 1919. május 20-án a „dr. Floch Reyhersberg Alfréd féle szocializált birtok cselédmunkásai" úgy nyilatkoztak, hogy a birtok két pusztája, a Csörögi major és Sződrákos puszta Sződliget teleppel együtt, Felsőgöd községgel egyesítve a jövőben Göd néven egyetlen nagyközséget alkosson.[2]

Göd községnek nyolc pecsétjét ismerjük a tárgyalt időszakból. A községgé alakulást természetesen pecsétek készíttetése követte hamarosan. Az új község pecsétjeinek legkorábbi lenyomatát 1919.

máj. 25-ről ismerjük. Ennek szövege: Községi birtokrendező és termelést biztosító bizottság GÖD. Az időben második pecsét lenyomat 1919. május 31-ről származik. Szövege: Magyar tanácsköztársaság Gödi direktóriuma.

Pecsétek készültek még a munkástanács, az intéző bizottság, az Ilka majori gazdaság számára. A gödi jegyzői hivatal pecsétjének lenyomatát 1919. júl. 12-től kezdve ismerjük. Megalakult a Magyarországi Szocialista Párt csoportja Gödön, amelyik szintén pecsétet csináltatott. Külön kutatást igényelne ennek a pártszervezetnek az előtörténete. Nyilván, ahogy máshol is (Erdőkertesen), a szociáldemokraták támogatták az új községek alakulásait.[3]

Az újdonsült Göd község adminisztrációja betagolódott a megyei vezetés alá. A Váci Járás Direktóriumának 1919. júniusában jelentették a népességi adatokat. Valamikor Gödön egészségügyi bizottság alakult júliusban, amit ugyancsak jelentettek a járási direktóriumnak. Göd Község Munkás és Földműves tanácsa 1919. június 17-én rendkívüli ülésen tárgyalta a jegyzői állás betöltésének ügyét.

Úgy látszik azonban, hogy az egyesítés nem volt mindenki számára elfogadható, mert 1919. július 17-én Felsőgöd nagyközséggé alakult Sződliget, Sződrákos és Pusztacsörög hozzácsatolásával.[4]

A Budapesti Közellátási Körzetet 1919. május 1-én ki is terjesztették Felsőgödre. Amikor 1919. július 1-én bővítették ennek területét, akkor már Göd szerepel a listában. Ezek az adatok az egységes Göd létrehozásának nehézségeire utalnak.[5] Sok idő már nem volt hátra, hiszen az un. Tanácsköztársaság rendszere 1919. augusztus 1-jén megbukott.

2. A valódi társadalmi igény utat tör

A 3886/1919. számú kormányrendeletet 1919. augusztus 8-án tették közzé, mely elrendelte az 1918. október 31-e előtti közigazgatási szervek és helyzet maradéktalan visszaállítását és az azután alakult közigazgatási szervek megszüntetését. Ezzel a rendelettel megszűnt Göd település rövid egységes korszaka és újra Felsőgöd község egzisztált. Alsógöd pedig elveszítette önállóságát, Sződhöz tartozott.

Az 1920-as népszámlálás szerint Alsógödnek 966 lakója volt,

abból 948 a magyar. Felsőgödnek 1647 lakója volt, abból 1594 a magyar. Összesen tehát két és félezer állandó lakos kereste önálló közigazgatásának a helyét az ország település rendjét. Mivel igénye az önálló igazgatásra valóságos, megalapozott volt mind a népesség számát, mind a népesség képzettségét és kultúráját tekintve, az önállóságnak előbb-utóbb helyt kellett adni, teret kellett engedni.

Ennek következtében Alsógöd 1921-ben kisközség, 1928-ban nagyközség lett, 1950-től önálló tanácsú község és 1970-ben Alsógöd és Felsőgöd Göd néven egyesült. Felsőgöd 1921-ben ismét nagyközséggé vált, 1950-ben önálló tanácsú község lett és 1970-től Alsógöddel egyesítve Göd néven szerepel.[6]

Jegyzetek:

[1] Dokumentumok Pest megye munkásmozgalmának történetéből 1890-1945. Szerk. : Farkas Rozália. Szentendre, 1984. 72. (továbbiakban Dok,)

[2] Horváth Lajos: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye pecsétjei 1918-1919. Bp. ? 1989. 17.

[3] U. o. 223-225. , 324-325.

[4] A Pest megyei Levéltár tanácsköztársasági iratai. Szerk. ; Dr. Lakatos Ernő. Bp., 1969. 126. oldal 2947/1919. , 3000/1919. , 3175/1919. , 3193/1919. iktatószámú iratok.

[5] Dok. 127-128.

[6] Magyarország történeti statisztikai helységnévtára 15. Pest megye. Szerzők: Horváth Lajos, Dr. Kovacsics József. Bp. , 2000. 67, 99, 104-105.

NAGYRÉTI TAMÁS

Elfelejtett arcok!

Kedves emlékű színésznő

Cseresnyés Rózsa
1924–1980

1985-86. -ban Miklós öcsémmel a felsőgödi Jácint utcai temető, halottak napi szülői, rokoni sírlátogatás utáni sétánk alkalmával, – keresve kedves barátaink, ismerőseink nyughelyét – találtunk rá Cseresnyés Rózsa síremlékére, döbbenve olvastuk korai halálának dátumát, szomorúan helyeztük emlékeink égő mécsesét sírdombjára.

1995-96-ban (?) a Duna TV filmfelvételről bemutatta – a Békés Megyei Jókai Színház előadásában Németh László, Bodnárné drámáját, Cseresnyés Rózsa címszereplésével.

Az előadás közvetítésének csak a befejező részét láttam, örömmel figyeltem fel, – több mint ötven éve nem látott – Cseresnyés Rózsika kitűnő, remek alakítására.

Színházi Fénykép, Bodnárné

Az idő múlásával – mielőtt végleg feledésbe merülne Cseresnyés Rózsa és a Cseresnyés család életsorsának története – , megpróbálom lejegyezni!

A feledést előmozdította Felsőgöd – Göd nagyközséggé, majd várossá alakulásával járó lakossági növekedés és cserélődés, ez természetes jelenség!

Az emlékezés feljegyzését nagymértékben segítette, történetileg pontos, alapos írásával és a családi fotóarchívum képanyagával, a ma Felsőgödön lakó, Cseresnyés Margit fia, Bordás Miklós és Láng József korábbi szerkesztő és helytörténeti kutató lelkes munkájával, ezért köszönetet mondok mindkettőjüknek.

Számomra nem maradt más, mint a személyes emlékeim, gondolataim leírásával, a cikk összeállítása.

Cseresnyés Dezső 1893-ben, Alsólendván (ma Szlovénia) született. Szülei vend (szlovén), illetve osztrák származásúak voltak, szabászattal foglalkoztak, üzemük, varrodájuk volt.

A család eredeti vezetékneve Cserpnyák, melyet később Cseresnyésre magyarosítottak.

Gyermekkorát, fiatal éveit Alsólendván töltötte, ahol szabó mesterséget tanult. Az első világháborúban K. und K. katonájaként az orosz fronton fogságba esett, négy évig volt Szibériában.

Hazatérése után megnősült, felesége Rákos Irma. Családot alapított Zalalövőn 1919-ben és itt nyitott szabó műhelyt és üzletet.

Cseresnyés Dezső

Cseresnyés Dezsőné

1922 és 1924-ben lányai születtek, Margit (Bordás Józsefné), és Rózsa.

A gazdasági válság idején 1930-ban a szabóságát kirabolták, gépi berendezését, készáruit elvitték, a tolvajokat soha nem fogták el.

A családi megélhetés veszélybe került. A felsőgödi Magyar Gábor, akivel rokoni kapcsolatban állt, felajánlott egy munkalehetőséget, az állomásnál a Duna u. 1. szám alatti vendéglőjében (ma hentesüzlet és söröző). Az ajánlatot elfogadva együtt vezették a vendéglőt.

Egy év eltelte után 1932-ben az egész család Zalalövőről Felsőgödre költözött.

Felsőgöd központja – a község kialakulásakor az „Erzsébet-tér", majd a Római Katolikus Templom felépítése után a „Templom tér" a nagy többségnek „Piac tér" volt, – ma Bozóky tér – szélein üzletek, boltok nyíltak, közel volt az iskola, posta és a Vilmos csá-

szár úton (ma Ady Endre út) a közelben pékségek, hentes boltok várták vásárlóikat.

1934-ben (?) megnyílt a Hoffmann – fűszerbolt a Vilmos császár út (ma Ady Endre út) és a György utca (ma Révay utca) sarkán épült új üzlethelyiségben (ma CBA élelmiszerbolt).

Hoffmann Öcsivel 1935-ben együtt jártunk a pesti Kölcsey gimnázium I. A osztályába.

Öcsi nővére Hoffmann Ica – mi csak kedveskedve „Hoficának" becéztük – segített az üzleti munkában.

1936-ban az üzlet bezárt, Hoffmann Öcsiék elköltöztek Felsőgödről – Ő a gimnázium II. osztályából kimaradt!

A Hoffmann családról, sorsukról a mai napig semmit nem tudok. Az új sarki üzlet üresen állt!

Cseresnyés Dezső 1936–37-es években hosszas engedélyezést, eljárást követően saját vendéglőt nyitott az üresen álló üzlethelyiségben (ma CBA élelmiszerbolt).

A magyarosított családnévvel megnyílt a „Cseresnyés Vendéglő"!

A vendéglő törzsvendégei közé tartoztak többek között Székelyhidy Ferenc (1885–1954) operaénekes, (nyaralója volt Felsőgödön a József utcában), és veje, Gundel Ferenc (1917–1984). A háború alatt ők is Felsőgödön laktak.

Vendéglő előtt (kb. 1939, Ma CBA) Cseresnyés Dezső, Cseresnyés Margit, N. N., Cseresnyés Dezsőné és Cseresnyés Rózsa

Haffner István sógor, Perényi János, N. N. (álló férfi), Hafner Istvánné sógornő, N. N., ifj. Hafner István, Cseresnyés Dezsőné, Cseresnyés Dezső, N. N.

N. N. Cseresnyés Dezsőné, Cseresnyés Dezső, N. N

Traupert János (Hanzi),N. N. , Guzsej László(gugol), N. N. (álló söröző), Bordás József, N. N. , Traupert József

Cseresnyés Dezső élete végéig jó baráti kapcsolatban volt Gundel Ferenccel, akitől nagyon sok szakmai segítséget kapott!

Cseresnyés Rózsa 1924. január 19-én született, Zalalövőn.

Nyolc éves volt, mikor szüleivel és testvérével Felsőgödre költöztek. Általános iskoláját is itt végezte. Már kislány korában kitűnt társai közül jó zenei érzékével és szép hangjával. Székelyhidy Ferenc operaénekes biztatására a budapesti Zenei Konzervatóriumon zongorázni és énekelni tanult, egy időben jeles eredménnyel 1947-ben végezte Rózsahegyi Kálmán színiiskoláját. .

Felsőgöd ifjúsága csodálkozva, sóvárogva figyelte sajátosan vonzó szépségét, énekének, hangjának fejlődését, érettségét.

Valamilyen rejtélyes titokzatosság lengte körül színészi tanulmányainak végzése során.

Divatosan – nem feltűnően – öltözött, öröm volt nézni eleven mozgását, mosolygós arcának szépségét.

Gyakran énekelte a katolikus templom egyházi esküvőin Gounod Ave Maria-ját, vagy az ünnepi nagymisék szakrális énekeit.

Szépen csengő, tiszta hangja, éneke betöltve a templom akusztikus belső terét emelte az áhítat lelket emelő szépségét.

Tanulmányai végzése alatt műsoros rendezvényeken nem szerepelt, vigyázott művészpályája kezdésére, a fellépések értékére.

A helybeli rajongók udvarlási szándékai eleve sikertelenségre voltak ítélve – Rózsika nem felsőbbrendű büszkeségből hárította el, talán már a szíve mélyén ott volt a kiválasztott szerencsés lovag. Így lett Cseresnyés Rózsából mindenki szeretett, közkedvelt Rózsikája.

1942 nyarára Cseresnyés Dezső a vendéglő piactér felé eső udvarán táncplaccal, kerti bútorokkal, apácarácsos válaszkerítésekkel kialakította a „Cseresnyés kertet" ahova meghívta a „Pelikán Jazz" együttest szombati táncestek zene szolgáltatására. (18. 00 – 23. 00 óráig).

Örömmel vállaltuk egy-két alkalommal a szombat esti játékot, a kérése az volt, hogy ne legyünk hangosak, ügyelve a Templom tér közelében lakók nyugalmára.

Cseresnyés vendéglő és udvara *(Grafika: Nagyréti Tamás)*

Az udvaron, a táncplacc előtt állt egy kis házikó, előtérrel, terasszal, ahol az együttes játszott. Ez a kis kuckó volt Rózsika nyári pihenő „rezidenciája".

Gyakran mellénk ülve dúdolta – nem énekelte! – az akkor divatos slágereket.

Játékunk befejeztével jó éjszakát kívántunk Rózsikának – ő bevonult a csinosan berendezett „lány-bungalovjába".

Ezeknek a csillagfényes Cseresnyés-kerti nyárestéknek felejthetetlen hangulata emlékeztet a legjobban Cseresnyés Rózsikára.

Rózsika továbbra is kitartóan szenvedélyesen tanulta az éneklés, színjátszás művészi tudományát.

Cseresnyés Dezső a 40-es évek elején építkezésbe kezdett az Erzsébet utca 2-ben.

Az új épület két szintes lett, és az lakásnak és vendéglőnek épült.

1943-ban készült el, és a vendéglőt 1944. novemberében, a front ideérkezése előtt költöztették ebbe az új épületbe.

Bordás Miklós unoka, Cseresnyés Dezsőné, Bordás Józsefné, Cseresnyés Margit, Bordás Dezső unoka, Cseresnyés Dezső, Bordás József Cseresnyés Margit férje(1963)

Az Erzsébet utcai vendéglőben Bordás Dezső unoka, Cseresnyés Margit- Bordásné, Cseresnyés Dezsőné

A háború befejezése után az Erzsébet utcai új házban megnyitotta újra a vendéglőjét, ami 1950-ig működött. Ekkor, némi „rábeszélésre" a vendéglőjét bezárta. Nem szívesen tette ezt, mivel az üzlet az egész családnak munkalehetőséget biztosított.

Cseresnyés Dezsőné bélyegzője

A bezárást követően 1955-ig az újpesti Oxigéngyárban, gépkezelőként dolgozott.

1955-ben a Váci Földműves Szövetkezet keretén belül újra nyitotta a vendéglőjét, és az ismét, mint családi „vállalkozás" az 1962-ig nyugdíjazásáig üzemelt. A család minden tagja kapott feladatot. A feleség és Margit nevű leánya a konyhát és az adminisztrációt vezette, sógora és az unokák csapos, pincér feladatokat kapták, a pincemester is a vő volt.

A felsőgödi Bölcsöde személyzete
Állnak: Lázárné Joli néni, Lingerné Ica, Felháziné Ili, Tormáné Teri néni, Rácz Marika, Forsztné Irénke, Bircsákné Ilonka, Bordás Józsefné Manyi néni,
Ülnek: Kovácsné Margit (elől), Branátné Erzsi néni, Kovács Marika, Radó Lászlóné Julika (Bölcsöde vezető,)Marányiné Edit néni, Peskó néni, Branát Feri bácsi.

1962-ben, 70 évesen elfáradt és úgy határozott, hogy nyugdíjba vonul. Margit lánya az üzlet továbbvitelét egyedül nem vállalta miután az unokák más pályát választottak, ő maga pedig ezt követően a felsőgödi Bölcsőde szakácsnőjeként 1970-ig dolgozott.

Cseresnyés Dezső vendéglősként gondosan ügyelt arra, hogy a vendégek mindig jól érezzék magukat, soha nem tűrt meg kötekedő, renitens és ittas embereket. Határozott egyénisége miatt a vendégek tisztelték.

Az étteremben minden este élő zene volt. A vendéglőt elsősorban a jó konyha miatt kedvelték. Szerencsésen sikerült ötvözniük az un. sváb és a magyar konyhát. Az akkori szűkös, korlátozott élelmiszer beszerzési lehetőségei ellenére, változatos és ízletes ételeket kínáltak, melyek kevésbé voltak fűszeresek. A működéshez szükséges alapanyagok beszerzése kizárólag a helyi hentesektől és kistermelőktől történt.

Sikerült megoldaniuk a helyi intézmények dolgozói részére az ebédeltetést. A helyi és környékbeli vendéglősök között meglepően jó kapcsolat alakult ki, amiben tudták, segítették egymást és nem rivalizáltak (Vencel, Csabon, Horváth, Magyar stb.).

A helyi Munkás Dalkör az énekkari próbáit gyakran a Cseresnyés-kert különtermében tartotta. Rendszeresen szerveztek teke és különféle kártyaversenyeket.

Cseresnyés Dezső 1972. október 4-én, nyolcvanéves korában elhunyt felesége 1979-ben követte őt, és együtt nyugszanak a felsőgödi temetőben.

Cseresnyés Rózsa színészi pályafutása

A második világháború utáni években, fiatal, kezdő színésznőként pályáját 1945-ben kezdte Győrben (Itt ismerkedett meg későbbi férjével), majd a kecskeméti Katona József Színház következett.

1947 augusztus 25-én férjhez ment, az esküvő a felsőgödi római katolikus templomban volt.

Férje Kalmár Bányai Jámbor Zéta (1922–1996) előadóművész volt, és 1948-ban megszületett Katalin nevű leánya.

Pályájának következő állomásai 1951–55-ben a Miskolci Nemzeti Színház, 1955–1958 között az Egri Gárdonyi Géza Színház, 1958–61 között az Állami Déryné Színház, majd 1961–63-ban a Veszprémi Petőfi Színház.

Pályája kezdetén prózai és zenés darabokban, operettekben főszerepeket játszott.

Életének legjelentősebb 17 évét (1963–1980) a Békés Megyei Jókai Színháznál töltötte, Békéscsabán.

Itt is zenés, majd később prózai szerepekben jeleskedett.

Nem volt karakter színész, a komikus szerepeket éppoly színvonalasan tudta megformálni, mint a drámai hősnőket, sokoldalú színésznő volt!

Cseresnyés Rózsa és szülei békéscsabai lakásukban (1969)

Jelentősebb szerepei: 1967. Örkény István: Tóték-Tótné, 1969. Móricz Zsigmond: Nem élhetek muzsikaszó nélkül – Zsani néni, 1970. Artúr Miller: Sálemi boszorkányok – Tituba, 1973. Schwajda György: Mesebeli János-Rózsikája, 1977. Németh László: Bodnárné címszerepében.

Több Nívódíjat kapott: 1970 SZOT Nívódíj,1972 Szocialista Kultúráért Kitüntetés, 1977 Városi Nívódíj ,1979 Megyei Nívódíj

Örkény István: Tóték (Tótné)

W. S. Maugham: Imádok férjhezmenni (Mrs. Shutlevorth)

Egy vígjátékban

1971. Láng György: Két férfi az ágy alatt (Izabellocska vénlány)

Lánya, Jámbor Katalin

1948. november 3-án-ban született Felsőgödön.

10 éves korától modern balettet és jazz balettet tanult.

18 éves korától a Moulin Rouge és a Kamara Varieté táncosnője volt.

1972. Padisák M. - Darvas F. -Hajnal I: A sztár is meztelen. (Jámbor Katalin: Gizus a kiskorú nagylány)

1968-ban a Veréb is madár nagysikerű filmben,
1972-73-ban a Békés Megyei Jókai Színházban több darabban is játszott, közte néhányszor édesanyjával is fellépett.
1974-ben férjhez ment és Olaszországba költözött. Rómában színésznőként és tánctanárként dolgozott, majd 1987-ben telepedtek át Münchenbe és az óta is ott élnek.

Cseresnyés Rózsa még évekig nyújtott maradandó élményt hálás közönségének.

Fiatalon, 1980. május 3-án, 56 éves korában, egy színházi baleset következményeként hunyt el.

Így emlékezik róla a Békés Megyei Népújság, 1980. május 7. számában: „Elhunyt Cseresnyés Rózsa. Sokukban él még utolsó nagy sikerű alakításai, az „Az Aranyember" Brazovicsnéja és a „Mandragóra" Sosorataja. Megtapsoltuk, mint mindig.

Nem gondolhattuk, hogy nem hívhatjuk ki újra és újra. Számára végleg legördült a függöny".

Felsőgödön temették el. 2000-ben exhumálták és leánya a rákospalotai Szent Mihály úti temetőben – az időközben elhunyt férjéhez közel – síremléket állított neki.

Epilógus.

A Békés Megyei Jókai Színház Vendégkönyvéből: 2009. január 31.: „Nagy nevek játszottak néhány évvel ezelőtt színházunkban; sajnos közülük többen már az égi társulat tagjai, Gálfi László, ... **Cseresznyés Rózsa** ..., Dévay Camilla, Agárdy Ilona, Bökönyi Laura és sajnos még sorolhatnánk, az elhunyt művészeinkről – Bessenyei Ferencet idézve – még „bérlet sincs elnevezve"! milyen nagy tehetségű művészeink voltak nekünk itt a Jókaiban.

Tény: jól esik visszaemlékezni színházunk nagyjaira,és alakításaikat felidézni, mert hagytak ők is ránk valamit, és nem is keveset; maradandót!"

Kovács György így emlékezik:

Cseresnyés Rózsi aranyos teremtés volt. A negyvenes évek végén, valamelyik vidéki színházban szerepelt, s egy alkalommal, mikor hazalátogatott – műsoros előadás keretében – fellépett Felsőgödön az akkor már vőlegényével, aki táncos komikus volt. Egy fergeteges dél-amerikai páros táncot mutattak be. A címe az volt, hogy „Koncsita", onnan tudom, mert Rózsika engem kért fel, hogy tanuljam meg a számot, és zongorán kísérjem őket.

Most döbbenten olvasom, hogy 28 évvel ezelőtt meghalt.

Ha utam az Ady Endre úti CBA élelmiszer üzlet előtt vezet, megállva, hosszasan nézem a külsőleg megváltozott épület fehér burkolatát...,

...szemem lezárva, halványan feldereng előttem a „Cseresnyés-kert" képe, majd tovább, a Templom téri hársfák illatos lombjainak zöldje, és a déli napsütés csendjében tisztán hallom Cseresnyés Rózsika bársonyosan meleg hangjának csengését.

Forrás:

Bordás Miklós : Cseresnyés Dezső életútja, Cseresnyés Rózsa életútja . Kézirat . Felsőgöd 2009.
Magyar Életrajzi Lexikon I-II. Budapest. Akadémiai Kiadó
Magyar Színházművészeti Lexikon
Zalai Életrajzi Lexikon
Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon
Békés Megyei Népújság : Elhunyt Cseresnyés Rózsa. 1980. május. 7.
A Békés Megyei Jókai Színház 50 éve. 2004. Békéscsaba

NAGYRÉTI TAMÁS

85 éves a Felsőgödi Munkásdalkör

Bemutatjuk dokumentumokkal, írásokkal, fotókkal, visszaemlékezésekkel összefoglalva a MUNKÁSDALKÖR nyolc és fél évtizedes, sikeres, magas színvonalú művészi munkájának történetét.

Úgy gondolom, hogy országszerte, a múlt század elején indult a dalárdák, kórusok, énekkarok fejlődésének mozgalma. A dalárdák, daloskörök munkássága, zenei értékein kívül. – a települések, községek, kisvárosok lakosaira lokálpatrióta – hatással volt.

A lakosság tisztelte, szerette énekkarát, dalárdáját és azok szórakoztató szerepléseit.

A TV, laptop, internet hatalmas térhódítása miatt (vitathatatlan, hasznos értékei mellett), többek között a zene, ének, énekkar, – kultúra mozgalma szenved visszaszorító hatást.

A dalárdák, kórusok többsége öntevékenyen dolgozik, az éneklés, a dalolás évszázados szeretetéből, örömből jöttek létre, mint ahogy a FELSŐGÖDI DALÁRDA is.

Emlékezve ifjúságom éveire, türelmetlenül vártuk és hallgattuk az akkor már sikeres DALÁRDA fellépését, hangversenyét.

A kórusban osztálytársaim, barátaim édesapjai énekeltek, Horváth L., Csomor J., Rácz L., Hegedűs S. és még sokan mások! Idősebb barátaim, Gábor Zoli, Óvári Hanzi, Alagi Pista is.

Rendszeresen szerepeltek a község majális – juniális rendezvényein, ünnepségein (Iparoskörben, Kaszinóban, Árpád moziban).

Örömmel hallgattuk hangversenyeik fülbemászó melódiájú nyitó számát ...a kék Duna partján oly szép az est...

Évekkel ezelőtt kaptam Berecz Bélától – a DALÁRDA közismert és lelkes énekes veteránjától – fotókat, dokumentumokat a MUNKÁSDALKÖR életéről, de sajnos ő már ezt nem olvashatja.

Ezúttal, késve köszönöm meg segítségét!

Írásommal és a gyűjteményes anyaggal a 2008-ban fennállásának 85. jubileumát ünneplő FELSŐGÖDI MUNKÁSDALKÖRT igyekeztem bemutatni.

Már csak az elsárgult fotók és írások igazolják a FELSŐGÖDI DALÁRDA múlt századi sikereit.

1924.
FELSŐGÖDI DALÁRDA ALAPÍTÓ LEVELE

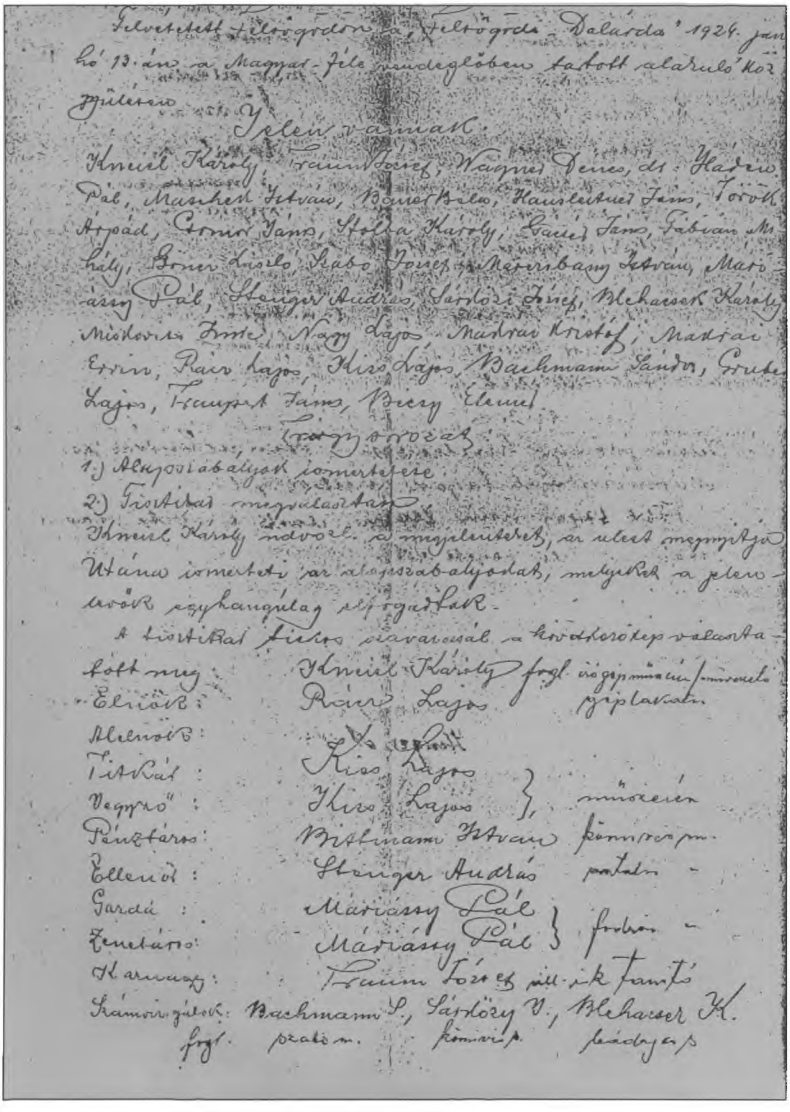

Felvétetett Felsőgödrön a Felsőgödi Dalárda 1924. jan hó 13-án a Magyar-Jóle vendéglőben tartott alakuló közgyűlésen.

Jelen voltunk:

Ilneul Károly, Traum József, Wagner Dénes, dr. Hadrics Pál, Maschek István, Bauer Béla, Hauslutner János, Török Árpád, Czinár János, Stolba Károly, Lauer János, Fabian Mihály, Bauer Lajos, Szabó József, Mészáros István, Máriássy Pál, Stenger András, Sárközi Ferenc, Blehacser Károly, Miskovics Ferenc, Nagy Lajos, Nadrai Kristóf, Nadrai Ernő, Rácz Lajos, Kiss Lajos, Bachmann Sándor, Gruber Lajos, Trumpert János, Berzy Elemér.

(tizenhárom).

1.) Alapszabályok ismertetése.

2.) Tisztikar megválasztása.

Ilneul Károly indokolt a megjelenteket, az ülést megnyitja. Utána ismerteti az alapszabályokat, melyeket a jelenlévők egyhangúlag elfogadtak.

A tisztikar tiszta szavazással a következőkép választatott meg:

Elnök:	Ilneul Károly	fogl. igazgatósági tanácsos
Alelnök:	Rácz Lajos	gyógyszerész
Titkár:	Kiss Lajos	
Segédtitkár:	Kiss Lajos	} műszerész
Pénztáros:	Bachmann István	kereskedő
Ellenőr:	Stenger András	postás
Gazdá:	Máriássy Pál	} fodrász
Segédgazdá:	Máriássy Pál	
Karnagy:	Traum József	ill. ig. tanító

Számvizsgálók: Bachmann S., fogl. postam. Sárközy V., kereskedő Blehacser K. segédgyógyszerész

1924.
FELSŐGÖDI DALÁRDA ALAPÍTÓ LEVELE

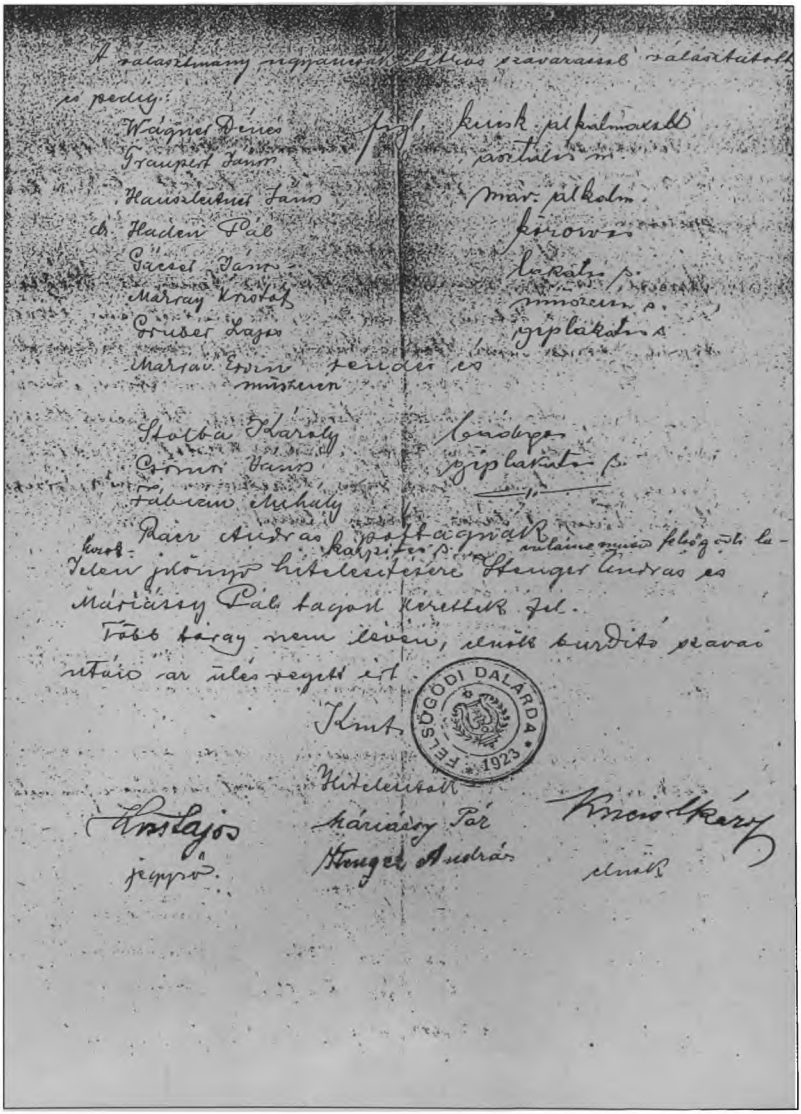

A választmány megjelent teljes szavazattal választatott és pedig:

Wágner Dénes — főgy. — kirak. pékmester alttanár
Traupert János — mar. pékm.
Hauszleitner János — kirowa
dr. Haden Pál — lakatos
Sarcsi János — mozgó p.
Marray Károly — gipszkárm.
Gruber Lajos — gipszkárm.
Marjai Ervin — tender és műszerész
Stolba Károly — lakatos
Csomi János — gipszkárm.
Fábián Mihály — "

Raer András postaügynök — kalauz p. — valamint mint Felső-Göd-Felsőgödi levélszekrény hitelesítésre Hunger András és Máriássy Pál tagok kerettek fel.

Több tárgy nem levén, elnök búcsúzó szavai utáni az ülés véget ért.

Elnök.

Hitelesítők

Máriássy Pál

Hunger András

Krausz Lajos jegyző.

Krausz Károly elnök

FELSŐGÖDI DALÁRDA 1923

Steibl Ferenc tanító kezdeményezésére és szervezésének eredményeként 1913-ban megalakult a „Dalárda". Egy évvel később sajnos tagjai bevonultak katonának, ezért működése szünetelt, azonban 1924-ben újjászerveződött. Ebben az időben ügyvezető elnöke Szigeti Ferenc, alelnöke Hegedüs Lajos, karnagya pedig Traum József volt.

Kiss Lajos a Dalárda alapító tagja

1926.
FELSŐGÖDI DALÁRDA TABLÓJA

Szabó József, Csomor János, Traum József *karnagy*, Wagner Dénes *elnök*, Hegedűs Lajos *alelnök*, Makai Ervin, Polonyi István, Marczibányi István, Szvitka Géza, Kneixt Károly, Deák Lajos, Papp János, Beisinger József, Blehacsek Károly, Szabó Rezső titkár, Ligeti Ferenc *pénztárnok* Rácz Lajos, Radó László, Batsik István, Miskovits Imre, Gruber Lajos, Früstük Rezső, Kontermann Ferenc, Kiss Lajos, Makrai Kristóf, Rácz András.

1927.
A DÍJNYERTES MUNKÁSDALKÖR

A felsőgödi Munkás Dalkör az 1927. évi szegedi országos kórusversenyen, ahol sikeresen szerepelt

A felsőgödi Munkás Dalkör 1938-ban

FELSŐGÖDI MUNKÁS DALKÖR
1930 - 1940

Hangversenyt nyitó kórusdala:

A Kék Duna partján
Oly szép az est,
Az alkony mindent
Bíborba fest,

Ifjú szívekben
A vágy tüze gyúl,
A vén Duna partján
Csók, csókra hull.

FOTO G. GEMER

1940.
MAGYARKÚT

MEGHIVÓ.

A "Felsógödi Dalárda" ezidei első magyarkuti kirándulását 1940. junius hó 23-án vasárnap rendezi, amely alkalommal az épitendő dalos üdülő házunk

ALAPKŐ LETÉTELI ÜNNEPÉLYÉT tartjuk.-

A t. Czimet és b. családját, valamint k. ismerőseit ezutoni is tisztelettel meghivja a

Vezetőség.

Indulás: A vasut állomásunkról a reggeli 6.45 perces vonattal. Ajánlatos azomban a vonat indulás előtt 15-20 perccel az állomáson tartózkodni a kedv. jegyek megváltása végett. A jegy ára oda-vissza P.1.35.

Ebédről az egyesületünk gondoskodik. Főzünk sertéspörköltet bográcsban, ennek önköltségi ára cca.60 fill.

Részvételi előjegyzést elfogad a Kasinó gazd.hiv., Cseresznyés vendéglős és a dalosok.
Jelentkezést, főleg az ebéd igénylésre péntek estig kérjük.

A MÁVAG menedékház gondnoka külön ételekről és friss italokról, férőhelyről, szamár zenéről gondoskodott.

E napon van a magyarkuti bucsu is.- D.e.10-kor mise.

JÖJJÖN EL ! VÁRJUK.

1944.
SEGÉLYEZÉSI HANGVERSENY MEGHÍVÓJA

A FELSŐGÖDI DALÁRDA

1944. AUGUSZTUS 4-ÉN, PÉNTEKEN ½8 ÓRAKOR
A FELSŐGÖDI „ÁRPÁD"-MOZGÓBAN

A BOMBAKÁROSULTAK
felsegélyezésére rendezett

HANGVERSENYÉNEK

MŰSORA.

Rendezőség:

A Felsőgödi Dalárda.

Főrendező és művészeti vezető:

Hajnal Ferenc,
a Dalárda karnagya.

A felsőgödi „ÁRPÁD"-mozgó helyiségét, a világítást és a teljes személyzetet a bombakárosultak javára a mozgó tulajdonosa teljesen díjmentesen bocsájtotta a Felsőgödi Dalárda rendelkezésére.

H. M. L.Ü. fesf. - 4.

1944.
SEGÉLYEZÉSI HANGVERSENY MŰSORA

MŰSOR:

I. RÉSZ:

1. **PÁLOS ISTVÁN** **iró,** a „Magyar Munkás Játékszín" vezetője bevezetőt mond.
2. **A FELSŐGÖDI DALÁRDA** énekel:
   a) **Hajnal Ferenc:** Fohász,
   b) **Vincze:** Magyar visszhang,
   Vezényel: **Hajnal Ferenc** zeneszerző, a Dalárda karnagya.
3. **KORMOS GYULA** énekel:
   a) **dr. Kiss - Angyal Ernő - dr. Szakáts:** Ott, ahol zúg az a négy folyó . . .
   b) **Csapó L. - Ilniczky:** Nyitrai harangok.
4. **PÁLOS ISTVÁN** szaval:
   Gyóni Géza: Csak egy éjtszakára . . .
5. **JUHÁSZ FERENC** énekel:
   a) **Hajnal F. - Hajdu J.:** Kis karkötőóra.
   b) **Hajnal F.:** Száraz levelet kerget a szél . . .
6. **HAJDU ANNA a Rádió művésznője** énekel:
   a) **Áts Tivadar:** Margarét.
   b) **Hajnal F.:** Álmatlanul.
   c) „ Én nem mondhatom . . .
7. **ZOLNAY GYÖRGY** szaval:
   Lehman I.: A vén bohóc.
8. **JANKAI JÓZSEF** énekel:
   Hajnal F.: Egyszer egy zászlós . . .
   Ráday L.: Ne sirj utánam, kedvesem . . .

Szünet.

Az előadás szünetében **a bombakárosultak felsegélyezésére** felülfizetéseket az „Árpád"-mozgó pénztáránál köszönettel fogadunk és hirlapilag nyugtázunk. Kérjük a mélyen tisztelt Vendégeket, mindenki adjon azzal a gondolattal: Mindenkit érhet bombakárosodás. „Segitsünk segiteni!"

1944.
SEGÉLYEZÉSI HANGVERSENY MŰSORA

II. RÉSZ:

1. **A FELSŐGÖDI DALÁRDA** énekel **Rácz Lajos** karvezető vezényletével.
   Szeghő: Bakanóták.
2. **CSERESZNYÉS RÓZSA** énekel:
   a) **Vecsey:** Éji-dal.
   b) **Hajnal F.:** Altatódal.
   c) „ : A Szajna-parton . . . (Párisi keringő).
3. **TRAUPERT JÁNOS** cigányjelenete.
4. **PAPP ISTVÁN** magyarnótákat énekel.
5. **HAJDU ANNA,** a Rádió művésznője magyarnótákat énekel.
6. **HORVÁTH SÁNDOR** magyarnótákat énekel.
7. **STADLER LAJOS** magánjelenete.
8. **A FELSŐGÖDI HONI KOMÁK KÓRUSA** énekel.
   „Dalzagyvalék", avagy „Mit nekem, te Doni Kozák Kórus . . ." **(Hajnal Ferenc** paródiája).
   Vezényel: **Poczakoff Kleinov,** órossz karmester.
9. **A FELSŐGÖDI DALÁRDA** énekel:
   Verdi „Ernani" c. operájából: A banditák bordala.
   Vezényel: **Lodovico Piccolo,** a milánói Scala karmestere nyomán **Kiss Lajos.**

A nőtákat kíséri: **FARKAS PALI** és cigányzenekara.

Közreműködésüket a bombakárosultak javára díjmentesen, önzetlenül felajánlották és a hangverseny tartamára a Horváth-kert tulajdonosa a zenekart készséggel átengedte.

Zongorán kísér: **TORDAY BORBÉLY PÁL** zeneszerző és **HAJNAL FERENC** zeneszerző.

1946.
KÉRELEM

Belügyminiszter ur!

Felsögöd község demokratikus pártjai tisztelettel kérik a feloszlatott "Felsögödi Dalárda" ujbóli engedélyezését.

Nevezett nagymultu egyesület, soha politikával nem foglalkozott, vezetői és tagjai mindenkor a község munkás- és iparos lakosságából kerültek ki.

A felszabadulás után közgyülésileg kimondták a Munkás-Dalaszövetséghez való csatlakozásukat és a munkáspártok legteljesebb támogatásával, azok tagjainak vezetősége alatt szolgálták közmegelégedésünkre a demokratikus kulturát.

Hisszük, hogy az egyesület feloszlatását csak valami alaki mulasztás tette indokolttá, ezért mi, Felsögöd demokratikus pártjai, az egyesület alapszabályait jóváhagy[redacted] és további engedélyezés céljából pótlolag Belügyminiszter ur elé terjesszük.

Felsögöd, 1946. julius 25. Tisztelettel

Magyar Kommunista Párt felsögödi szervezete

Szociáldemokrata Párt felsögödi szervezete

Független Kisgazdapárt felsögödi szervezete

Nemzeti Parasztpárt felsögödi szervezete.

1 melléklet.

1949.
MŰKÖDÉSI SZABÁLYZAT

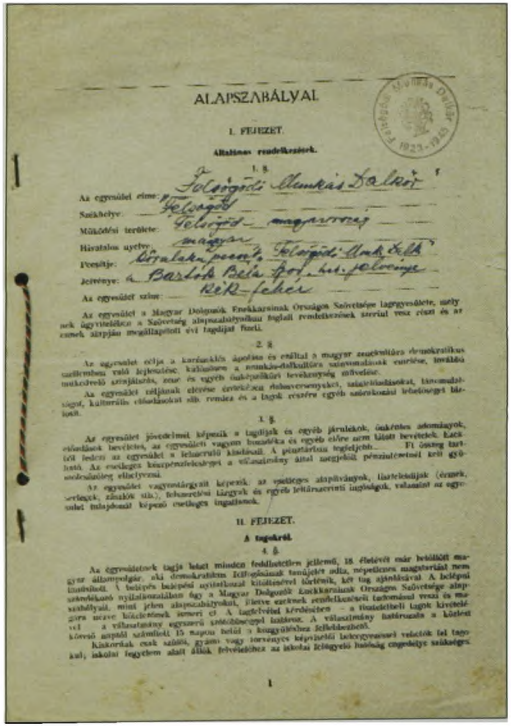

ALAPSZABÁLYAI

I. FEJEZET.

Általános rendelkezések.

1. §.

Az egyesület neve: Gödöllői Munkás Dalkör

Székhelye: Gödöllő

Működési területe: Gödöllő – magyarország

Hivatalos nyelve: magyar

Pecsétje: Gödöllői Munkás Dalkör

Jelvénye: Bartók Béla portréja, gödöllő

Az egyesület színe: Kék-fehér

Az egyesület a Magyar Dolgozók Énekkarainak Országos Szövetsége tagegyesülete, melynek ügyvitelére a Szövetség alapszabályaiban foglalt rendelkezések szerint vesz részt és az ennek alapján megállapított évi tagdíjat fizeti.

2. §

Az egyesület célja a kartársiás szellem és eszmét a magyar munkásosztály demokratikus mozgalmában való lelkesítése, kibontása a munkásdalkultúra szervezésének eszköze, továbbá munkaközelű szórakozás, ének és egyéb önkéntelenül tevékenység művelése.

Az egyesület céljának elérése érdekében szervezési eszközöket, szórakoztatásokat, tanfolyamokat, kulturális előadásokat stb. rendez és a tagok részére egyéb szükséges lehetőséget biztosít.

3. §.

Az egyesület jövedelmei képezik a tagdíjak és egyéb járulékok, önkéntes adományok, előadások bevétele, az egyesületi vagyon hozadéka és egyéb előre nem látott bevételek. Kizárólag az egyesület a felszerelő kiadásait. A pénztárban tartandók. Fi összeg tartalékolódik. Az egyesület kiszerelésére a vezetőségen az egyesülettel kell gyűjtenie. Az egyesület kiszerelésére a vezetőségen az egyesülettel kell gyűjtenie. A pénztárban tartandó szabályzat elkészítése.

Az egyesület vagyontárgyait képezik az egyesüleg alapszabályok, ünnepélyjegyek (ennek, szerszámok, zászlók stb.), felszerelési tárgyak és egyéb felszerelési ingóságok, valamint az egyesület tulajdonát képező egyéb ingóságok.

II. FEJEZET.

A tagokról.

4. §.

Az egyesületnek tagja lehet minden feddhetetlen jellemű, 18. életévét már betöltött magyar állampolgár, aki demokratikus felfogásának tanújelét adta, népellenes magatartást nem tanúsított. A belépési nyilatkozat kitöltésével történik, két tag ajánlásával. A belépési nyilatkozatot nyilatkozatában úgy a Magyar Dolgozók Énekkarainak Országos Szövetsége alapszabályait, mint jelen alapszabályokat, illetve azoknak rendelkezéseit tudomásul veszi és magára nézve kötelezőnek ismeri el. A tagfelvétel kérdésében – a tisztelőbeli tagok kivételével – a választmány egyszerű szótöbbsége hatásos. A választmány hatáskörébe a kizárt szóvá annyiszor szólítandó 15 napon belül a közgyűlésben felfüggesztheti.

Kizárottak csak szóbeli, gyám- vagy törvényes képviselő beleegyezésével vehetők fel tagokul, iskolai fegyelem alatt álló fiúvelőhöz az iskolai közgyűlés hozzájárulása szükséges.

1

Az egyesület köteles közgyűléseire a Szövetséget is meghívni, amely az egyesület közgyűlésén kiküldötte képviselőjeit megjelenhet. A Szövetség küldöttjének az egyesület közgyűlésén tanácskozási és indítványozási joga van.

18. §.

Az egyesület felszerelése esetleg az énekkarnak szolgál és egyéb tartozékdíjak a Magyar Dolgozók Énekkarainak Országos Szövetsége tulajdonát szerzett és egyéb vagyontárgyak hovatartozásáról pedig a választmány javaslata alapján a közgyűlés határoz.

19. §.

Az alapszabályok módosítása, más egyesülethez való csatlakozás valamint az egyesület feloszlása és ez esetben a vagyon hovatartozása tárgyában hozott közgyűlési határozatokat fogadtatása előtt jóváhagyás végett a Belügyminiszterhez fel kell terjeszteni.

20. §.

Azokban az esetekben, ha az egyesület az alapszabályokban előírt célját és eljárását le nem tartja, hatáskörét túllépi, állandóan működni tűnik, ha a kizárólagosság és kötelezettségek ellen súlyos vétséget követ el vagy a tagok vagyoni érdekeit veszélyezteti, a Belügyminiszter vélemény vizsgálatot rendelhet el, működését felfüggesztheti és végleg fel is oszlatja.

Elfogadva az 194 9 évi [illegible] hó 27 napján tartott rendes közgyűlés.

titkár — elnök

Belügyminiszter.

szám: 5613-117.

"Látta a belügyminiszter szerint, hogy az 1.,5-ben a Magyar Dolgozók Énekkarainak Országos Szövetsége helyett tartok Munkás Szövetség értendő. Az 1.,3.,12.,13.,16.,8-ban történt helyettesítést az egyesület vezetősége a láttamozás előtt eszközölte."

Budapest, 1950. március 23.

A miniszter rendeletéből:

Belügyminisztérium

Szántó Ant. tanácsos.

Tagok-nyomda, Budapest.

6

1960.
VÁC, MINŐSÍTŐ HANGVERSENY

Első sor balról:
Kopasz Sándor, Szénási Lajos, Berecz Béla, Berta László, Veress József, Mészáros István, Kovács Lajos, Kőhalmi József, Gajári Antal, Lovászi Lajos,

Első sor mögött:
Csomor János, Kurucz János, Degri Ferenc,

Második sor:
Papp István, Inotai Gyula, Grüner József, Nóvák József, Szarvas Imre, Fias Péter, Rehák György, Kiss Lajos.

Karnagy: Benyus Sándor

1960.

MŰVÉSZETI EGYÜTTESEK DÍJNYERTES CSOPORTJAINAK MŰSORÁN KISS LAJOS ÉNEKEL

1963.

MEGHÍVÓ

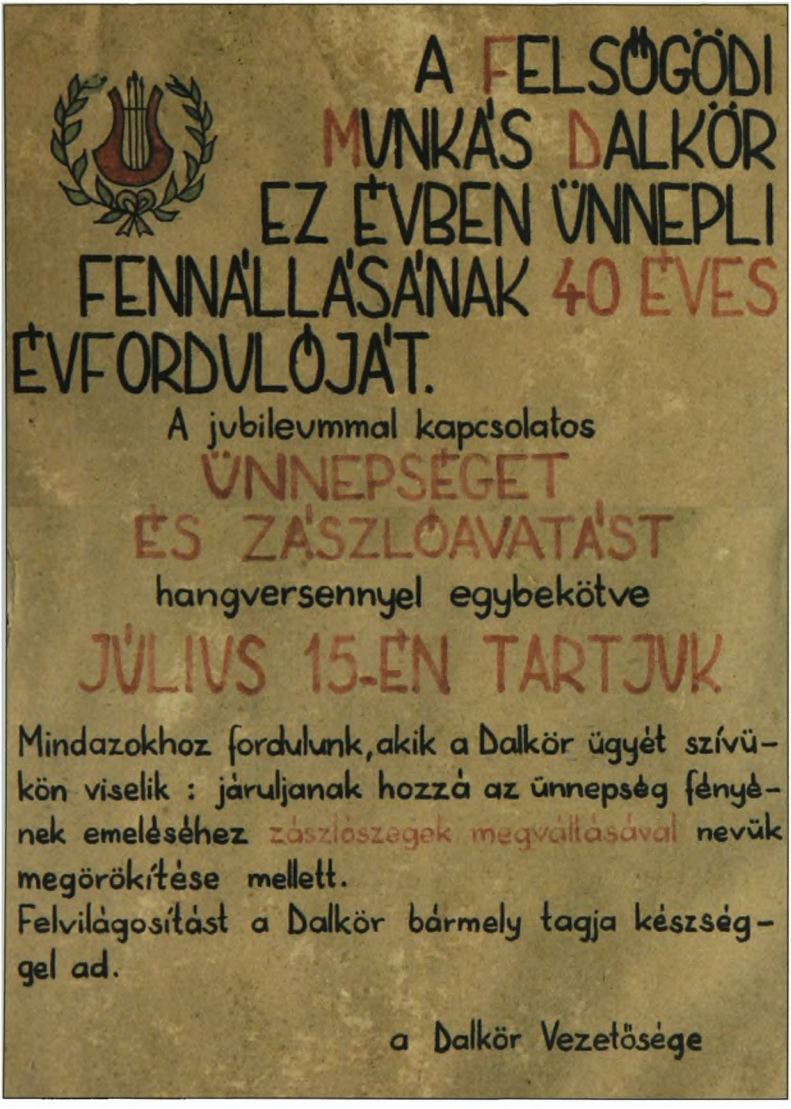
A FELSŐGÖDI
MUNKÁS DALKÖR
EZ ÉVBEN ÜNNEPLI
FENNÁLLÁSÁNAK 40 ÉVES
ÉVFORDULÓJÁT.
A jubileummal kapcsolatos
ÜNNEPSÉGET
ÉS ZÁSZLÓAVATÁST
hangversennyel egybekötve
JÚLIUS 15-ÉN TARTJUK
Mindazokhoz fordulunk, akik a Dalkör ügyét szívükön viselik : járuljanak hozzá az ünnepség fényének emeléséhez zászlószegek megváltásával nevük megörökítése mellett.
Felvilágosítást a Dalkör bármely tagja készséggel ad.
a Dalkör Vezetősége

1968.

45. JUBILEUMI TABLÓ

1973.
50. JUBILEUMI HANGVERSENY MEGHÍVÓJA

Meghívó

A GÖD-FELSŐI MUNKÁSDALKÖR
szeretettel meghívja Önt és kedves családját

50

éves fennállásának

JUBILEUMI HANGVERSENYÉRE

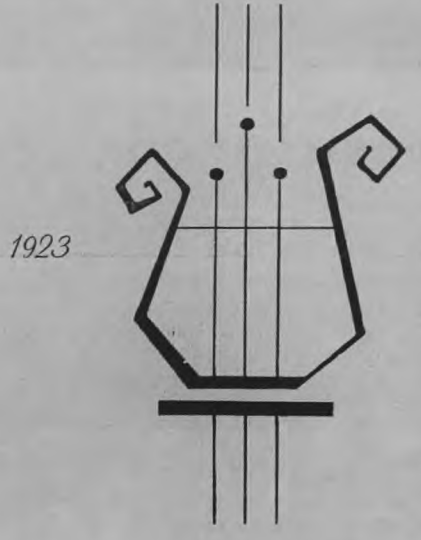

Az ünnepi hangverseny helye:
a MÉM Kék Duna üdülője.

Ideje:
1973. szeptember 30. 14 óra.

1973.

50. JUBILEUMI HANGVERSENY MEGHÍVÓJA

Műsor

1. **Jelige.** Énekli a jubiláló Munkásdalkör.
2. **Megnyitó.** Tartja: Sándor István tanácselnök.
3. **Beszámoló az 50 évről.** Elmondja: Hegedűs Sándor.
4. **Érmek kiosztása.**
5. BIATORBÁGYI DALKÖR:
   a) Smetana: **Csillagom.**
   b) Rauch: **Reggel.**
   c) **Virágom, hej virágom.**
   d) Bárdos: **Huszárnóta.**
   e) Grieg: **Köszöntő.**
   Vezényel: Szakály Mátyás.
6. CEGLÉDBERCELI DÓZSA GYÖRGY FÉRFIKAR:
   a) Kodály: **Jelige.**
   b) Karai: **Hajnali menet.**
   c) Zsolnai—Ady: **Gög és Magóg.**
   d) Kodály—Vörösmarty: **Emléksorok Fáy Andrásnak.**
   e) Krizsanovszky: **A vörös zászló.**
   Vezényel: Remete József.
   Zongorán kísér: Lakos Lászlóné.
7. DUNAKESZI 3. SZ. ÁLTALÁNOS ISKOLA:
   a) Lassus: **Ünnepelni jöjjetek.**
   b) Hagius: **Nyári dal.**
   c) Nóra: **Zengjen a nóta.**
   d) Kodály: **Nagyszalontai köszöntő.**
   e) Bartók: **Levél az otthoniakhoz.**
   f) Karai: **Szép muzsikánk.**
   g) Lendvai: **Napraforgó.**
   Vezényel: Szakáll Lászlóné.
   Zongorán kísér: Rátkai Ilona és Kiss Zsuzsanna.
8. GÖD-FELSŐI MUNKÁSDALKÖR:
   a) Palestrina: **Egy márvány szoborhoz.**
   b) Pacius: **Finn dal.**
   c) Brahms: **Síró éji csend.**
   d) Ádám: **Somogyi balatoni nóták.**
   e) Halmos: **Paraszti nóták.**
   f) Kodály: **A csikó.**
   g) Alexandrov: **Lobogj jenini zászló.**
   Vezényel: Szakáll László.
   Zongorán kísér: Andrási Anikó.
9. VASUTAS SZAKSZERVEZET KÖZPONTI ÉNEKKARA:
   a) Haydn: **Évszakok** c. oratóriumból kórus és szóló részletek.
   Vezényel: Fürjes Lajos.
   Zongorán kísér: Martin Győzőné.
10. NAGYMAROSI SZÖVETKEZETI FÉRFIKAR:
   a) Kirchner: **Munkás jelige.**
   b) Beethoven: **Hősök kara.**
   c) Regnart—Balasi: **Ki nem hinné.**
   d) Verdi: **Vitézek kara** a Lombardok c. operából.
   e) Loránt—Györe: **Menet.**
   f) Dobrai István: **Sötéten fénylik a bőröm.** (Spirituálé).
   g) Pászti Miklós: **Kossuth Lajos azt írta.**
   Vezényel: Kismarjoni Ferenc és Hernádi Ferenc.
   Zongorán kísér: Szűcs Erika.
11. VÁCI VOX HUMANA ÉNEKKAR:
   a) Gallus: **Musica Musarum.**
   b) Lassus: **Libanóta.**
   c) Britten: **Esti kankalin.**
   d) Kodály: **Szép könyörgés.**
   e) Bárdos: **Régi táncdal.**
   Vezényel: Maklári József, Liszt-díjas.
12. AZ ÖSSZKAR:
   Kodály: **Magyarokhoz.**
   Vezényel: Fürjes Lajos.

A Munkás Dalkör karnagyai 1946-tól 1980-ig:

Rácz Lajos
Váradi István
Benyus Sándor
Koós Kálmán
Szakál László
Porzsolt Ádám

akik sokat tettek az énekkar sikeres működéséért.

1973.

50. JUBILEUMI KONCERT A KÉK DUNA ÜDÜLŐBEN. KARNAGY SZAKÁL LÁSZLÓ

1975. Vendégfellépésen
Karnagy: Szakál László

1976.
EZÜSTKOSZORÚS EMLÉKLAP

1980.

VIII. KÓRUSFESZTIVÁL, FÓT – OKLEVÉL

KÓRUSOK VIII.
országos
MINŐSÍTÉSE
a
Gödi Munkásdalkör
Farzsolt Ádám
vezetésével

a Férfikarok csoportjában

„ezüstkoszorú diplomával"

fokozatot ért el

elnök

Népművelési Intézet

1980.
VIII. KÓRUSFESZTIVÁL, FÓT – MŰSOR

Vörösmarty Művelődési Ház

PEST MEGYEI I.MINŐSITŐ HANGVERSENY MŰSORA

FÓT

1980. november 15.-én , 17 órakpr

1./ Gödöllői Városi és Egyetemi Vegyeskor Női Kara
/ vezényel : Ujváry Géza /

2./ A dunakeszi József Attila Művelődési Központ Anonymus Ifjusági Vegyeskara

Vezényel: Szakáll Lászlóné ,zongorán kisér:Kacsaknó Andrási Anikó

Maros R. : Hárs felől
Monteverdi : Keljen dalra / Rácz István/
Kodály : Jelige / Jankovich/
Mozart : Drága szempár / Dr. Vargha Károly/
Bárdos : Dana,dana

3./ A veresegyházi Művelődési Ház Kamarakórusa

Vezényel: Vadász Ágnes

Pitoni : Boldog'aki énekel
Dowland : Könyörögjek-é ?
Lassus : Zsoldos-szerenád
Bach : Hajnal kél
Mozart : Ave verum
Bárdos : Tiszai dallamok
Kodály : Esti dal
Bárdos : Szól a dorong

4./ A felsőgödi Munkásdalkör
/Vezényel :Porzsolt Ádám /

Mendelssohn: Búcsú az erdőtől
Liszt F. : Tengerész hinnusz/ Bánhidy Ferenc szöv/
Palesztrina: Egy nápályaszoborhoz
Quantanamóro/Karai ehő Feldde/
Pest megyei Népdalcsokor

5./ Póti Zenebarátok Kórusa

/Vezényel :Baráz József /

Peri :Intor vestibulum
Isaac :Egy kadvos barna kislány
Ismeretlen spanyol szerző:Álmon rógon messzo tünt
Lassus : libanóta
Lassus : A nalon
Bárdos : Tilinkós
Bartók : Lánynéző
Petrovics : Játszik a szél
Kern-Baráz : Zug a folyó

MINDENKIT SZERETETTEL VÁRUNK A MŰVELŐDÉSI HÁZBA !!

1983.

MEGHÍVÓ

1983.

VÁCI HÍRLAP CIKKE A 60 ÉVES MUNKÁSDALKÖRRŐL

Jöjjön el hozzánk kedden

A gödi kórus már hatvanéves

Szereplés közben

Papp István felvétele

A göd-felsői munkásdalkör 60 éves.

— Hiába, elszálltak az évek a kórusunk felett is — kezdte beszélgetésünket *Papp István*, az együttes vezetője. — Örömmel mondhatom el, hogy alapító tagjaink közül ketten még ma is élnek. *A 83 éves Rácz Lajos* bácsi és a *79 éves Csomor János* bácsi sokat tudna beszélni a régmúlt időkről. Én is csak a megsárgult újságokból, tárgyi emlékekből tudom felidézni a múltunkat.

— *Hogyan kezdődött?*

— Labdarúgó-sportkör tagjaiból alakult 1923-ban a dalárda. Az első karnagyuk *Treum József* volt. A maguk szórakoztatására énekeltek. *Az első* jelentősebb fellépésükre *1925-ben* Rákosligeten került sor, ahol első díjat nyertek.

Ma úgy hívják KÓTA, akkor úgy hívták, *Magyar Dalos Szövetség* azt a szervet, amely akkoriban rendezte az országos versenyeket, dalostalálkozókat. *Debrecenben* rendezték meg az Országos Magyar Dalosszövetség meghívásos dalosversenyét, ahol serleget kaptunk — emlékezik vissza a régmúlt időre Papp István. Aztán szerepeltünk Vecsésen, Nagymaroson, Ceglédbercelen, Veresegyházon a megyében.

A 60 év alatt közel 500 fellépés mindegyikére nehéz visszaemlékezni, s nem is célunk felsorolni, azokat a helyeket, ahol megfordultak. Sikereiket bizonyítja az a *17 serleg* amit kaptak, s a Szocialista kultúráért cím elnyerése is, amit a jubileumi est után nyújtottak át nekik.

— Örültünk a szép kitüntetésnek, s remélem megélünk *még 60 évet* — mondta kissé tréfásan Pista bácsi. Mert tudja két éve létszámhiányban szenvedtünk és karnagyunk sem volt. Remélem az idén, s jövőre sem lesz már ilyen gondunk. Foglalkozásainkat egyébként minden héten kedden este tartjuk. Sajnos egyre kevesebb fiatal jön közénk. Kellene a fiatal hang is.

— *Vannak támogatóik?*

— Igen. A gödi Dunamenti Tsz és a helyi tanács segíti munkánkat.

— *Gondoltak-e múzeum létrehozására?*

— Magyarkúton van a dalosházunk. Az amolyan múzeum is. A három szoba és konyha be van rendezve. Az a ház 1940-től a miénk.

— *Mit énekelnek a legszívesebben?*

— Halmas László paraszti nótáit. Jöjjön el kedden, akkor meghallgathatja...

Nagy Péter János

ISSN 0133—2759 (Váci Hírlap)

1983.
60. JUBILEUMI KONCERT AZ ÁRPÁD MOZIBAN

Lovászi Lajosnak – az énekkar titkárának – ünnepi köszöntője

Tisztelt ünneplő Közönség, Kedves Vendégeink és Dalostársaim.

Szeretettel köszöntöm önöket Dalkörünk 60 éves fennállásának alkalmából rendezett hangversenyünkön .

Ünnepelni jöttünk ma itt össze. Ünnepelni egy Kórust mely hatvan évvel ezelőtt alakult és 60 éve a dal szeretete a lelkes, fáradhatatlan dalosok tartják össze.

De tekintsünk vissza, hogyan is kezdődött. 1922-ben a vasárnapi pihenő időben 3 vígkedélyű iparos ember Kneizl Márton, Vágner Dénes, Früstök Ferenc saját szórakoztatására a vendéglő kerthelységében énekelgetett. Erre figyel fel a fiatalság és a 3 lelkes pionir vezényletével, Traum József kántor tanitó vezetésével megalakult a Felsőgödi Dalárda 1923-ban – Belügyminiszteri engedéllyel.

Engedjék meg, hogy itt egy percre megszakítsam az emlékezést és szeretettel üdvözöljem az előbb említett fiatalság jelen levő két tagját Rácz Lajost és Csomor Jánost. E kis közösség elindította a dalt útjára. Működéséhez szükséges anyagi eszközök a tagdíjakból és a pártoló tagok adományaiból származtak. Kneizl Márton és Vágner Dénes elnökök önzetlen segítsége is nélkülözhetetlen volt az újonnan alakult Dalárda életében.

Az anyagi áldozatokat a Dalárda szereplésekkel és sikerekkel hálálta meg. Először csak a környező községekben léptek fel, később egyre távolabb vitték a község hírét. E lelkes, kis együttes sikereit eredményeit az itt kiállított serleg, plakett érem bizonyítja. Egy-két kiemelkedő szereplést külön is megemlítenék.

Az első megyei verseny Rákosligeten volt, ahol 1. díjat nyert a Dalárda. Ez az eredmény ujabb, nagyobb sikerek felé hajtotta a Kórust és erőssödött a közösségi szellem melyet jól példáz hogy 1937-ben az ajándékba kapott telken – melyet; Vágner Dénes ajándékozott a Dalkörnek – megkezdődik az áldozatos, de szép és élményekbben gazdag munka. A Dalosok és a pártoló tagok anyagi segítségével Dalos-ház épül.

A munka mellett a művészeti munka sem lankad, rendszeresen eleget tesznek a meghívásoknak melyeket sikeres szerepléssk alapján kapnak. Nagymaros, Dunakeszi; Rákospalota; Fót, Vecsés, Alag, Debrecen, Margitsziget, Nógrádverőce és még sok verseny ill. Dalos találkozó, hogy csak az emlékezetesebbeket említsem.

Külön kívánom megemlíteni az egyik legnagyobb sikerű hangversenyt. 1943-ban a Zeneakadémián rendezték a Pest megyei hangversenyt. A Kórus II. díjat nyert, de a közönséget elkápráztatta.

A jelenlévők szerint tomboló siker volt többször tapsolták vissza a kórust. Rácz Lajos Karnagy a zsűri külön diját kapta.

Itt szeretnék megemlékezni a kórus vezetőiről a Karnagyokról akikre sok szeretettel gondolunk, akik a Dalárda egy-egy időszakiban a sikerek kovácsai voltak. Steibl Ferenc, Szabó Rudolf, Félix Endre, Hajnal Ferenc, Váradi István.

Sajnos a háboru a Kórus életébe is beleszólt, de ennek ellenére nem csüggedtek, sőt segítettek az elesetteken. 1944. augusztusában

a bomba károsul tak megsegítésére hangversenyt rendeztek ebben a helységben. A felszabadulás után a Dalárda elsőként kezdte meg működését. A megfogyatkozott kórus először csak a község társadalmi ünnepein szerepelt később, ahogy erősödött kimerészkedett szűkebb környezetéből. Részt vettek a minősítő versenyeken és eléget tettek a meghívásoknak. Kiemelkedő eredményekkel nem dicsekedhetünk, de bronz, ezüst koszorús majd legutóbb 1980-ban bronzkoszorú diplomával minősítést kaptunk. Sajnos a kórust is utolérte a korunkra jellemző betegség az elöregedés és a létszámhiány. Nagyon sokszor volt kétségbeejtő a helyzet. Többen elköltöztek a községből sok dalos meghalt, többen nem hajlandók szabadidejüket velünk együtt tölteni. Pedig igazán kellemes baráti körben dalolni, készülni a szereplésekre, vagy a Magyarkúti Dalos-házba kirándulni.

Igaz, hogy mi nem tudunk olyat nvújtani. mint az üzemi, szövetkezeti, vagy szakszervezeti kórusok de azért egy két kellemes órát garantálunk.

Úgy érezzük, hogy nincs annál szebb dolog ha egy műkedvelő kórus eredményeket ér el. Örülnek a kórus tagok és büszke a közösségahova tartoznak.

Most pedig engedjék meg, hogy köszönetemet fejezzem ki a dalkör pórtoló tagjainak és dalostársaimnak akik áldozatos adományából ezt a pianinót vehettük. Ezzel igazán emlékezetessé tették a kórus számára a 60 éves jubileumot. Köszönetemet fejezem ki a Nagyközsgi Tanács Végrehajtó Bizottságának azért a sok segítségért amit a mai hangverseny megrendezéséhez adott. Köszönöm az itt jelenlévő Kórusoknak és Vezetőiknek, hogy elfogadták meghívásunkat, részvételükkel és műsorukkal lehetővé tették e jubileumi hangverseny megtartását. Végül, de nem utolsó sorban megköszönöm Karnagyunknak és dalostársaimnak az áldozatos munkáját, mellyel a mai napra készült.

További sok sikert, eredményes munkát kívánok az elkövetkezendő időre.

1998.

A MAGYAR KÓRUSOK ÉS ZENEKAROK SZÖVETSÉGE KÓTA ELNÖKSÉGÉTŐL

Díszoklevél

A MAGYAR KÓRUSOK ÉS
ZENEKAROK SZÖVETSÉGE
KÓTA ELNÖKSÉGE
köszönetét fejezi ki a

FELSŐGÖDI MUNKÁSDALKÖRNEK
és
SURÁN SÁNDOR
karnagynak

a magyar zenekultúrában kifejtett
tevékenységéért
az énekkar megalakulásának
75.
évfordulóján

VADÁSZ ÁGNES
ügyvezető elnök

GÖD, 1998.XI.29.

DR. BAROSS GÁBOR
elnök

1998.
MEGHÍVÓ

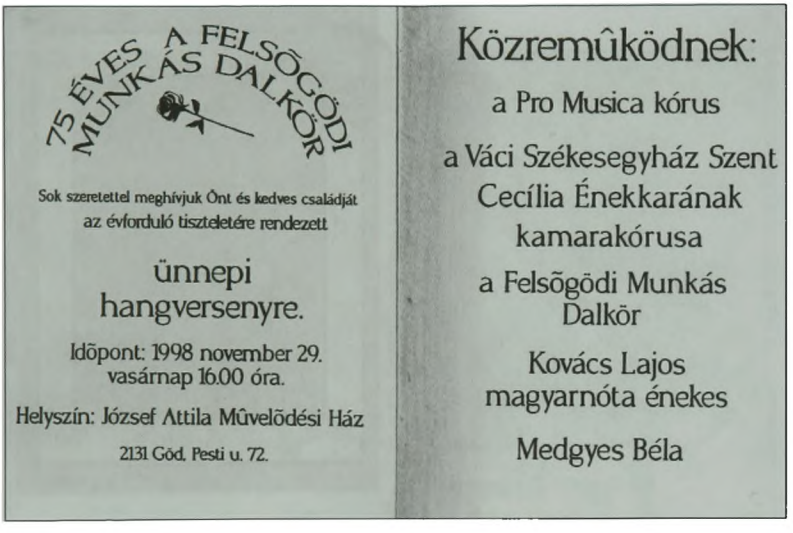

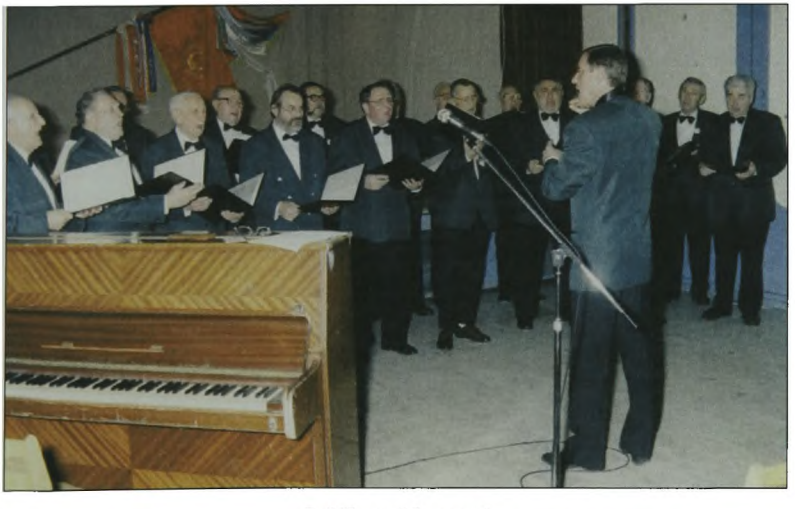

Jubileumi koncert
Karnagy: Surán Sándor

1998.

75. JUBILEUMI KONCERT A GÖDI JÓZSEF ATTILA MŰVELŐDÉSI HÁZBAN

Első sor balról:
id. Mester Károly, Száraz József, Némedi Emil, Juhász Attila, Gál János, Kürtösi János, Szlama Béla, Hövényesi Sándor

Második sor:
Veres Gábor, Medgyes Béla, Hatcher Tibor, (Száraz József takarásában) Szentkúti Péter, Nagy Sándor, Strausz János (Gál János takarásában) Varga István, Kun Tibor, Várkúti József (Szlama Béla takarásában) Tőkei József, Lőrinc Árpád, (Hövényesi Sándor takarásában

Karnagy: Surán Sándor a zongoránál

1998.

75. JUBILEUMI ÜNNEPI HANGVERSENY SZÓLÓÉNEKESEI

Kovács Lajos
magyarnóta énekes

Medgyes Béla
magyarnóta énekes,
a dalkör tagja

2005.
BALÁZSOVICS JÁNOS SPORTCSARNOK AVATÁSA

Első sor balról:
Bruckner Miklós, Juhász Attila, Bíró László, Gál János, Hrovatin Imre, Szlama Béla, Richó Gyula

Második sor:
Veress Gábor, Lukács Ferenc, Varga István, Holub Károly, Várkuti József, Kovács Géze

Karnagy: Surán Sándor

2008.

ABASÁRI EMLÉKLAP

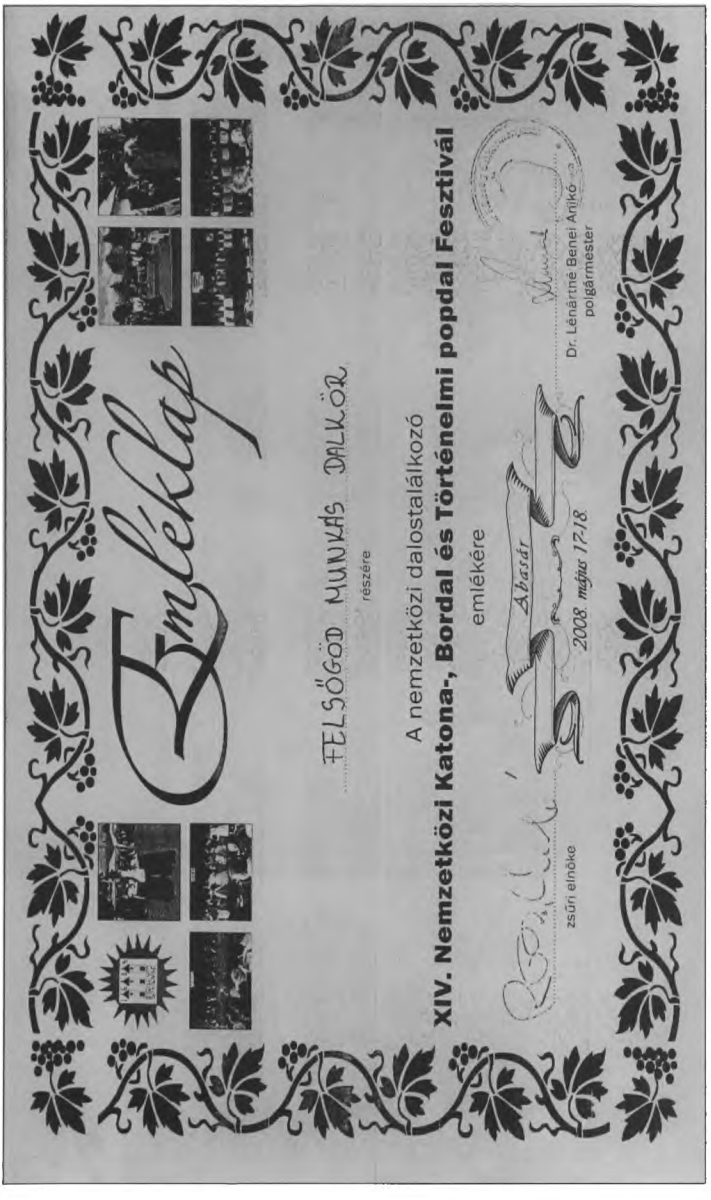

2008.
MEGHÍVÓ

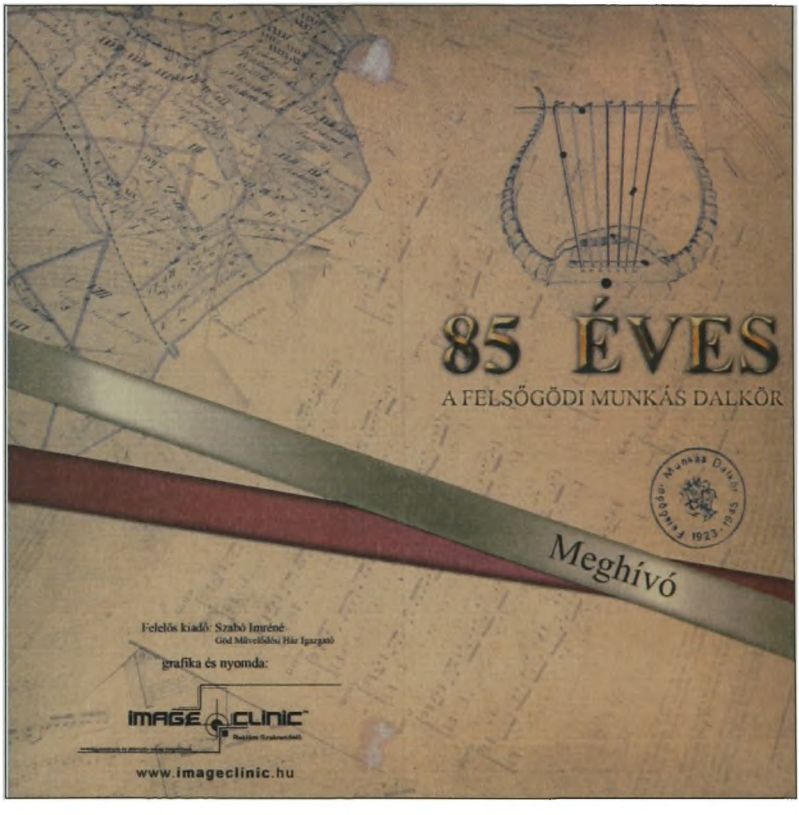

2008.
MEGHÍVÓ

Mottó: „Nem sokaság, hanem lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat."
(Berzsenyi Dániel)

Szeretettel meghívjuk Önt és kedves családját

a Felsőgödi Munkás Dalkör fennállásának

85. évfordulója alkalmából rendezett

Ünnepi Hangversenyre és Kórustalálkozójára,

amelyet a felsőgödi

Jézus Szíve templomban tartunk

2008. november 15-én 16.30-kor.

Az ünnepi hangverseny fővédnöke:
Markó József
Göd Város Polgármestere

Köszöntőt mond: **Dr. Bognár László**
Göd Város Alpolgármestere

Fellépnek:

Nagymarosi Férfikórus
vezényel: Juhász Orsolya - karnagy

Gaude kórus
vezényel: Utassy Ferenc - karnagy

Szent Imre Kamarakórus
vezényel: Tóth-Cseri Mária - karnagy

Felsőgödi Munkás Dalkör
vezényel: Surán Sándor - karnagy

Közreműködik:
Homoki Gábor - hegedűn

Helyszín:
Római Katolikus Jézus Szíve templom
2132 Göd, Bozóky tér 2.

2008.

85. JUBILEUMI ÜNNEPI BESZÉD
(DR. BODNÁR LÁSZLÓ, ALPOLGÁRMESTER)

A FELSŐGÖDI MUNKÁSDALKÖR JUBILEUMÁRA

Ünnepelni és hálánkat leróni jöttünk ma az ezen „olivazöld öltönyös,, és csokornyakkendős Felsőgödi Munkásdalkörnek férfiúinak.

Először is Göd Város Önkormányzata nevében szeretettel köszöntöm azokat a vendégkórusokat akik megtisztelik jelenlétükkel ezt a szép ünnepet, a Nagymarosi Férfikórust, a Szent Imre Kamarakórust, a Gaude Kórust, és nem utolsó sorban Homoki Gábor hegedűművészt. , a megjelent kedves vendégeket. Marton Zsolt Római Katolikus plébános urat, és a megjelent

És – természetesen magát az ünnepeltet a 85 éves Felsőgödi Munkásdalkört.

Emlékezzünk a 85 évvel ezelőtti megalakulás történetére, amelyek az idősebbek emlékeiből, és a megsárgult szakadozó dokumentumokból kihámozható.

Menjünk vissza időben emlékezetünkben 1923 esztendőbe. Az akkori kellemes kora őszi időben vasárnap délutánokon a kerthelységekben egyre gyakrabban feltűnik három jóképű, jókedvű és jóhangú fiatalember, akik nagyon sokféle dalt és éneket ismernek és adnak elő. Nevezetessen: Knizl Márton, Wagner Dénes, és Früstük Ferenc.

A rendszeres kerthelységi közös dalolásuk olyan magávalragadó élmény volt, hogy egyre többen kapcsolódtak be az éneklésükbe, – és egyre többen jöttek csak meghallgatni őket. Végül is egy rendszeresen együtténeklő jóhangú és életvidám társaság verbuválódott össze.

Megkeresték és felkérték Traum József akkori kántortanítót, hogy legyen vezetője és irányi- tója ennek a lelkesen éneklő férficsapatnak.

így vált az éneklő férfiak csapata dalárdává, dalkörré, majd férfikórussá. Jelentős számú pártoló tagság vette körül a dalkört és az ala-

pítókkal együtt ők lelkesítették őket és biztosították a működéshez szükséges anyagi támogatást.

Viszonzásul a Dalkör számos sikert ért el. Tekintsünk át a mai 85.-ik születésnapon ezekből néhányat:

Már 1925-ben a Rákosligeten megtartott énekkarok versenyén elhozta az első díjat.

Kiemelkedő eredménye volt a munkásdalkörnek az 1943. Zeneakadémián elért országos 2-ik helyezés. A II. Világháborút megelőző időszakban az énekkar bejárta már az egész országot Nagymarostól-Debrecenig, és mindenhol szép sikereket ért el.

Természetesen a háború, az elhalálozások megviselték a dalkört, volt olyan időszak is, amikor csupán 10-12 taggal és maguk közül választott karnaggyal tudtak működni. A háború végeztével azonban ismételten sok jó hangú fiatallal gazdagodott az énekkar. Volt olyan időszak is, amikor úgy

tudtak versenyezni az üzemek, a szakszervezetek által támogatott kórusokkal, ahol a támogatás kiemelkedő volt, hogy nekik nem volt támogatójuk.

De még ezekben az időkben is méltón helytálltak, a pénztelenségüket pótolta az önkéntes áldozatvállalásuk, göd ilokálpatriotizmusuk és a lelkesedésük.

De még az említett nehéz időszakban is, – a legnehezebb időkben is – megyei ezüst, és országos bronzhelyezéseket tudtak elérni. Ilyen kiemelkedő eredményük volt az 1972-ben elért országos Bronz koszorús diploma.

Illő megemlékeznünk az elmúlt 85 év karnagyai közül is néhány kiemelkedő személyisé- gével:

Az alapító Traum József kántortanítóról, Rácz Lajosról, Szakáll László felsőgödi énektanárról, vagy meg kell említeni Benyus Sándor és Porzsolt Ádám karnagyok neveit, akik önzetlenül, – fizetség nélkül – látták el e nemes feladatukat.

Köszönetet kell mondanunk a jelenlegi Kórus – Bárdos Lajos Fesztiváldíjas karnagyának- Surán Sándornak, valamint a jelen kórus három – nem a legöregebb – hanem a legrégebbi tagjának is Lovászi Lajosnak, Gál Jánosnak és Varga Istvánnak.

Most pedig a 85 éves jubileumukon köszöntsük mi is – az itt je-

lenlévők – őket, nagy szeretettel, – fújjuk el jelképessen születénapi tortájukról azt a 85 száll gyertyát, – és kívánjunk a Felsögödi Munkásdalkörnek, még számos eredményekben gazdag, születésnapot, hogy még sok örömöt és emlékezetes élményt nyújthassanak számunkra ezek a jóvágású, olivazöld zakós, csokornyakkendős gödi férfiúk.

Külön köszönetet kell mondanom Göd város Önkormányzata nevében, hogy az állami és az önkormányzati ünnepségeink alkalmával, mindig gazdag és nívós műsorral emelték az előadások fényét

Most pedig kezdődjék a születésnap, a 85 éves jubileum megünneplése!

EMLÉKLAP

GÖD VÁROS ÖNKORMÁNYZATA NEVÉBEN
KÖSZÖNETÜNKET FEJEZZÜK KI

A FELSŐGÖDI MUNKÁS
DALKÖRNEK

85 ÉVES JUBILEUMUK ALKALMÁBÓL
TELEPÜLÉSÜNKÖN VÉGZETT MŰVÉSZETI
TEVÉKENYSÉGÜKÉRT.

ANNO DOMINI 2008.

Markó József
Göd Város Polgármestere

2008.

85. JUBILEUMI KONCERT

Felsőgödi Munkásdalkör

A résztvevő kórusok összkara.
Karnagy: Surán Sándor

MAGYARKÚTI DALOSHÁZ

Magyarkúti Dalosház

A Magyarkúti Dalosház

1960.
MAGYARKÚTI DALOSHÁZ

A dalkör magyarkúti búcsún énekel. Vezényel: id. Rácz Lajos

A dalkör jókedélyű magyarkúti kiránduláson

DALOLÁS A MAGYARKÚTI DALOSHÁZNÁL

Veress Gábor, Berecz Béla, Medgyes Béla, Kiss József, Némedi Emil, Hatcher Tibor,Szentkuti Péter, Gál János, Pelczéder Titusz, Szajbert István, Kuti Péter, Simai András, Radaha Antal, Várkuti József, Szakál László

Karnagy: Surán Sándor

2009.

A MUNKÁSDALKÖR ÜNNEPI TABLÓJA

2008.

A FELSŐGÖDI MUNKÁSDALKÖR ÉS A DUNAKESZI MÁV MAGYARSÁG ÉNEKKARA KARNAGY: SURÁN SÁNDOR

Lovászi Lajos úrnak, a Felsőgödi Munkásdalkörrel kapcsolatos kérdéseimre adott válasza:

Válaszok Nagyréti Tamás Úr kérdéseire.

Először is azt szeretném tisztázni, hogy én egy szürke dalos vagyok, semmilyen titulusom nincs. Amiért belecsöppentem ebbe a dologba az azért van, mert én vagyok a Dalárda legrégebbi tagja, 1960-tól kisebb-nagyobb megszakításokkal énekelek.

A Munkásdalkör és a Dunakeszi Magyarság kórusának egyesülését Surán Sándor karnagy szorgalmazta és valósította meg, így 20-22-en vagyunk. Ami még érdekes, hogy Dunakeszin MÁV Magyarság Kórus-ként szerepelünk, Gödön meg Felsőgödi Munkásdalkörként.

Mecénásunk csak Ifj. Balázsovics János, aki egy helyi vállalkozó és az édesapja emlékének adózva, annak támogatását igyekszik folytatni. Támogat még a Dunakeszi József Attila Művelődési Ház, és a gödi Önkormányzat. Mind a két helyen van próbalehetőség amivel élünk is és a működésünk költségét is fedezik.

Tagdíj nincs. Utánpótlás szinte nincs, több jelentkező is akadt, de egy-két próba után elmaradtak. A kórus átlagéletkora 60 év felett van.

A műsorokról: legtöbbet a városi ünnepségeken szerepelünk ezekre van igény mind a két városban, majd karácsony előtt az ünnepi készülődés jegyében mindkét városban fellépünk a Karácsonyi hangversenyen. Évente több alkalommal szerepelünk a gödi hagyományőrzők klubjában is.

Munkásdalkör díjnyertes serlegei

Fellépünk kórustalálkozókon is, úgy mint Abasár, ahol katona- és bordalfesztivál van ott az idén is szerepelünk.

Azután Szolnokon a Vasutas Kórusok Országos Seregszemléjén az idén is részt veszünk.

A szerencsi férfi kórusok találkozóján – három évenként – szerepelünk. Végül is ha meghívnak rendszerint megyünk és igyekszünk jól szerepelni.

Repertoárunkat népdalokból, bordalokból, madrigálokból, egyházi kórusművekből, klasszikus és romantikus művekből, XX. századi művekből (Kodály, Bartók, Halmosi, Karai) állítjuk össze.

Üdvözlettel Lovászi Lajos

Tisztelt Lovászi Lajos Úr!

Nagyon megköszönöm pontos, szakszerű, informatív válaszát és további sikeres szereplést kívánok a Dunakeszi MÁV Magyarság Kórusának, valamint a FELSŐGÖDI MUNKÁSDALKÖR-nek úgy mint Gál Lajos úrnak – lelkes aktív kórustag – aki páratlan házi muzeális archív fotó-dokumentum anyagának kölcsönzésével segítette, gazdagította a Felsőgödi Munkásdalkörről írt történeti képes összefoglalómat.

Nagyréti Tamás

VOLENTICS GYULA

A Schöffer család és kastélya Ilka-pusztán
(2. rész)

A 2008. évi Gödi Almanachban már megjelent *„A Schäffer család és uradalmi kastélya az egykori sződi Ilka-pusztán, a mai Gőd-Újtelepen, azaz Bócsán"* című tanulmányom.[1] Idei írásomban az elmúlt egy évben előkerült újabb dokumentumok alapján pontosítom a családtagok életrajzi adatait, korabeli családi fotókat bocsátok közre, bemutatom az olvasónak a gyönyörű kastély homlokzatait és annak míves részleteit, részletesebben megismertetem a gazdaság működését, a kisajátítást szenvedett birtok gazdag felszereltségét, és betekintést engedek a család 1928 és 1946 között vezetett kuriózumnak tekinthető vendégkönyvébe.

Az életrajzi adatok kiegészítése

A birtok megvásárlójának pontos neve Schöffer Fülöp Bódog volt.[2] Szabadkán született 1847-ben és Ilka-pusztán hunyt el 1927. június 27-én.[3] Szülei Schöffer Lipót földbirtokos és Drosa Liesi Erzsébet (más forrás szerint Stóra Erzsébet) voltak. Schöffer a Belvárosi Takarékpénztár Rt-től két részletben, 1905 és 1907 években vásárolta meg a Sződhöz tartozó Ilka-pusztát. Ezen birtoklapon feltüntették a másik két ekkor Felsőgödön birtokot vásárló

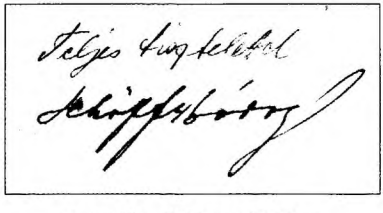

Schöffer Bódog aláírása

személyt is: Dr. Szécsy Kálmánt és Dr. Hajcsy György ügyvédet, a budapesti Mérleg utcában lakó bankvezértitkárt is.[4]

Bódog közel három évtizedig a Royal Nagyszálloda Rt. (Budapest, VII. ker. Erzsébet krt. 45-49.) igazgatóságának elnöke volt. Érdekes, de 1928-ban ugyanezen részvénytársaság felügyelőbizottságának elnöke az a Dr. Szécsy Kálmán volt, aki a felsőgödi telekparcellázásból szintén aktívan kivette részét.

Schöffer Pál

Fülöp Bódognak és feleségének, Spitzer Gizellának két gyermeke: Dr. Schöffer Pál (Bp., 1884. november 28. – Mauthausen, 1944) és Dr. Schöffer Ferenc Tibor (Bp., 1903. március 30. – Ausztria, 1944) volt.[5] Pál 1912-ben ügyvédi képesítést szerzett,[6] míg Ferenc 1928-ban végzett, mint okleveles mezőgazda.[7] Ferenc doktori értekezését 1931-ben védte meg, melynek címe: *„A tej és tejtermék termelésének és forgalomba hozatalának szabályozása"* volt.[8] Ferenc Kritza Rozáliával (Fiume, 1918 – Bp., 2002) kötött házasságot. Pál nem házasodott meg.[9]

Ferenc 1918-ban a budapesti Kálvin téri református templomban lett megkeresztelve.[10] A fiúk tagjai voltak Kálvinista Politikai Szövetség tisztikarának, az Országos Bethlen Gábor Szövetség tisztikarának és választmányának is. Ferenc 1939-ben belépett a Légoltalmi Ligába. Pál a fentieken túl még tagja volt a Pestvármegyei Gazdasági Egyesület igazgató választmányának és a Törvényhatósági Bizottságnak is.

Dr. SCHÖFFER PÁL
ÜGYVÉD
BUDAPEST, VII., ERZSÉBET-KÖRUT 39.
TELEFON 64–73.

Schöffer Pál levélpapírja

1940-ben a székesfőváros polgármestere által kiállított igazolás alapján Ferenc, mint református vallású nem volt zsidó származásúnak tekinthető.[11] Egyházi aktivitását a családi vendégkönyv bejegyzése is bizonyítja; 1935. augusztus 13-án a kastélyban látta vendégül a felsőgödi református fiókegyházban tartott esperesi canonica visitatio[12] hat tagját. Schöffer Ferenc 1944. június 4-én vonult be katonának.

1942 után a család Gödről a Budapest, II. ker. Áldás u. 12. szám alatti villába költözött.[13]

Schöffer Ferenc és felesége

A családi feljegyzések (pro memoria) szerint vitéz Endre László vármegyei nyilas alispán[14] a 881 holdas birtokból a bócsaiaknak juttatott 384 holdon felüli 497 hold birtokrészre vételi ajánlatot tett, és az özvegy és fiai tudomására hozta, hogy amennyiben létrejön a megállapodás, mentesülnek a zsidótörvény végrehajtása alól. Ezt az ajánlatot Schöfferék visszautasították, aminek az lett a következménye, hogy a két fiút a nyilasok azonnal internálták és elhurcolták az ausztriai Mauthausenbe. 1944-ben mindketten a holokauszt áldozatai lettek. Pál a lágerben halt meg, Ferenc még megélte a tábor felszabadítását, azonban hazafelé valahol Ausztria területén eltűnt.[15] 1944. december 15-én nyilvánították holttá.

A kastélyról

A historizáló, neobarokk stílusú kastély a Schöffer fiúk elképzelése alapján 1928-ban épült. A vendéglátásáról híres család kastélyából indultak a környék gyakori apróvad (kör)vadászatai. Az enteriőrről csupán egyetlen negatív maradt fent. A háború alatt a kastély és a birtok épületei jelentős mértékben megsérültek.

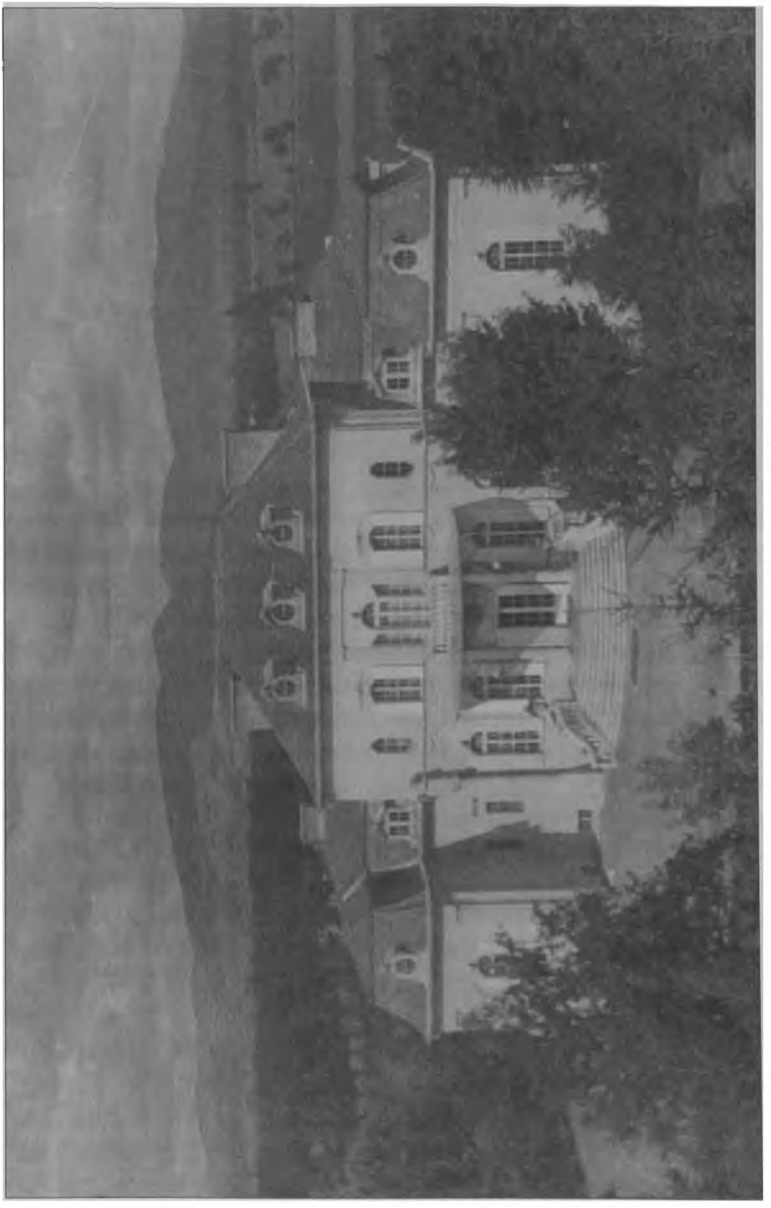

A Schöffer kastély teljes pompájában

A kastély homlokzata

A nyugati, ívelt homlokzat

A háború után az épület berendezési tárgyait (melyek a korábban közöltekkel ellentétben nem irodabútorok voltak) a lakosság széthordta.

A kastély három szobája és hallja eredeti funkcióját követően 1947-től a Magyar Kommunista Párt Felsőgödi-Újbócsai Szervezetének pártháza is volt![16]

Kastélyrészlet

Bódog özvegye ajándékozta a háború után Göd-Újtelep településrészen ma is álló harangot és haranglábat, valamint egy keresztet, melyet a felsőgödi plébános, Dr. Antal Pál 1949 novemberében meleg szavakkal köszönt meg.[17]

A református vallásúvá lett Pál, mint főgondnok aktívan részt vett a felsőgödi közösség életében. Részben a család anyagi támogatásával épült fel a felsőgödi református templom.[18]

A kastély enteriőrje

A gazdálkodásról

Szarvasmarha tenyészetük[19] az Országos Magyar Gazdasági Egyesület által szervezett országos mezőgazdasági kiállításokon 1927 és 1941 között összesen 15 díjat nyert.[20] Az állam a világháború előtt sok bikát vásárolt a családtól a Felvidék és Kárpátalja köztenyésztése számára.[21]

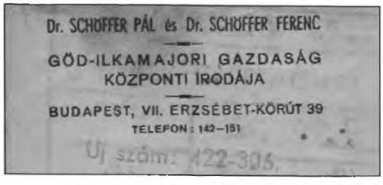
Dr. SCHÖFFER PÁL és Dr. SCHÖFFER FERENC
GÖD-ILKAMAJORI GAZDASÁG
KÖZPONTI IRODÁJA
BUDAPEST, VII. ERZSÉBET-KÖRÚT 39
TELEFON: 142-151
Uj szám: 422-396.

A gazdaság levélpapírja

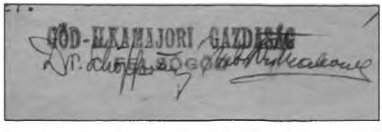

A gazdaság pecsétnyomata

Egy 1941. november 21-én a Sződ Községi Elöljáróságon kelt jegyzőkönyv szerint az ingatlanon található egy emeletes uraságí kastély (úrilak) megfelelő melléképületekkel, egy gazdatiszti lakás, négy épület a gazdaság cselédségének, istállók, ólak, műhelyek, magtárak, górék stb. Ekkor a birtok irányítását Schöffer Pál vezette. A gazdaságban alkalmazva volt egy földműves iskolát végzett ispán (Fülöp) és 30 állandó gazdasági cseléd, kik közül egy nőtlen, a többi nős és családos volt. A cselédek állandó jelleggel laktak a birtokon. Aratáskor 24 pár arató foglalkoztatására is szükség volt. Ekkor a gazdaság állatállománya: 8 pár ló, 12 pár ökör, 1 tenyészbika, 19 növendékbika, 47 növendék üsző, 60 tehén, 2 bivalytehén, 14 anyakoca, 1 tenyészkan. A fogatos erőt kiegészítette egy 20 HP Cormick traktor. A gazdaság fő terményei az őszi rozs és a kukorica, takarmányként a zabosbükköny és kereskedelmi növényként, feles művelésben a dinnye voltak. A rozs átlagtermése holdanként 382 kg, míg a kukorica 8-9 mázsa volt. A gazdaság éves szinten 2000 mázsa kenyérgabonát termelt. A birtok egy része 1907-ben alag-csőhálózattal lett a mezőgazdasági művelésre alkalmassá téve. A gazdálkodás külterjes (extenzív) volt. A termelt napi 500-800 liter tej az egész környéket (Alsógöd, Felsőgöd, Sződliget) ellátta. A Budapestre hivatalba járó családi ház tulajdonosok ellátását biztosította a gazdaság konyhakertje is. A birtoktest Sződ községtől kb. 6 kilométer távolságra feküdt. Az összterület

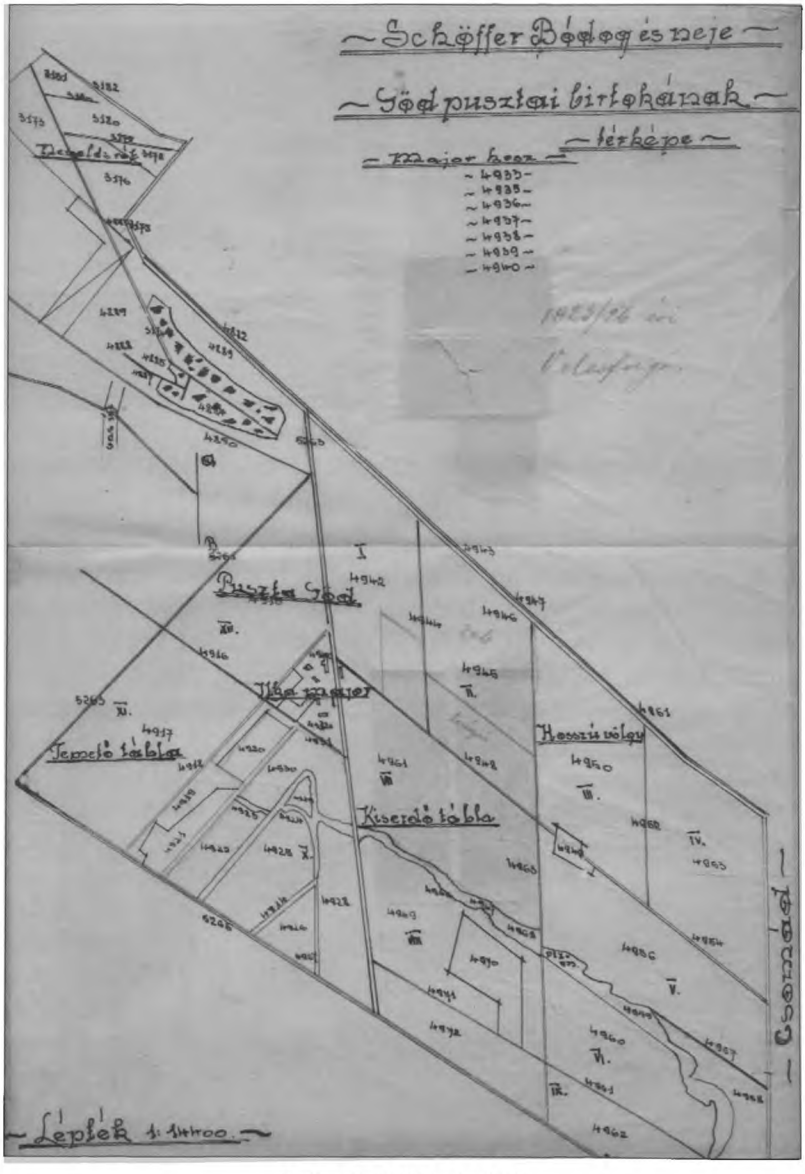

A birtok térképe (1923)

70%-a szántó volt, a többi rész legelő, rét és a futóhomok megkötése céljából telepített erdő.[22]

Amikor a háború után, 1945-ben a birtok kárigényét összeírták abban a 3,6 millió pengő értékű megsérült javak a következők voltak: kovácsműhely felszerelése, mezőgazdasági gépek, tejhűtőkamra felszerelése, magtár, hídmérleg, irodabútorok, gépház, áramfejlesztő telep, villanyberendezés, méhészet, kertészet, bognárműhely, raktár, ököristálló, igásló istálló, kocsiszín, parádésló-istálló, tehénistálló.[23] 1946-ban az istállóknak csak a fala állott, tető nélkül.[24]

A háború után a Hoffer traktort a hatalom nyomására a Felsőgödi Földmívesszövetkezetnek juttatták.[25] A sors fintoraként Schöffer Fülöp Bódog özvegye 1948 szeptemberében kénytelen volt belépni ebbe a helyi szövetkezetbe.[26]

Újbócsa-telep lakói

A háború után, 1945 szeptemberében a Bócsáról ideköltöző 37 sokgyermekes, szegény családnak a Népjóléti Szövetkezet holdanként évi 1,5 mázsa rozsért haszonbérbe adott összesen 134 hold termőföldet. Kik voltak ezek a haszonbérlők? Lehel István, Guba László, Kiss Gergely, Ács János, Atkári Katalin, Makai Mihály, Pap János, Téglás Sándor, Seres István, Balog Kálmán, Lukács István, Farkas István, Kiss Pál, Makai Péter, Gál Jánosné, Végh István, Halász János, Fürtös Mihály, Kis Józsefné, Füleki József, Bukoczky Mihály, Sipos Balázs, Nagy Mihály, Csővári Imre, Felhő József, Gál István, Santek Pál, Dobai Gergely, Sztana Mihályné, Cséplő János, Piros Mihály, Veres B. Pál, Kovács István, Nagy István, Kis Péterné, Végh János, Máthé Sándor.[27]

Az 1945-ös földosztáskor Ilka-major gazdasági cselédsége a Schöffer birtokból 62 kat. hold; míg Szálender Béla tanyájából 40 kat. hold földhöz jutottak. A 6-10 kat. hold közötti földhöz juttatottak a következők voltak: Csankó József, Tóth Ferenc, Pálinkás János, Dobcsányi József, Kapala János, Benkó János, Sinka Gyula, Berecz József, Móricz Géza, Medveczky János, Pokolányi József, Berecz János, Oláh János.[28]

A vendégkönyv[29]

A két világháború közötti később elhallgatott korszak monumentuma e nagy alakú, bőrkötésű könyv, melyben 174 oldalon, több száz hosszabb-rövidebb bejegyzés található. Sokan csak nehezen olvasható keresztnévvel látták el bejegyzésüket. A magyar mellett németül, angolul is olvashatók emléksorok. A tartalom alapján megállapítható; a házigazdák a vendégekről szállodai szinten gondoskodó vendéglátók voltak. Az egy-két napos, jobbára hétvégi vendégeskedések tenisszel, vadászattal, biliárdozással, bridzs-zsel, futballozással, kocsikázással, nagy ebédekkel, borozásokkal, ebéd utáni szieszstával teltek. Megfordultak itt a környék és a főváros elöljárói, birtokosai, arisztokratái, az aranyifjaktól kezdve a színésznőkig.

A Duna átkelési hadgyakorlat alkalmából a tisztek is örökül hagyták az utókornak kézjegyüket (1937. szeptember 6–7.), de a felsőgödi református fiókegyházban tartott esperesi canonica visitatio tagjai sem maradhattak ki a megörökített vendéglistáról (1935. augusztus 13.).

A vendégek közül néhány személy

Apponyi Kitty, Béby Sződrákosról, Benkő András, Benson Tamás[30], Bisztriczky Tibor, Boér Anikó, Boér Győző, Csokány Sándor, Déghy Ernőné, Donáth Leó, Dr. Berecz Dezsőné, Dr. Hlaváts Béláné Conrad Elza, Dr. József Ferenc főherceg[31], Dr. Kováts-Nagy Sándorné, Dr. Mutschenbacher Tivadarné, Dr. Szakáts Pál, Fejér Ottó, Dr. Floch-Reyhersberg Alfréd[32], Földváry Oszkár, Gajáry Jolán, Gajáry Szepi[33], Hajtás Ödön, Hazai Gyuláné, Heffanits Istvánné, Hertelendy Miklós, Horváth János, Horváth Szabolcs, Hubay Ilonka, Károlyi Fruzsina, Károlyi István, Károlyi Windisch-Graetz Aladár, Kocányi Zoltán, Kocányi Zoltánné, Lehotzky Andor, Liszay Béláné, Lovag Schwimmer Alexné, Maróthy Kálmán, Mayer Ferencné, Meszlény Géza, Mutschenbacher Gábor, Nyiredy Jenő, Palkovics Béla[34], Pápai Gábor, Papp Gizella, Pavlicsek Adorján, Piacsek Béla, Popler Ernő, Teghre-Gerber Tibor (Puby), Purgly Lajos, Rónay Tiborné, Rózsa Tamás, Sebestyén Ádám, Sümegi János, Száhlender Béla[35], Szende Montágh Andor, Szentpéteri Kun

László, Szirmák László[36], Tarnai Alajos[37], Thein Klári, Tichy Rezsőné, Vajda Imre, Vasdényey Anna, Vitéz Kelemen Józsefné, Zichy János Jenő.

A körvadászatok vendégkönyvben szereplő adatai

Gazdag apróvadállományra enged következtetni a két világháború közötti vadászatok terítéke.

A körvadászatokon a beosztott hajtókkal együtt egy területet körülfogtak, és a középpont felé közeledtek. Amikor a kör szűkült, kürtjellel tiltották el a befelé való lövést; ha a vadászok és hajtók egymáshoz nagyon közel állnak, a vadászok egyhelyben maradtak és a hajtók bementek a körbe és kihajtották a vadat. Ilyen vadászatot általában mezei nyúlra és az attól kisebb üregi nyúlra (kinigli) rendeztek.[38]

Feri és Pali barátaikkal a sikeres nyúlvadászat után

A vadászatok leggyakoribb vendége a szomszédos Sződrákosról (ma Sződliget) hol lovon, hol kocsin érkező család nélküli, agglegény, a kortársak elmondása szerint szoknyabolond Floch Alfréd földbirtokos volt, aki a saját külön terítékét és távolmaradásainak

okát (pajzsmirigybetegség, operáció) is rendre bejegyezte. A másik szinte minden alkalommal jelen lévő meghívott Teghre-Gerber Tibor (Puby) volt.

A Schöffer kastélyból induló sződi vadászatok terítékei

Dátum	Vadászok	Hajtók	Teríték (db)				
	száma		Nyúl	Fogoly	Fácán	Vadlúd	Összesen
1928. november 16.	nincs adat	nincs adat	65	6	1	0	**72**
1931. január	24	110	284	0	4	0	**288**
1931. szeptember 6.	nincs adat	nincs adat	0	13	0	0	**13**
1931. december 13.	27	nincs adat	269	34	2	1	**306**
1933. október 29.	nincs adat	nincs adat	48	17	28	0	**93**
1933. december 8.	nincs adat	nincs adat	233	14	27	0	**274**
1934. december 9.	nincs adat	nincs adat	270	24	2	0	**296**
1935. október 27.	3	nincs adat	1	1	12	0	**14**
1939. október 22.	nincs adat	nincs adat	16	0	26	0	**42**
Összesen			**1186**	**109**	**102**	**1**	**1398**

Az egyetlen kilőtt vadlúdon kívül az összes elejtett vad közel 85%-a nyúl, 7,7%-a fogoly, 7,3%-a fácán volt.

Vadászatra indulva

A vendégkönyv bejegyzések közül néhány

„A legszebb kastély, legkedvesebb gazdájának hálás köszönet a legszívesebb vendéglátásért."

„A házasság olyan, mint a konyhasó, vagy megkapja az ember, vagy sem, Palikám (Schöffer Pálnak) *nem hal bele maga sem."*

„A házasság olyan üzlet, amit csak középárfolyamon nem szabad megkötni."

„Két felejthetetlen napot töltöttem itt, e gyönyörű kastélyban, a kedves vendéglátó gazdák között s egy felejthetetlen szép emléket viszek magammal."

„Tiszta veszedelem itt vendégnek lenni, olyan jó szívvel kínálják az embert, olyan jót és oly bőségesen adnak, hogy gyomorspecialistához kellene innen elmenni."

„Olympiai győzelmeink napján és még hozzá a legkevélyesebb hangulatban – 1936. augusztus 5."[39]

„Az élet szép és vidám itt a Schöffer tanyán..."

„Tizenöt esztendeje járok e házhoz, ide jövök mindig és nem megyek máshoz."

„Azt kívánom, hogy a mostani cseh feszültség nélkülünk, de eredménnyel, mielőbb eldöntessék és nemsokára, már az újborral továbbra, békés civilekként ihassunk a vendéglátó Ilkaiak egészségére – de már a Felvidék visszatért magyarjaival! – 1938. október 25."

„Drága Mucikánkat[40] *1941. március 17-én az Úristen magához szólította. El nem múló szeretettel örökké fogjuk gyászolni."*

„Sajnos a német-orosz, sőt magyar háború még mindig tart! Bár már béke lenne. . . – 1941. augusztus 3."

„Négy év óta először jártam Gödön. Ilka-puszta képe bizony nagyon megváltozott, de erős hittel és szeretettel egyszer megint a régi lesz, és megint együtt leszünk mindannyian akik szerettük egymást. – 1945. augusztus 28."

„Másodszor voltunk Ilkán, sajnos még romokban, de rövidesen végleg felépítjük. Jártunk Sződön és Felsőgödön, egy percet sem aludtunk. Na majd kialusszuk magunkat, ha minden rendben lesz. – 1945. szeptember 4."

„Harmadszor vagyunk Ilkán és elkezdtük a munkát. Reméljük,

hogy nemsokára Ferivel és Palival folytathatjuk mindazt, amit a mai napon elterveztünk és elképzeltünk. – 1945. szeptember 23-26."[41]

„Először voltunk kint Gödön, Ilkán a két kicsi: Nóra és Ferike.[42] *Kornéllal és velem az öreg Adleron. – 1946. június 7."*

A család autója, a legendás ADLER

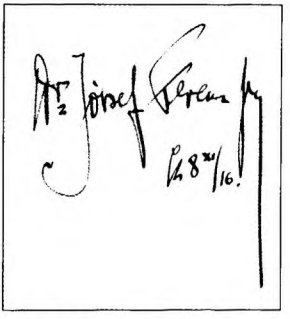

Aki külön oldalra írhatott: Dr. József Ferenc főherceg bejegyzése a vendégkönyvben

A vendégkönyv „irodalmi" gyöngyszemei

1.

„Dacára annak, hogy tegnap jól meghűltem
Mégis ma jó kedvvel a vonatra ültem
Meghívott fiamnak egy kebelbarátja
Hogy jöjjek ki hozzá, inni a tanyára.

Kijöttem, amint a vonatnál leszálltam
Akkor vettem észre, hogy rossz útra jártam
Alsó Göd volt a hely, ahol elténferegtem
De fiam barátját sehol meg nem leltem.

Verejtékem csurgott, gyomrom jobban korgott
Átkoztam a percet, mely világra hordott
Visszafelé indultam, de már „per pedes"[43]
Hogy ha megtalálom pihenem lesz édes.

Hová kilyukadtam Felső Göd a neve,
Hogy hova tegye a magyarok Istene,
Mert, hogy jobbra, ballra kutattam, kerestem,
Fiamnak barátját nem láttam, nem leltem.

Gondoltam magamban, Alsó Göd, Felső Göd,
Csuda, ki itt lakik, nem ezektől 'blőd'
Ennek tetejében ül a bortermő Sződ,
Ilyet még nem hallott az Úr, a Teremtőd.

Hogy végül közbülső Gödön megtaláltam,
Hála kényelemben ki és jól megszálltam,
Hamar megvigasztalt, hogy fiam barátja
Szívét kitárta.
Ily házigazdának nincs e földön párja."

2.

„Elmondanék én is versbe'
Mindent amit láttam
De nem jut semmi, de semmi az eszembe
És mivel nem találtam
Álmomban jártam e kastélyban
S életben, mikor ide értem
Megvalósult mesésebb álmot
Tárt jó gazdánk elébem
Séta, szembe minden
Oly szép és jó volt itt
Ittunk bort, az isteni nektár cseppen
S Isten bocsá' a bicska kinyílt zsebemben."

3.

„Vadászatra hívtak,
Mondták: lesz ebéd, vadászat,
Fogunk majd lőni;
Foglyot, fácánt, nyulat,
Az egész társaság majd igen jól mulat.

Igazat mondottak
Kitűnő és jó volt az ebéd,
Bor jó és elég,
Láttam:
Foglyot, fácánt, nyulat,
És sok egyebet mást,
Az egész társaság igen jól mulat,
Csak nem láttam a vadászt."

4.

„Gödön víkend volt a héten
S ezért voltunk itt ebéden
Meg is ettünk élőt-holtat
Alulírtak – kik itt voltak."

5.

„Ismét eltelt egy hosszú nyár,
Mindenki azt mondja: jaj be kár,
Lesz még tavasz kikelet,
Együtt lesz ismét a vendégsereg.
Bocsánat a kínrémért
Köszönet a jóságért."

6.

„Más véleményen voltunk
én és a Vince
S habtestem így a
Földet érte.
De hát mi ez egy
Öreg huszárnak
Aki nem ül lovon
Csak vasárnap."

Aki látta Szabó István saját forgatókönyvéből rendezett Napfény íze című filmjét az tudja, hogy az alkotás egy zsidó család mindennapjait mutatja be a magyar történelem 20. századának viharos évtizedeiben. Ez a film akár a Schöffer család történetéről is készülhetett volna, egy magyar család három nemzedékének históriájáról; annak felemelkedéséről, a világégésről, a családi vagyon elkobzásáról, a diktatúra alatti küzdelméről.

A Várak kastélyok templomok című történelmi és örökségturisztikai folyóirat 2009. júniusi számában ezen tanulmány alapján a gödi, hajdan oly impozáns Schöffer kastély múltját olvasói elé tárta.

Jegyzetek:

[1] Ebben a következők szerepeltek: a Schäffer család, a kastély, a bemutatott tervrajzok készítője, a birtok kisajátítása, a Pestmegyei Közjóléti Szövetkezet működése, az új honfoglalók, a kastély elmúlt évtizedei, a „kiskastély".

[2] A családnak csak a Schöffer írásmódja hivatalos, a korábbiakban közölt Schaffer, Schäffer téves írásmód elírásból fakad.

[3] Halotti anyakönyv bejegyzése (Polgármesteri Hivatal, Sződ).

[4] 504. sz. birtoklap (Sződ, 1909. január 20.).

[5] A családi okmányok alapján.

[6] Schöffer Pál ügyvédi diplomája alapján (Budapesti Ügyvédi Vizsgáló Bizottság, Budapest, 1912. június 20.).

[7] Csakúgy, mint Floch-R. Alfréd a Magyaróvári Gazdasági Akadémián szerezte agrárvégzettségét.

[8] Schöffer Ferenc 1931. évi doktori értekezésének kiadott példánya (Stádium Rt., 1931)

[9] A családi okmányok alapján.

[10] A Kálvin téri református templom keresztlevele alapján (1918).

[11] Bp. székesfőváros polgármestere által kiállított származási igazolás (1940. március 27.).

[12] Canonica visitatio = másképp „pasztorális", püspöki, esperesi egyházlátogatás és az arról készült jegyzőkönyv.

[13] A Schöffer család – pro memoria – feljegyzései (dátum nélkül, 1941-50 között).

[14] Vitéz Endre László (Abony, 1895. január 1. – Budapest, 1946. március 28.) fajvédő politikus, belügyi államtitkár. 1919-ben Temesrékáson, majd Gödöllőn lett szolgabíró, ahol 1923-ban főszolgabíró lett. Tevékenyen részt vett a nyílt és titkos ellenforradalmi szervezetek, mint például a Magyar Országos Véderő Egylet, az Ébredő Magyarok Egyesülete, a Kettőskereszt Vérszövetség, vagy az Etelközi Szövetség akcióiban. 1937 tavaszán létrehozta a Fajvédő Szocialista Pártot, amely 1937 augusztusában a Szálasival kötött ún. „életszerződés" alapján egye-

sült a Nemzeti Akarat Pártjával. 1937. szeptemberében, miután Pest vármegye alispánjává választották, kilépett a pártból. A legális és illegális munkásmozgalom ellen hozott hírhedt intézkedései, antiszemita jellegű jogfosztó rendeletei gyorsították a fasiszta terror kibontakozását az egész országban. 1944. áprilisától a Sztójay-kormányban a belügyminiszter adminisztratív államtitkára; a német megszállókkal, többek között Adolf Eichmann-nal szorosan együttműködött. Jelentős szerepet játszott a magyarországi zsidóság deportálásában. 1944. október 29-én Szálasi a hadműveleti területek polgári közigazgatásának kormánybiztosává nevezte ki, egyik irányítója volt az ország kiürítésének. A Népbíróság mint háborús főbűnöst kötél általi halálra ítélte, melyet 1946. március 28-án hajtottak végre. (Magyar Életrajzi Lexikon)

[15] Ifj. Schöffer Ferenc (1944) adatközlése.

[16] Magyar Kommunista Párt Felsőgödi-Újbócsai Szervezetének levelezése (1947. május 23.) és bérleti szerződés (1947. június 9.).

[17] Dr. Antal Pál felsőgödi plébános köszönőlevele (1949. november 11.)

[18] A Schöffer család – pro memoria – feljegyzései (dátum nélkül, 1941–50 között)

[19] A fajta borzderes-montafoni volt.

[20] Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület igazoló levele. A díjazott bikák: Csiga, Tóni, Kántor, Petár, Pandúr, Berci, Kálmán, Császár, Madár, Bátor, Remény. (1943. december 1.)

[21] A Schöffer család – pro memoria – feljegyzései (dátum nélkül, 1941–50 között).

[22] Jegyzőkönyv a birtokról, a gazdálkodásról (1941. november 25. , ekkor a Sződ Községi Elöljáróság tagjai: Lelkes Imre, Forster István, Piros György, Helembai Ferenc, Erdélyi Mihály, Acél Ferenc, Dinka Mihály, Bartoss Géza).

[23] Sződ Községi Elöljáróság jegyzőkönyvei (1940, 1941, 1945, 1946) és összeállítás a háború utáni kárigényről (1945. május 26.).

[24] A földművelésügyi miniszterhez írt levél alapján (1946. február 27.).

[25] A Felsőgödi Földmívesszövetkezet okmányai (1948. július 5.).

[26] Belépési nyilatkozat (1948. szeptember).

[27] Kimutatás az Új-Bócsa telepeseinek a Göd-Ilka-pusztából a Pestmegyei Népjóléti Szövetkezet által haszonbérbe adott földekről (Új-Bócsa lakótelep, Lehel István-Guba László lakosok sk., 1945. szeptember 4.).

[28] Kimutatás a Ilka-major gazdasági cselédségének kiosztott földekről (Sződ Község Földigénylő Bizottsága, 1945. szeptember 4.) és kb. vázrajz a földkiosztásról (Dinka Mihály elnök, Sződi Földkiosztó Bizottság, 1945. szeptember 3.)

[29] A Schöffer család vendégkönyve (1928–1946).

[30] Benson Tamás. Szirmák László volt Sződ községi főjegyző (1915–1937 között) apósa az a Schnapp (Snapp) Lajos volt, aki 1889–1915 között Sződ községi főjegyző, majd 1915–1919 között nyugdíjas kisegítőként segédjegyzője volt a falunak. Snapp Lajos lánya, Vanda feleségül ment az Angliából áttelepült turf (lóidomár) család sarjához Benson Vilmoshoz. Tamás ennek a családnak volt leszármazottja.

[31] Dr. József Ferenc főherceg (Brünn, 1895. március 28. – 1957) József főherceg és Auguszta főhercegnő fia. Habsburg származása ellenére Budapesten járt egyetemre, ahol jog- és államtudományi doktor lett. Foglalkozott zenével, festészettel, ötvösművészettel, irodalommal, színművészettel. A korabeli sajtó szerint népszerű alakja volt az előkelő társasági életnek.

[32] Dr. lovag Floch-Reyhersberg Alfréd (Mária Alajos Antal Ágoston) sződrákosi földbirtokos 1871. július 30-án őseivel ellentétben már Budapesten született és életét hazánkban élte le. Az ősökkel ellentétben nem hivatalnok, hanem gazdálkodó lett. Tanulmányokat folytatott a budapesti és a bonni egyetemen a jogi fakultáson, itt is doktorált. A magyaróvári gazdasági akadémián is tanult. A gazdálkodás terén annyira képzett volt, hogy gazdatiszt nélkül vezette több mint ötven évig gazdaságát, melyet Sződrákos-csörögi gazdaságként nevesített az „ezerholdas" gazda. Pest vármegye tiszteletbeli főszolgabírája volt és népjóléti megbízottként a váci „rokkant iskolát" is támogatta. A váci járási mezőgazdasági bizottságnak 1938-ig volt elnöke. 1904-től tagja volt Pest vármegye törvényhatóságának, és igazgatósági tagja a vármegye gazdasági egyesületének, valamint az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek. 1933 után a sződi római katolikus elemi iskola iskolaszékének tagja, az állami óvoda felügyelő-bizottságának elnöke volt. Alsógödön a templom építésére, Felsőgödön temető céljára ingyen telket adományozott. Parcellázásai során a telkek értékesítésével saját cége, a Sződliget Parcellázó Rt. foglalkozott (székhelye: Budapest, V. ker. Lipót krt. 29. I. em.). Birtokáról és környékéről számos képeslapot adott ki. Lovag Floch-Reyhersberg Alfréd a sződligeti plébánia halotti anyakönyvének bejegyzése alapján, birtokának szinte teljes kisajátítása után 1951. március 27-én, 80 éves korában hunyt el. Temetésére a sződrákosi kastély kertjében került sor.

[33] Gajáry Szepi. Valószínűleg a miskei és csertői Gajáry Géza (Antal János) sződi földbirtokos, váci polgármester, országgyűlési képviselő (Pest, 1863. május 24. – Budapest, 1932. március 12.) és galsai Kovách Elvira (Lipótvár, 1869. október 29. – Vác, 1928. december 8.) festőművésznő lányai közül lehetett valamelyik; akik a Vígszínház színésznője, Márta (1889. április 4. – 1962. március 18., később Pasteiner Dezső felesége lett) és Lívia (1896. március 12. –?, később sarói és derzsenyei Lévay László felesége lett) voltak.

[34] Szenkviczi Palkovics Béla. Floch Alfréd földbirtokosnak nem voltak törvényes örökösei, ezért az I. világháborúban elesett sógora hadiárva lányát, Palkovics Béláné Ben Krisztina Máriát (Bp. 1901 – Bp., 1970) örökbe fogadta avval a szándékkal, hogy ő veszi majd át gazdasága vezetését. A kertgazdaságot és gyümölcsöst a Kismajorban (Sződligeten a Dunahoz közel) Palkovicsné, míg annak lánya, Kubinyi Olivérné a sződrákosi belső gazdaságot vezette volna. Palkovics Béla tehát Floch örökbefogadott lányának volt a férje.

[35] Száhlender Béla földbirtokos. 1874-ben született Budapesten. Az özvegy Nemeskéri-Kiss Margitot 1927-ben vette feleségül. (Margit első férje, gróf Bethlen Károly eltűnt az orosz fronton.) Alagon vásároltak házat és a gazdag feleség által örökölt 200 hold földön gazdálkodni kezdtek. 1930-tól 1953-ig laktak Alagon, ahol majort építettek, ezt Nemeskéri-Kiss Margit után Margit-majornak hívták, de a térképen Száhlender-pusztaként is szerepelt. Száhlender Béla 81 éves korában, megalázó körülmények között hunyt el, Szigetmonostoron temették.

[36] Szirmák László 1915-1937 között Sződ község főjegyzője. 1887-ben született Újkécskén. Középiskoláit Vácott, a közigazgatási jegyzői tanfolyamot 1908-ban Budapesten végezte. Pályáját Sződön kezdte, mint jegyzőgyakornok, majd szülőfalujában lett segédjegyző. 1915. május 19-én Sződ főjegyzőjévé választották, de állását nem foglalhatta el, mert felmentésekor már orosz hadifogságba esett. A jegyzőséget a leszerelése után vette át és munkájával a község fejlődését nagyban előmozdította (Hangya Szövetkezet, Levente Egylet, Dalárda, Hitelszövetkezet). Őrszentmikósi születésű felesége Schnapp (Snapp) Melánia volt (akinek apja Schnapp Lajos korábbi Sződ községi főjegyző, anyja pedig Guranyi Julianna volt). 1911-ben kötöttek házasságot, ekkor Szirmák 24, felesége pedig 34 éves volt. Fia László jogot tanult. Az elöljáróság épületében, a Sződ, Fő tér 1. szám alatt (ma Polgármesterti Hivatal) lakott a mindenkori (fő)jegyző a családjával együtt. 1937. október 2-án, keresztényi türelemmel viselt, hosszú betegség után hunyt el.

[37] Tarnai Alajos. Esküvői meghívója szerint 1930. december 6-án vette feleségül Sződön Kopeczky Máriát. Sződön laktak. 1928-ban a sződi posta és távbeszélő állomás vezetője Kopeczky Irma volt.

[38] A Pallas Nagylexikona alapján.

[39] Magyarország az 1936. évi nyári olimpiai játékokon 216 sportolóval vett részt. Berlin közelségét kihasználva, a magyar küldöttség létszáma közel négyszeresre emelkedett az előző, Egyesült Államokban rendezett olimpiához képest. A magyar versenyzők között így voltak itthoni eredményeik alapján eleve esélytelenek is, az olimpia végül a magyar sport világszerte nagy feltűnést keltő sikerét hozta: Magyarország tizenhat érmet, tíz arany-, egy ezüst- és öt bronzérmet nyert és ezzel a nem hivatalos éremtáblázaton a harmadik helyet szerezte meg.

[40] Lada Mária nevelőnő.

[41] Itt a vendégek még nem tudták, hogy a Schöffer fiúk nem élték túl a fasiszta terrort.

[42] Ferenc lánya, Nóra 1941-ben született, míg fia, ifj. Schöffer Ferenc (1944) apja halálakor mindössze néhány hónapos volt.

[43] Azaz gyalog.

VASS DÁNIEL

A Gödi-sziget fejlődése a folyószabályozás következtében

2008 nyarán végeztem el az ELTE geográfus szakját, környezetföldrajz és hidrológia szakirányon. Diplomamunkám címe: A Gödi-sziget és mellékág hidrológiai viszonyai. Ebből szeretnék néhány fejezetet megosztani azokkal akik érdeklődnek a sziget múltja, jelene és jövője iránt. A fejezeteket átdolgoztam, elhagytam a bonyolultabb szakszöveget és a szakirodalmi hivatkozásokat, és egy helytörténeti kiadvány kívánalmainak jobban megfelelő dolgozatot írtam belőle.

Aki veszi a fáradságot és nemcsak a sziget könnyen bejárható, nyugati oldalán sétál, hanem bemerészkedik a szigetet borító erdőbe is érdekes megfigyeléseket tehet. A sziget felszíne korántsem olyan egyhangú, mint azt a parton sétálva gondolnánk. Meredek lejtőket és széles vízmosásokat is találhatunk, továbbá egykori Dunamedreket, melyekbe napjainkban már csak a legnagyobb árvizek esetén kerülhet víz. Gondolok itt a Dunával párhuzamos egykori sziget belső oldalát jelző alámosott partra, és a sziget déli részén húzódó egykori fattyúágra, melyen keresztül a strandolók érik el a homokos fövenyt. Mivel ezek a formák mélységükkel, magasságukkal, éles peremeivel kitűnnek környezetükből, feltételezhetjük, hogy nemrég alakulhattak ki. Ha régi felszínformákról lenne szó, azokat a Duna áradásai betemették, lepusztították volna napjainkra.

Ezek az egykori fattyúágak, meredek partok a Duna felszínalakító tevékenységének az emlékét őrzik az egészen közeli múltból. A folyószabályozás kezdetéig a Gödi-sziget természetes úton fejlő-

dött. A gödi gázlón a lelassuló vízáramlás hatására kialakult zátonyon megjelentek az első növények, mely lehetővé tette a további hordalékszemcsék kiülepedését, megkötését. A gyökérsarjakkal terjeszkedő füzesekben lelassult a vízáramlás, lerakódott a durvább szemcséjű üledék és a sűrű növényzeten fennakadt az uszadékfa (napjainkban a szemét) is. Így a sziget területe és magassága lassú növekedésnek indult. A sziget növekedése egy bizonyos egyensúly beálltáig folytatódott, amikor már ugyanannyi hordalék érkezett, mint távozott a szigetről. Ebben az időszakban az volt a jellemző, hogy a sziget folyásirányban lassan vándorolt, az északi részről elmosott anyag a déli részt építette. Lehettek ugyan ingadozások a csapadékosabb és aszályosabb évek következtében, de a Duna gödi szakaszjellegéről általánosságban elmondható, hogy kanyarogva építő jelleget mutatott.

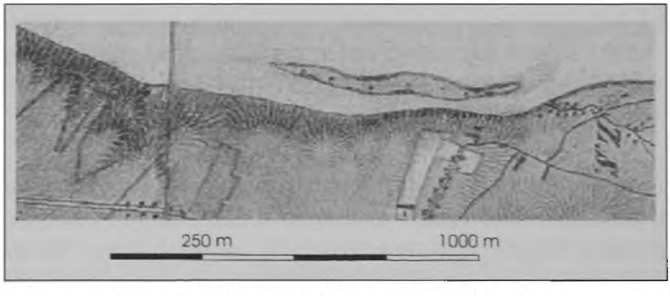

1. ábra. A Gödi-sziget a 2. katonai felmérésen.

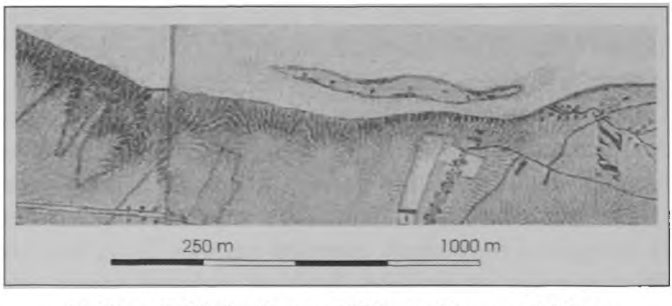

2. ábra. A Gödi-sziget az 1926-os vízisport-térképen.

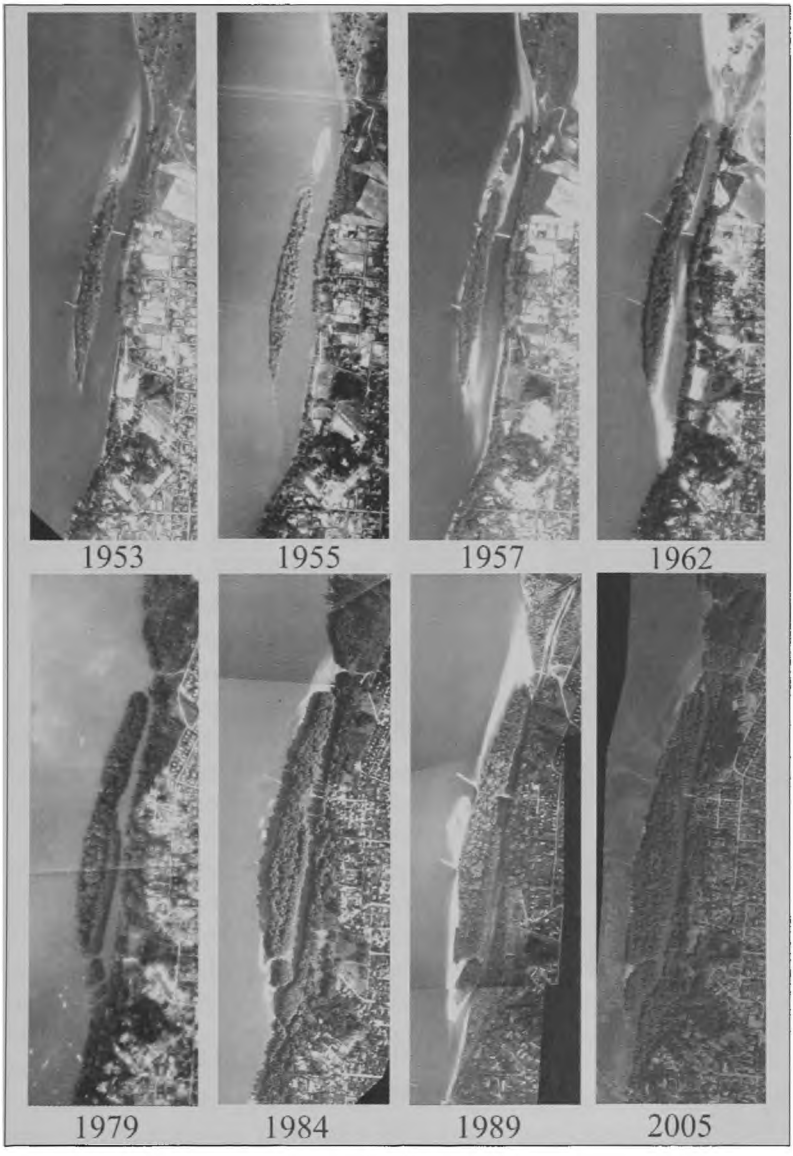

3. ábra

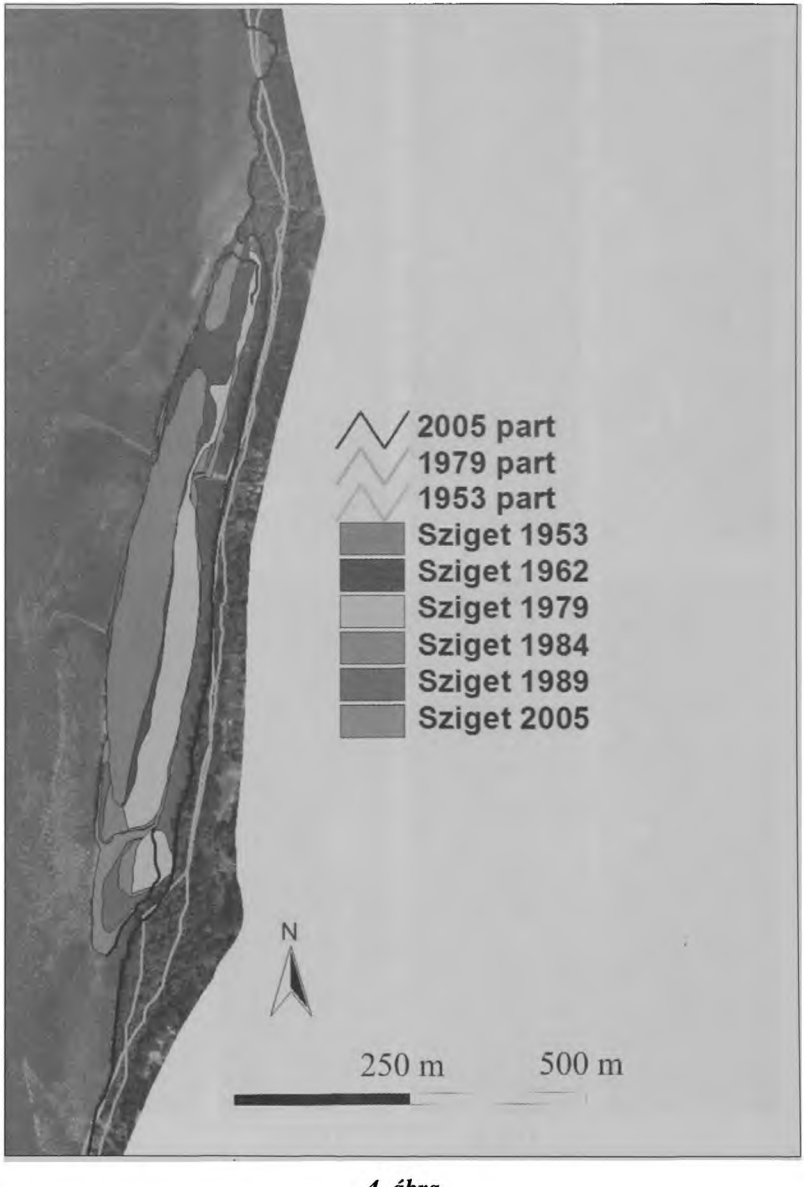
2005 part
1979 part
1953 part
Sziget 1953
Sziget 1962
Sziget 1979
Sziget 1984
Sziget 1989
Sziget 2005
N
250 m
500 m

4. ábra

A folyószabályozás (a témáról bővebben lásd: Gödi Almanach 10. köt. 70-83. oldal) első lépéseként (1880 körül) a Szentendrei-szigethez kapcsolták a gázló másik szigetét, a Fegyveresi-szigetet. A meder szűkítése révén ugyanannyi víz érkezett, de immár kisebb keresztmetszeten. Ennek következtében a sodrás gyorsult és a II. katonai felmérésen még szabálytalan alakú Gödi-sziget alakja az első légifelvételen már sokkal „áramvonalasabb" képet mutat.

Mivel a szabályozás nem érte el a célját, a jégviszonyok rendezése és a hajózás biztosítása miatt további munkálatokra volt szükség. 1947 után a Gödi-szigeten két sarkantyú épült és egy keresztgát, mely a szigetet a szárazföldhöz kapcsolta. Szemben, Horánynál párhuzammű épült. Ez a parttal párhuzamos kőszórást a Duna medrében helyezték el, melyen azóta megtelepedett a növényzet. A műtárgyak létesítésének fő célja az volt, hogy szűkítsék a Duna keresztmetszetét, hogy meglegyen a hajózáshoz szükséges mélység. A keresztgát pedig kisvíz esetén akadályozta a vízmozgást a mellékágban, ezáltal az ide jutó víztömeget is a főágnak adták. A megváltozott áramlásviszonyok következtében rövid időn belül drasztikus változások játszódtak le a Gödi-szigeten. A mellékelt 8 légifelvételen figyelhető meg ez a folyamat. (3. ábra)

Bár állnak rendelkezésünkre térképek a szigetről, ezek azonban a mérések eltérősége miatt nem megbízhatók. Különböző vízállások esetén ugyanis különböző alakú a sziget. Sőt a legnagyobb árvizek esetén a sziget teljesen víz alá kerül. Ezen okokból kifolyólag elemeztem inkább a légifelvételeket.

A felvételek elemzésekor a sziget területének vettem minden olyan részt, amelyen már megtelepedett a növényzet (hiszen ez különbözteti meg a szigetet a zátonytól). Ezáltal sikerült kiküszöbölni az eltérő vízállásokból adódó hibalehetőségeket. A rendelkezésemre álló légifelvételekből úgy válogattam, hogy lehetőleg minden évtizedre jusson egy, és azonos időintervallumok legyenek közöttük. Így alkottam meg a mellékelt ábrát, amely a nyolc légifelvétel egyberajzolása. (4. ábra)

Lássuk tehát hogyan is alakult a sziget fejlődése a szabályozás után. A sziget északi felét még 1926-ban is homokzátonyként ábrázolják, 1951-ben a légifelvétel alapján már megkezdődött a

benövényesedése, de alacsonyabb helyzete miatt az árvizek gyakrabban elborították, mint a sziget fő tömbjét. A növényzet terjedését segítette a főágban megkezdődött medermélyülés. A medermélyülés okai: a kavicsbányászat, a kotrások és a folyó keresztmetszetének szűkítése.

Az 1953-as felvétel alapján jól látszik, hogy a zátonyt és a szigetet egy 15-20 méter széles fattyúág választja el egymástól. Ennek a fattyúágnak nyomvonala ma is megtalálható a keresztgáttól északra, bár az 50-es évek végén beerdősült, ezáltal feltöltődése felgyorsult. A növényzet által megkötött zátony hozzáforrt a sziget tömbjéhez. Ugyanakkor az 1957-es légifelvétel alapján elmondható, hogy a gát és az északi sarkantyú révén a sziget északi fele oldalirányban is gyarapodott. Ezen, a kisvíz esetén készült felvételen válik először láthatóvá a már meglévő északi, és a rohamosan gyarapodó déli homokzátony. Az északi zátony magassága ekkor meghaladta a déliét, ám ez az állapot 5 év múlva változott. Az 1962-es felvételeken csak a déli zátony figyelhető meg, az északit víz borítja. A déli visszatorkollásnál a part felőli oldalon is megkezdődött a hordalék kiülepedése, köszönhetően annak, hogy a főágba visszaáramló víz sebessége lelassul, és a széles meder miatt csökken a vízsebesség. Ez a déli homokzátony látható a Biológiai Kutatóintézet alatt futó sétányról, csakhogy most már erdőt találunk az 50 évvel ezelőtti Duna-meder helyén. 1957-től felgyorsult a déli meder feliszapolódása, eleinte a sziget mentén, majd 1962-ben már a mellékági meder közepén is zátonyt találunk. Ezek a zátonyok 1979-re benövényesedtek és hozzáforrtak a szigethez. Aki arra jár, könnyedén észreveheti, hogy ez a térszín mintegy 1,5-2 méterrel emelkedik a mellékág medre fölé, az egykori (1951 előtti) sziget szintjénél pedig 1-1,5 méterrel található alacsonyabban. Felülete nem vízszintes; közvetlenül a mellékág mellett a legmagasabb, beljebb a sziget magja felé lejt, ahol meredek rézsűben (a szabályozás előtti alámosott part mentén) végződik el.

Az 1962-es légifelvétel készítésétől napjainkig a sziget északi részén csak kismértékű volt a növekedés. A keresztgát északi oldalán a megrekedt hordalék fokozatosan forrt a sziget tömbjéhez, tovább szűkítve a mellékágat. Kismértékű gyarapodás zajlott az északi

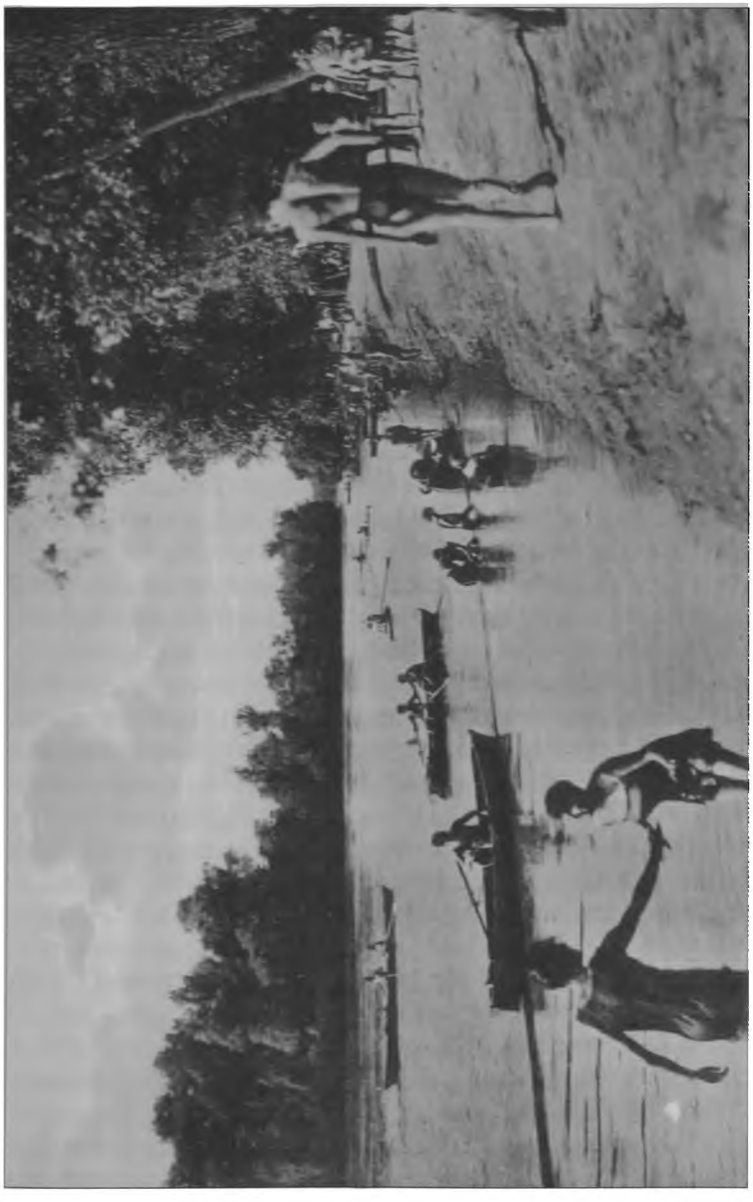

A Kis-Duna-ág 1948 előtt, a „Banán táborral" szemben

5. ábra. A sziget északi részén képződött zátony.

sarkantyú felett, és újabban egy szigettel párhuzamos zátony is megjelent a legészakibb részen a főágban (egy fűzfa jelzi). A mellékág északi elzáródása folyamatosan zajlik, főképp a gödi part felől. 1953 óta 70 méterrel szűkült az északi betorkollás. Legnagyobb ütemben 1984 és 2005 között, tehát ez a folyamat a legutóbbi időben gyorsult fel. A nyílt meder 20-22 méterre szűkült, annak ellenére, hogy az árvizek a sziget északi csücskét folyamatosan pusztítják. A Köztársaság úttól a partra vezető földút mentén egy egészen új sarjerdő nőtt fel a homokzátonyon. Ennek a zátonynak az anyaga részben az Ilka-patak új torkolatának öblözetéből mosódott ki, ahol jelenleg a legnagyobb mértékű partpusztulás zajlik. Itt egy 100 méteres partszakaszon 42 méter maximális mélységben pusztult el az egykori part az 50-es évektől. Ennek az oka az, hogy a felsőgödi partbiztosítás rövidebb a kelleténél, hiszen az elmosódás pont a kőszórás déli elvégződésénél jelentkezik. Valószínűleg a patak torkolatának áthelyezése is befolyásolta a part állékonyságának megbomlását. Könnyen megállapítható, hogy itt további partpusztulás várható, melyet a vízbedőlt fák jeleznek.

A sziget déli részének gyors növekedése 1957 után kezdődött, a széles meder feliszapolódásával. 1979-re a zátonyon megtelepedett növényzet alig harmadára szűkítette az egykori medret. A gödi part felől a meder ugyancsak szűkült, legnagyobb mértékben a Biológiai Kutatóintézet alatti partszakaszon. A part mentén kiülepedő hor-

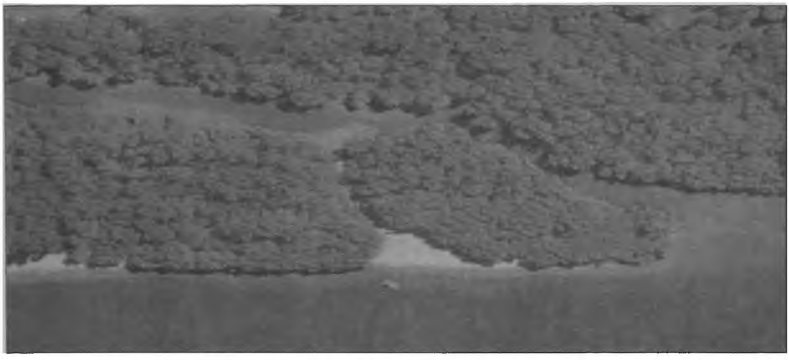

6. ábra. A sziget déli részén beerdősült zátony és fattyúág.

dalékon megjelenő növényzetet vizsgálva egészen az alsógödi révig nyomozható ez a folyamat. A kövezett part (a Piarista iskola és a Mérőtelep alatt) egykor közvetlenül a vízparton húzódott, a feltöltődés mértékét jelzi az előtte húzódó erdő szélessége. Az erdő fiatal korát jelzi az is, hogy 2008-ban kapott csak helyrajzi számot. A révtől délre a kotrások és a gödi part felé közelítő sodorvonal miatt további kiülepedés nem jelentkezik.

A déli visszatorkollásnál 1979-re egy második sziget alakult ki a zátonyon a sziget és a part között. Ez a sziget keleti irányból folyamatosan erodálódik a mellékág által. Anyaga a főág felé mosódik ki, és délnyugati irányban gyarapítja a szigetet. A beerdősült zátony a fattyúág feliszapolódása miatt hozzákapcsolódott a Gödi-sziget tömbjéhez. Az elmúlt két évtizedben a szigetnek elsősorban a déli része épült. 1984-re bokorfüzes nőtt a sziget délnyugati részén, tovább szűkítve a fattyúágat. Napjainkra ez a folyamat jelentősen lassult, ennek egyik oka, hogy nyaranta a nagyszámú strandoló látogatja ezt a részt, megakadályozva a homokos fövenyen a növényzet további térhódítását.

Üledék felhalmozódás jelentkezik még a Duna főágában a sziget nyugati oldalán található két sarkantyú felett. Ennek az oka, hogy a sarkantyúk megváltoztatják az áramlás irányát. A feltorlódott víz a sarkantyúk mentén a part felé áramlik, majd tovább a fő folyásirányra ellentétesen a sziget nyugati partján. Az örvénylő vízmozgás

legkisebb sebességértékeit az örvény közepén érik el, itt jelentkezik a hordalék lerakódás. Anyaga elsősorban kavics, huzamosabb kisvízi időszakban lágyszárú növényzet jelenik meg rajta.

A vegetáció megjelenését és a szukcesszió előrehaladottságát lényegesen befolyásolják a vízszint változásából származó tényezők. Az egyes szintek vízborítása meghatározza a kialakuló társulásokat. A sziget növekedésének és ajnövényzet térhódításának legfőbb oka a főágban bekövetkezett medermélyülés. Ha a folyamat folytatódik, akkor az ártéri füzesekben számolni kell a csúcsszáradással, amely tájképi romlást okozhat az ártéri erdőkben.

Összegezve a megfigyeléseimet **két szakaszt különítettem el a sziget szabályozás utáni fejlődésében.** Az első szakaszban, 1951-1979 között a sziget területe a nagymértékű hordalék lerakódás miatt jelentősen megnőtt (lásd: táblázat). Ebben az időszakban a Duna szakaszjellege inkább kanyarogva feltöltő volt a vizsgált szelvényben. A Gödi-sziget területe a duplájára, hossza pedig másfélszeresére növekedett. A fejlődés második szakaszában éreztette a hatását a főágban tapasztalt medermélyülés, a sziget területe a relatív vízszintsüllyedés miatt növekedett ugyan, de ez már korántsem volt olyan ütemű, mint a megelőző időszakban. A Duna szakaszjellege kanyarogva bevágódóra változott, a partokat több helyen alámosta. A keresztgát átvágása a vízsebesség növekedését eredményezte, és ez kihatással van a part állapotára. A mellékágban is jelentkező medermélyülést mutatja, hogy partja általában meredek, alámosott. A pusztuló partszakaszok a Gödi oldalon találhatók, a szigeti oldalon bizonyos egyensúlyi állapot már kialakult. A napjainkban is tartó pusztuló partokat számos vízbedőlt fa jelzi. A déli részen a kialakult homokzátonyt kettévágta a mélyülő meder, az évenként többször jelentkező áradások nagy pusztítást végeznek az instabil partszakaszokon. Fontos lenne megállapítani, milyen ütemű ez a mélyülés, mert hosszú távon a parti telkeket is veszélyeztethetik ezek a folyamatok.

A jövőben várható, hogy a sziget területe tovább növekedik, elsősorban a nagy-dunai oldalon, a sarkantyúk fölött, valamint az Ilka patak előterében. Várható, hogy a kavicszátonyokon megjelenik a növényzet, ami az északi betorkollásnál a mellékágra nézve vég-

zetes is lehet. A mellékág szélessége nem fog számottevően változni, de a keresztgáttól délre kisvizek esetén egyre kevesebb víz fog maradni. Az árvizek tovább fogják pusztítani a Biológiai Kutatóintézet alatti partot. A sziget és a mellékág sorsa elsősorban az északi zátony jövőbeni fejlődésével függ össze.

	Sziget területe (ha)	Sziget hossza (m)
1951 előtt	4,2	723
1953	4,6	945
1962	6,2	952
1979	8,9	1058
1984	9,1	1061
1989	9,8	1132
2005	11,3	1148

7. ábra A Gödi-sziget hosszának és területének változása 1951-2005 között

Javaslatok további kutatásokra

- Források jellemzőinek (vízhozam, hőmérséklet, szennyezőanyagok) legalább évszakos mérése
- Ilka-patak és a mellékág vízhozamának meghatározása, vízállás-vízhozam függvény rajzolása, ennek érdekében mederkeresztmetszet rajzolása a betorkollásnál
- Csapadék-vízhozam számítás az utcákon lefolyó víz mellékágba torkollásánál.
- Medermélyülés számítása a mederben elhelyezett láncokkal, esetleg rudakkal, vízmérce létesítése a Kis-Duna-ág legmélyebb pontjának közelében. Így a főági kapcsolat megszűnése után is meg lehet állapítani milyen gyorsan követi az elszivárgás a főági vízszintsüllyedést.
- A kisvíz esetén mellékágban maradó víztömeg mennyiségének meghatározása.
- A benövényesedett ártér üledékfogó képességének meghatározása. Egy-egy árvíz után milyen mennyiségű üledék halmozódik fel.